

Tallinna Ülikool
Sotsiaaltöö Instituut

Kati Kütt

EESTI LASTEKAITSETÖÖ SISU JA DÜNAAMIKA AASTATEL 2001-2010
Magistritöö

Juhendaja: professor Taimi Tulva (PhD)

Tallinn 2011

RESÜMEE

Kati Kütt (2011). Eesti lastekaitsetöö sisu ja dünaamika aastatel 2001-2010. Tallinna Ülikool. Sotsiaaltöö Instituut. Magistritöö. Käsikiri. Tallinn, 96 lk, 55 kirjandusallikat, 6 joonist, 5 lisa.

Uurimus vaatleb lastekaitsetööd Eestis 2010. aastal kohalike omavalitsuste ja maavalitsuste lastekaitsetöötajate ning Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna töötajate arvamustele ning igapäevatöö kogemustele toetudes.

Käesolev uurimus on tinglik jätk Annely Tikerpuu – Kattel'i magistritööle (2001) "Eesti lastekaitsetöö 1997 – 2001".

Magistritöö eesmärgiks on kaardistada Eesti lastekaitsetöö, kirjeldada ja analüüsida Eesti lastekaitsetöö sisu ja dünaamikat ajavahemikul 2001 – 2010.

Lastekaitsetöö teoreetiliste lähtekohtadena käsitleti sotsio- ökokultuurilist süsteemiteooriat ja sotsiaalse konstruktivismi teooriat.

Empiiriline aine koguti ankeetküsitluse ja rühmaintervjuu ehk fookusgrupi intervjuu käigus. Valimi moodustasid kõik kohalike omavalitsuste (153) ja maavalitsuste (8) lastekaitsetöötajad ning Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna töötajad (6).

Uurimistulemustest selgus, et nii nagu 2001. aastal, oli ka 2010. aastal lastekaitsetöötaja enamasti sotsiaaltöö haridusega naisterahvas, kes omas ise perekonda ja laste kasvatamise kogemust. Lastekaitsetöö on muutunud rohkem kohaliku omavalitsuse keskseks, riik on andnud oma kohustusi kohaliku omavalitsuse kui inimese kõige lähemal asuva instantsi kanda, seetõttu on kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajate arv viimase üheksa aasta jooksul suurenenud (01.01.2001 oli Eestis 98 lastekaitsetöötajat, 01.12.2009 aga 161). Samas maavalitsuste lastekaitsetöötajate arv oli 2010. aastaks vähenenud (01.01.2001 oli neid 14, 01.12.2009 aga 8). Lastekaitsetöötajate töökoormus oli piirkonniti erinev ja tegeleti endiselt väga paljude erinevate tööülesannetega (peamiselt klientide nõustamine, kodukülastused, võrgustikutöö, klientide teenusele suunamine). Arendatud on teenuseid lastele ning peredele (laste päevahoid, tugiisiku ja isikliku abistaja teenus). Lastekaitsetöötaja töömeetoditest on paranenud võrgustikutöö, juhtumikorraldus on muutunud kohustuslikuks, kuid lastekaitsetöötajate seas vajab see veel juurutamist. Lastekaitsetöötajad vajavad superviseerimist. Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakond keskendub praegusel ajajärgul perepoliitika teostamisele. Soov on muuta lastekaitse fookus probleeme ennetavaks ja peresid toetavaks. Toimub uue lastekaitse seaduse väljatöötamine.

Võtmesõnad: juhtumikorraldus, kohalik omavalitsus, laps, lastekaitse, lastekaitsetöötaja, laste hoolekanne, supervisioon, võrgustikutöö.

ABSTRACT

Kati Kütt (2011). The Content and Dynamics of Estonian Child Protection Work in Year's 2001-2010. Tallinn University. Social Work Institute. Master's thesis. Manuscript 96 pages, 55 bibliographical sources, 6 drawing's illustration's, 5 annexes.

The present research concentrates on child protection work in Estonia in 2010, based on the opinions and everyday work experience of child protection workers at local municipalities and county governments as well as the workers of children and family issues department of the Ministry of Social Affairs.

The present study is a continuation to the MA thesis by Annely Tikerpuu - Kattel (2001) The Content and Dynamics of Estonian Child Protection Work 1997-2001.

The aim of the present MA thesis is to map Estonian child protection work, describe and analyze the content and dynamics of Estonian child protection work in the years from 2001 to 2010.

Socio-eco-cultural systemtheory and social constructionism theory were used as child protection theoretical framework.

Empirical data for the research for gathered in the forms of a questionnaire and a group interview or a focus group interview. All the child protection workers from local municipalities (153) and county governments (8) as well as the workers at children and family issues department of the Ministry of Social Affairs (6) provided the sample.

The results of the research show that similarly to the year 2001, the child protection worker of 2010 was in most cases a woman with education in the field of social work, who had her own family and experience bringing up children. Child protection work has become more local municipality centered, the state has delegated its obligations to the local municipalities as the instances closest to local people, that is also why the number of child protection workers in local municipalities has increased over the past nine years (01.01.2001 were in Estonia 98 child protection workers, 01.12.2009 also 161). The number of child protection workers at county governments, however, had gone down by 2010 (01.01.2001 were they 14, 01.12.2009 only 8). The work load of child protection workers varies depending on the area, and the number of issues and duties the workers deal with was still very versatile (primarily client's counseling, home visiting, network, forwarding client's to services). Services for children and families have been developed (child daycare, tutor and personal assistant services). While focusing on working methods available for a child protection worker, then networking has improved, case management has become obligatory, however, it still needs further implementation among child protection workers - they need supervision. The children and family issues department of the Ministry of Social Affairs is presently concentrating on carrying out its family policy. There is a desire to shift the focus towards problem anticipation and support for families. Ministry of Social Affairs work on a new child care law.

Keywords: casework, local government, child, child protection, child protection worker, child welfare, supervision, networking.

SISUKORD

JOONISTE LOETELU	5
EESSÕNA	6
1. SISSEJUHATUS	7
2. LASTEKAITSE TEOREETILISED LÄHTEKOHAD	10
2.1. Süsteemiteooria	10
2.2. Sotsio – ökokultuuriline teooria	10
2.3. Sotsiaalse konstruktivismi teooria	12
3. PROFESSIONAALSE LASTEKAITSETÖÖ KUJUNEMINE EESTIS	14
4. LASTEKAITSETÖÖD REGULEERIV SEADUSANDLUS	16
5. LASTEKAITSETÖÖ SISU	18
5.1. Teenused ja toetused lastele ja peredele	19
5.2. Riiklikud peretoetused	20
5.3. Kohaliku omavalitsuse teenused ja toetused	21
6. LASTEKAITSETÖÖTAJA ROLL	23
6.1. Lastekaitsetöötaja pädevus	24
7. LASTEKAITSETÖÖTAJA TÖÖMEETODID	26
7.1. Võrgustikutöö	26
7.2. Juhtumikorraldus	27
7.3. Supervisioon	28
8. ÜLEVAADE VARASEMATEST TEEMAKOHASTEST UURINGUTEST	30
9. UURIMUSE TEOSTAMINE	33
9.1. Uurimisülesande täpsustamine	33
9.2. Uurimismeetodite valik	34
9.3. Üldkogum ja valim	35
9.4. Andmeanalüüs	36
9.5. Eetiline aspekt	36
10. UURIMISTULEMUSTE ANALÜÜS JA ARUTELU	37
10.1. Ankeetide analüüs	37
10.1.1. Lastekaitsetöötajate üldiseloomustus	37
10.1.2. Lastekaitsetöö sisu	40
10.1.3. Võrgustikutöö	52
10.1.4. Juhtumikorraldus	53
10.1.5. Supervisioon	55
10.1.6. Riigilt oodatavad sammud lastekaitsetöö tõhustamisel	57
10.2. Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna töötajate intervjuu analüüs.	58
10.3. Arutelu	64
11. KOKKUVÕTE JA JÄRELDUSED	68
KASUTATUD KIRJANDUS	76
LISAD	79
Lisa 1. Küsimustik kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajatele.	79
Lisa 2. Küsimustik maavalitsuste lastekaitsetöö tegijatele.	85
Lisa 3. Intervjuu küsimused Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna töötajatele.	88
Lisa 4. Lastekaitsetöötajate maakondlik jaotuvus.	89
Lisa 5. Eesti lastekaitsetöötajate kontaktandmed seisuga 01.12.2009.	90

JOONISTE LOETELU

Joonis 1. Uurimistöo ülesehitus.....	34
Joonis 2. Lastekaitsetöötajate vanuseline jaotuvus.....	37
Joonis 3. Lastekaitsetöötajate hariduslik jaotuvus 2010.aastal.....	39
Joonis 4. Lastekaitseprobleemide esiviisik 2010. aastal.....	44
Joonis 5. Hinnang laste olukorrale 2001. ja 2010. aastatel.....	50
Joonis 6. Lastekaitsetöötajate maakondlik jaotuvus.....	89

EESSÕNA

Lastekaitsetöö on üks sotsiaaltöö oluline valdkond. Lastekaitse tagatakse riiklike, omavalitsuslike ja ühiskondlike organite kaudu. Kiiresti muutuvast ühiskonnas vajame pädevaid lastekaitsetöötajaid, kes teeksid oma tööd professionaalselt ja pühendumusega. Riik peab suhtuma tähelepanelikult ja hoolivalt lastega töötavatesse inimestesse. Täna sed tegemata jätmised töös laste ja peredega kujundavad meie riigi tuleviku lähimate aastate pärast. Iga laps peab olema väärtustatud. Koostöö on ja jääb üheks olulisemaks märksõnaks lastekaitsetöö korraldamisel. Soovin, et last ümbritsevatel võrgustikuliikmetel (perel, sõpradel, naabritel, õpetajatel, lastekaitsetöötajatel, riigiametnikel) jätkuks hoolivust, armastust, aega, erksust, elurõõmu, selget meelt, kiiret reageerimist, vastupidavust ja jõudu lastele jagamiseks.

Lastekaitsetöö on mulle väga südamelähedane teema sotsiaaltöös ning antud uurimust oli äärmiselt huvitav koostada. Täna sudamest oma magistriritöö juhendajat professor Taimi Tulva't, kes andis mõtte nii mahuka uurimuse läbiviimiseks, kes alati uskus minusse, toetas ja suunas mind. Palju tänu võlgnen Andres Rohtlale, kes abistas andmetöötleses programmiga SPSS. Minu lugupidamine kuulub kõigile uurimuses osalenutele, kes pühendasid oma väärtuslikku aega ning panustasid antud uurimusesse ja tänu kellele uurimus teoks sai. Aitäh mu mõistev ülemus ja kallid lähedased, kes mul kunagi väsida ei lubanud.

Tallinn, detsember 2010

Kati Kütt

1. SISSEJUHATUS

Eesti on väga väike riik ja meie rahvaarv on väga väike. Sellest tulenevalt on igapäevase selge, et iga laps on väärtus ja iga laps on Eesti jaoks äärmiselt tähtis. Lapse sünd perre on väga eriline sündmus. Niisama oluline on, et iga laps saaks kasvada tervena toetavas ja turvalises keskkonnas. Meie rahvastikuprognosis on samas muret tekitav. Nagu enamik Euroopast on Eesti vananeva rahvastikuga riik. Vähene laste arv ning kasvav eakate osakaal tähendab seda, et tööeas inimesi ning töökäsi jääb aasta-aastalt üha vähemaks. Seega on väga oluline toetada perede otsust saada lapsi ja kasvatada neist tublid kodanikud. Viimati sündis Eestis aastas üle 20 000 lapse 1999-ndate alguses. Sealtsi edasi toimus järsk langus kuni 2004. aastani. Siis viidi sisse vanemahüvitisüsteem, mis on tagasivaatena osutunud peredele oluliseks toeks laste saamisel ja laste esimestel eluaastatel. Tänu süsteemi rakendumisele on viie aastaga sündide arv igal aastal kasvanud 12 000 ca 16 000-le, ehk 25%. Samuti on kasvanud ka sündimuskordaja, mis on äärmiselt oluline näitaja, selleks et üks rahvus püsiks. 2009. aastal oli sündimuskordaja 1,63. Selle näitajaga oleme uute Euroopa Liidu liikmesriikide hulgas selgelt esimeste seas. Kuigi sündimus on kasvanud, jätkub kahjuks 0-17- aastaste laste arv tervikuna kahanemist. Samuti kahaneb 0-17- aastaste laste osakaal rahvastikus. Lapsed moodustavad praegu kogu meie rahvastikust 18,6% (Laste õiguste... 2010). Kõik lapsed ei sünni harmoonilisse perekonda, ka õnnelikus perekonnas tuleb ette keerulisi aegu. Rasketel hetkedel vajavad laps ja tema vanemad abi. Laste ja lastega perede toetamiseks võetakse kohalikus omavalitsuses tööle lastekaitsetöötajad. Lastekaitsetöö on vastutusrikas ja väga keerukas töö. Lastekaitsetöötajale esitatakse kõrged nõudmised nii abivajajate kui ka kogu ühiskonna poolt. Viimastel aastatel on hakatud lastekaitse ja laste hoolekande valdkonnale rohkem tähelepanu pöörama: valminud on hoolekande ja lastekaitse kontseptsioon (2004), lastekaitsetöötaja näidisametijuhend (vt Lastekaitsetöö kohalikus...2004), paraneb seadusandlus, toimuvad lastekaitsetöötajate võrgustikukoolitused ja lastekodude kasvatajate koolitused. Ületamist vajavateks puudusteks on lastekaitsetöötajate ebapiisav arv ja eestikeelse erialase kirjanduse nappus (Korp, Rääk 2004, 6). 01.12.2009 seisuga oli Eestis kokku 161 lastekaitsetöötajat, 15-st maakonnast 8-s maavalitsuses oli olemas lastekaitsetöötaja ametikoht ja 226 omavalitsusest 71-s töötasid lastekaitsetöötaja või – töötajad (vt Lisa 4).

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on kaardistada Eesti lastekaitsetöö, kirjeldada ning analüüsida Eesti lastekaitsetöö sisu ja dünaamikat ajavahemikul 2001 – 2010.

Töö teoreetilisteks lähtekohtadeks on sotsio- ökokultuuriline süsteemiteooria ja sotsiaalne konstruktivism.

Antud teemat ajendas valima asjaolu, et Eestis puuduvad uuringud lastekaitsetöö sisu kohta viimastel aastatel. Antud teemat on eelnevalt uurinud vaid Annely Tikerpuu – Kattel, kes 1999. aastal kaitses oma bakalaureusetööd “Lastekaitse tänapäev Eesti lastekaitse spetsialistide ametipildi taustal” ja 2001. aastal magistritööd “Eesti lastekaitsetöö sisu ja dünaamika”. Kuna lastekaitsetöö on endiselt prioriteetne ja arendamist vajav sotsiaaltöö valdkond, siis on vaja korrata uurimust. Uurimistöö tulemuste näol loodetakse saada adekvaatne ülevaade lastekaitse olukorrast, võimalustest ja probleemidest kogu Eestis. Samuti antakse lastekaitsetööd tegevatel inimestel kirjeldada ning hinnata lastekaitsetöö sisu, valupunkte ja avaldada arvamust muutmist vajavate aspektide osas.

Uurimus koosneb teoreetilisest ja empiirilisest osast. Töö teoreetilises osas antakse ülevaade lastekaitsetöö kujunemisest Eestis, tutvustatakse lastekaitsetööd reguleerivat seadusandlust ja lastekaitsetöö sisu ning erinevaid töömeetodeid (võrgustikutöö, juhtumikorraldus), käsitletakse supervisiooni ja kirjeldatakse lastekaitsetöö aluseks olevaid sotsio – ökokultuurilist süsteemiteooriat ja sotsiaalset konstruktivismi. Empiirilises osas keskendutakse uurimistulemuste analüüsile. Empiiriline aine on kogutud ankeetküsitluse ja rühmaintervjuu ehk fookusgrupi intervjuu käigus. Valimi moodustavad kõik kohalike omavalitsuste (153 töötajat) ja maavalitsuste lastekaitsetöötajad (8) ning Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna töötajad (6).

Töös kasutatud põhimõisted:

Juhtumikorraldus - on terviklik lähenemine lapse vajadustele, tema vajaduste hindamine ja rahuldamine kõige ratsionaalsemal ja mõjuvamal viisil (Korp, Rääk 2004, 25).

Kohalik omavalitsus - on põhiseaduses sätestatud omavalitsusüksuse - valla või linna demokraatlikult moodustatud võimuorganite õigus, võime ja kohustus seaduste alusel

iseseisvalt korraldada ja juhtida kohalikku elu, lähtudes valla- või linnaelanike õigustatud vajadustest ja huvidest ning arvestades valla või linna arengu iseärasusi. Omavalitsusüksuse ülesandeks on korraldada antud vallas või linnas sotsiaalabi ja – teenuseid (Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus, RT 1993, 37, 558).

Laps - kuni 18-aastane inimene (Eesti Vabariigi lastekaitse seadus, RT 1992, 38, 370).

Lastekaitse - lapse kaitse ja abi korraldamine ning järelvalve, mis tagatakse riiklike, omavalitsuse ja ühiskondlike organite kaudu (Eesti Vabariigi lastekaitse seadus, RT 1992, 38, 370).

Lastekaitsetöö - hõlmab laste ja lastevanemate (perekonna) nõustamist, laste hooldust ja eestkostet (Rääk 2003, 13-14).

Lastekaitsetöötaja - vastava erialase ettevalmistusega ja selleks tööks sobiv inimene (Eesti Vabariigi lastekaitse seadus, RT 1992, 38, 370).

Laste hoolekanne - laste arenguks soodsa kasvukeskkonna kujundamine (Sotsiaalhoolekande seadus, RT 1995, 21, 323).

Supervisioon - inimestega töötavatele professionaalidele pakutavat tööga seotud nõustamist, mille eesmärkideks on tööressursi taastamine, üldine professionaalne areng, tööks vajalike omaduste arendamine ning suhtlemiskompetentsi tõstmine (URL <http://www.hot.ee/insait/supervisioon.html> 01.05.2010).

Võrgustikutöö - osapoolte koostöö, kuhu kuuluvad abivajaja/abistatava sotsiaalvõrgustik ja ametnikevõrgustik (Korp, Rääk 2004).

Töös kasutatud lühendid:

KOV - kohalik omavalitsus

MV - maavalitsus

2. LASTEKAITSE TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

Magistritöö teoreetilised lähtekohad on sotsio- ökokultuuriline süsteemiteooria ja sotsiaalse konstruktivismi teooria. Mõlemad teooriad on lastekaitsetöö mõistmisel baasteooriateks, kuna annavad avaraid väljavaateid lastekaitseprobleemide olemusest ning pakuvad lahendusi pereprobleemidega tegelemisel.

2.1. Süsteemiteooria

Süsteemiteooria on avaldanud sotsiaaltööle suurt mõju alates 1970. aastatest. Süsteemiteooria jagatakse sotsiaaltöös kahte rühma: üldine süsteemiteooria ja ökoloogiline süsteemiteooria. Teooriat rakendatakse sotsiaalsete süsteemide, nagu grupid, perekonnad ja ühiskonnad, kohta. Hearn oli esimesi, kes rakendas süsteemiteooriat 1958. aastal sotsiaaltöös (Payne 1995, 110).

Annely Tikerpuu ja Taimi Tulva (1998, 10) on Malcom Payne (1995) refereerides välja toonud, et inimest rahuldav elu sõltub tema lähima sotsiaalse keskkonna süsteemidest. Sotsiaaltöö ning selle hulgas lastekaitsetöö tegelebki selliste süsteemidega. Inimesi võivad aidata kolme liiki süsteemid:

- mitteformaalsed ehk loomulikud (pere, sõbrad, kaastöötajad);
- formaalsed (kogukonnagrupid, ametiühingud);
- ühiskonna poolt loodud (haiglad, koolid, päevakeskused).

Süsteemiteooriate rakendamise oluliseks tulemuseks loetakse võrgustikuanalüüsi, sealhulgas ka sotsiaalvõrgustiku mõiste rakendamist lastekaitstes. Sotsiaalvõrgustiku mõistet hakkas esimesena kasutama Georg Simmel 1908. aastal, analüüsides inimestevahelisi suhteid. Võrgustik kujutab endast “ketti” nendest inimestest, kes on üksteisega seotud: naabrid, sugulased, eneseabi rühmad (Korp 2002, 47, Tikerpuu, Tulva 1998, 10).

2.2. Sotsio – ökokultuuriline teooria

Urie Bronfenbrenner'i 1979. aastal loodud sotsio-ökokultuuriline teooria rajaneb süsteemiteoorial, mille kohaselt last ja teda ümbritsevat keskkonda saab vaadata viieastmelise süsteemina: iga eelnev aste on järgmisega omavahel seotud ja muutus

ühes süsteemi osas mõjutab süsteemi teisi osi, luues vajaduse tasakaalu leidmiseks lapse ja teda ümbritseva keskkonna vahel.

Seda süsteemi saab vaadelda ühelt poolt lapse kui abivajaja seisukohalt ning teiselt poolt hoolekandesüsteemi ja sotsiaalvõrgustiku ning ametnikevõrgustiku vaatenurgast, mispuhul need võrgustikud osaliselt kattuvad ja tekivad võrgustikuvahelised nn üleminekuvõrgustikud. Last ümbritsevate võrgustike vaatlemine süsteemina annab paremaid võimalusi lapsega seotud probleemide lahendamiseks ja kaugemas perspektiivis ka ennetamiseks (Korp, Rääk 2004, 15).

Bronfenbrenner'i viis süsteemi sotsio-ökokultuurilises teoorias on mikrosüsteem, mesosüsteem, eksosüsteem, makrosüsteem ja kronosüsteem.

Mikrosüsteemi moodustab lapse vahetu, kõige lähem keskkond, nagu seda on kodu, lasteaiarühm, mängukaaslased ja sõbrad. Määravateks on siin last kasvatavate või hooldavate täiskasvanute omavahelised rollid ja tegevusviisid. Mikrosüsteemi vaatekohast nähtuna mõjutab last pere suurus ja struktuur, inimsuhted selles ning tervis. Lapse individuaalse arengu tase sõltub ka vanemate lapsepõlvkogemustest, kasvuümbrusest, tervislikust seisundist jne. (Tulva 1996, 12).

Mesosüsteem kujutab endast mikrosüsteemi laienemist koduväliste institutsioonide ja isikute suunas. Selles on kodu seos lasteaiaga, kooliga, tervisekeskustega, ka laiendatud perega (ibid). Erinevad uurijad (Cowan 2005, Mattanah 2005, Piata, Hamre & Stuhlman 2003) on mesosüsteemi kontekstis jõudnud tõdemusele, et lapsed on elus paremini toimetulevamad, kui neil on koolis pädevad õpetajad ja kodus toetavad vanemad, kes omavahel suhtlevad ja toetavad teineteist laste kasvatamisküsimustes (Santrock 2007, 50).

Eksosüsteemis lapse maailm avardub veelgi. Saadakse hulgaliselt muljeid, mis mõjutavad last kaudselt, kuid millest ometi oleneb lapse heaolu. Eksosüsteemi elementideks on vanemate töö ja tööga rahulolu, vanemate sotsiaalsed suhted väljaspool kodu, aga ka kõik need sotsiaalsed teenused, mida on võimalik perele pakkuda raskustesse sattumise korral. Tugevateks mõjuriteks on ka massiteabevahendid – meedia tervikuna (Tulva 1996, 12).

Makrosüsteem tähendab seost kolme eelnenuga, see moodustub peret mõjutavatest etnilis-kultuurilistest, regioossetest ja sotsiaalmajanduslikest teguritest. Makrotasandina vaadeldakse ühiskonna hoiakuid ja väärtushinnanguid, ideoloogiat. Seadusandlusega reguleeritakse lastekaitset ja sotsiaaltöö meetmeid (ibid).

Kronosüsteem kajastab ühiskonnas aset leidvate sündmuste mõju indiviidile ajaloolis-sotsiaalses ning etnokultuurilises perspektiivis elukaare jooksul. Kronosüsteem hõlmab ühiskonnas aset leidnud sündmuste mõju indiviidile, seda ka lapsepõlves nähtu ja kuuldu kaudu (Leppiman 2002, 26). John W. Santrock (2007), refereerides Hethernington'ile, on välja toonud, et lastele on vanemate lahutuse mõju kõige valusam just esimesel aastal pärast lahutust. Järgnevatel aastatel on vanemate lahtus pereliikmete jaoks juba vähem kaootiline ja omavaheline suhtlemine stabiliseerunud (Santrock 2007, 49).

Sotsio - ökokultuuriline mudel annab hea raami lastekaitseprobleeme mõjutavate tegurite tervikanalüüsiks. Mudel lähtub sellest, et probleeme ei saa seletada ühelt tasandilt lähtudes, kuna probleemide teket mõjutavad mitmed tasandid nende vastastikusel koostoimes (Tikerpuu, Tulva 1998). Ökoloogiline raamistik aitab ära hoida võistlemist praktiliste töömeetodite vahel, süsteemiteooriate sõnum on, et me vajame laia vaatenurkade valikut ja sekkumismeetodeid (Healy 2005, 147).

Healy (2005) on välja toonud ka süsteemiteooria nõrkused. Teooria põhitõde, mille järgi muutus ühes süsteemi osas mõjutab süsteemi teisi osi, sisaldab veel olulisel määral testimata teadmist. Keskendudes süsteemide interaktsioonile, on võimalus kaotada inimese isikupära ja inimese enda võime ise vastutada muutuste eest. Kui keskenduda vaid süsteemide toimimisele ja muutumisele, võib tekkida küsimus struktuursete ebavõrdsusele ja võimu väärkasutamisele (ibid).

2.3. Sotsiaalse konstruktivismi teooria

Sotsiaalse konstruktivismi idee pärineb sotsioloogidelt Berger ja Luckmann'ilt 1971. aastast. Berger ja Luckmann väitsid, et reaalsus on teadmine, mis on teejuhiks inimeste käitumisele, kuid kõigil on reaalsusest erinev nägemus. Jagades oma vaateid erinevate sotsiaalsete protsesside käigus, muudavad inimesed oma reaalsuse objektiivseks (Payne 2005, 7; ref B ja L.1971). Teadmised ja kontseptsioonid nähtustest on kultuuri – ja ajaloospetsiifilised, mis on sõltuvad konkreetsetest sotsiaalsetest ning majanduslikest korraldustest antud kultuuris ja ajahetkel (Burr 2003, 4).

Sotsiaaltöö on sotsiaalselt konstrueeritud tegevus. Sotsiaaltööd saab mõista ainult selles osalevate inimeste sotsiaalsest ja kultuurikontekstist lähtuvalt. Sotsiaaltöö teooriad on

selle konteksti produktid, kus nad tekivad ning samal ajal mõjutavad nad seda konteksti, sest teooriaid mõjutavad inimeste tegevust sotsiaaltöös ja see omakorda kujundab hoiakuid sotsiaaltöös osalevate inimeste suhtes, nende inimeste endi mõtteid ja väärtusi. Selleks et mõista, mis on sotsiaaltöö, peame jälgima inimesi selles tegevuses, selle ülesehitust ja teooriaid. Me võime mõista neid asju vaid siis, kui jälgime, kuidas ühiskond, mis sotsiaaltööd ümbritseb ja mille osa see on, kujundab arusaamu sotsiaaltööst. Sotsiaaltöö kolm elementi on sotsiaaltöötaja, klient ja nende kohtumise kontekst ning kuidas igäüks neist on sotsiaalselt konstrueerinud ootuste, kultuurinormide ja käitumismustrite kaudu (Payne 1995, 6).

Nii ökosüsteemid kui konstruktivism eeldavad, et perekonna kui grupi jätkusuutlikkus on tingitud üksteisega interaktsioonis olles. Interaktsioon nende liikmete vahel on reguleeritud vastastikku jagatud ootuste, tähenduste ja vastustusega. Need kaks metateooriat eralduvad mõneti oma rõhuasetuselt. Ökosüsteemide perspektiivi fookuses on perekonna tasakaalu vajadused, et tekiks taas homöostaas või vastastikku rahuldavad vahetused. Konstruktivism käsitleb pereteemasid justkui arusaamatusi jagatud tähendustes, mis vajavad rekonstrueerimist uuteks ja palju enam rahuldust pakkuvateks jagatud tähendusteks. Nii ökosüsteemid kui ka sotsiaalse konstruktivismi käsitlus perepraktikast pakuvad avaraid väljavaateid sellest, kuidas mõista ning tegeleda pereprobleemidega. Ökosüsteemide mudeli fookuses on eelkõige perekonna transaktsioon tema laiema ümbritseva sotsiaalkeskkonna raamides, samal ajal kui sotsiaalse konstruktivismi mudel rõhutab tähendust, mida perekond ja tema liikmed formuleerivad läbi toimunud sündmuste. Mõlemad käsitlused rajanevad spetsialiseeritud teadmiste pagasil. Ökosüsteemide teooria rõhutab teadmisi erinevatest transaktsioonidest inimeste ja nende keskkondade vahel. Nende suhtlemise efektiivsuse tugevdamise vahendid on põhiliseks teemaks praktikas. Sotsiaalne konstruktivism keskendub sellele, kuidas inimesed leiavad tähendusi läbi erinevate kogemuste nende igapäevaelus (Holland, Kilpatrick 2003, 28).

Kokkuvõte: lastekaitsetöö on sotsiaalselt konstrueeritud tegevus, mida saab mõista selles olevate inimeste sotsiaalsest ja kultuurikontekstist lähtuvalt. Sotsio – ökokultuuriline süsteemiteooria, kui last ümbritsevate võrgustike vaatlemine süsteemidena, annab paremaid võimalusi lastega seotud probleemide nägemiseks ja lahendamiseks läbi võrgustikutöö.

3. PROFESSIONAALSE LASTEKAITSETÖÖ KUJUNEMINE EESTIS

Lastekaitsetööd on Eestis tehtud pikka aega, kuid töötingimused ja – võimalused on olnud erinevatel ajajärgudel väga erilaadsed. Lastekaitsetöö traditsioonid pärinevad 20. sajandi algusest (Suislepp 1996, 119-120). 1817. aastal asutati esimene, M. Lutheri nimeline lastekodu 90 lapsele, 1838. aastal asutati Narvas lastekodud keisrinna Maria Fedomorovna asutisena (üldse oli Eesti Vabariigi asutamise ajal Eestis 11 lastekodu). 1920ndate aastate alguses tugines lastekaitse suures osas välisabile – peamiselt Ameerika Abistamise Ühingule ja Ameerika Punase Ristile. Paralleelselt välisabi korras tehtavale tööle arenes kohalik vabatahtlik töö (1918.a asutati Eesti Lastekaitse Ühing, praegu tegutseb õigusjärglasena Eesti Lastekaitseliit), samuti riiklik hoolekanne. 1925. aastal võeti vastu hoolekande seadus, mis oma põhjalikkuse ning selgusega võiks olla eeskujuks ka tänapäeva seaduseandjale. Eesti Vabariigi aegne sotsiaalpoliitika lähtus ühest konservatiivse sotsiaalpoliitika põhiprintsiibist: hoolekande esmane kohustus oli abivajaja perekonnal ning alles juhul kui abivajajal ei olnud lähisugulasi või ei olnud need võimelised tema eest hoolitsema lasus ülalpidamise kohustus omavalitsusel, vähemal määral riigil. Perekonnaliikmete vastastikune ülalpidamiskohustus oli algselt fikseeritud Balti Eraseaduses, hiljem hoolekande seaduse §-s 20 (Henberg 2004, 5). Suhteliselt heal järjel oli lastekaitse 1930. aastatel, mil tähtsustati lahtist hoolekannet ja kinnises hoolekandes eelistati perehooldust (Suislepp 1996, 119-120).

Raskusi tõid nõukogude võimu aastad, mil lastekaitset ei olnud võimalik arendada vastavalt tegelikele vajadustele. Lastekaitset nähti eelkõige kui ühiskondlikku järelevalvet – ja distsiplinaarsüsteemi (ibid). Riik püüdis sotsiaalprobleemide olemasolu ühiskonnas varjata. Institutsionaalse hoolekande domineerimine avatud hoolekande üle tõi kaasa puuetega inimeste sulgemise kinnistesse asutustesse, mis ühelt poolt pidi looma mulje tervest ja tugevast ühiskonnast, kuid teisalt oli riigile finantsiliselt koormav ning seoses ebapiisava finantseerimisega põhjustas lisariske, nagu halvad olmetingimused hooldekodudes. Laste kasvatamisel oli üheks nõukogudeaegse hoolekande suunaks kollektiivne lastekasvatus, sest emade töölkäimist polnud võimalik teisiti toetada. Seetõttu arenes sel perioodil välja laialdane lasteaedade ja lastesõimede võrk, kusjuures riik doteeris laste päevahoiule tehtavaid kulutusi (E. Medar, M. Medar 2007, 17).

Alles 1990. aastatel on hakatud lastekaitsetööd tegema, lähtudes selle peamisest põhimõttest – lapse huvidest (Suislepp 1996, 119-120). Taasiseseisvumise järgselt pidi Eesti Vabariik kujundama kaasaegse ja hästi töötava õigussüsteemi. Lapse õiguste valdkonnas võeti loodava regulatsiooni eeskujuks ÜRO lapse õiguste konventsioon, millega Eesti ühines 1991. aasta sügisel. Sellega võttis Eesti Vabariik endale kohustuse välja töötada ja rakendada ÜRO lapse õiguste konventsiooni põhimõtetele vastav lastekaitsepoliitika (Henberg 2004, 3).

Sotsiaalministeeriumi ettepanekul alustati 1991. aastal esmakordselt Eestis Tallinna Pedagoogilises Instituudis sotsiaaltöötajate koolitust. Teisel õppeaastal (1992/93) alustati iseseisva sotsiaaltöö kateedrina, kus üliõpilasi hakati ette valmistama bakalaureuse tasemel. Eriala nimetus muudeti ja sotsiaalpedagoogika asemele tekkis sotsiaaltöö eriala ning asutati sotsiaaltöö kateeder, mis avati 30.09.1992. Tartu Ülikoolis käivitati 1992. aastal sotsiaaltöö eriala ja kahel esimesel õppeaastal toimus vastuvõtt ainult magistrantuuri. 1994. aastal alustati Tartu Ülikoolis sotsiaaltöötajate koolitamist ka bakalaureuse tasemel (Tulva 2010, 47-51). 2004. aastal on Erki Korp ja Reet Rääk andnud välja esimese eestikeelse käsiraamatu “Lastekaitsetöö kohalikus omavalitsuses”, mis on ainus põhjaliku teemavalikuga eestikeelne lastekaitsealane õppe- ja juhendmaterjal.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et Eesti organiseeritud lastekaitsetöö juured ulatuvad juba esimese Eesti Vabariigi aegadesse, kuid alates 1990-datest aastatest tehakse lastekaitsetööd eelkõige lapse huvidest ja heaolust lähtuvalt.

4. LASTEKAITSETÖÖD REGULEERIV SEADUSANDLUS

Eesti lastekaitsetööle lõi seaduslikud alused Eesti Vabariigi lastekaitse seadus (RT 1992, 28, 370), mis jõustus 01.01.1993. Lastekaitse seadus sätestab lapse õigused ja kohustused ning lastekaitse põhimõtte, milleks on alati seada esikohale lapse huvid. Lastekaitse seaduse aluseks on 20.11.1959 ÜRO Peaassamblee poolt vastu võetud ÜRO lapse õiguste konventsioon, millega Eesti liitus 1991. aastal. ÜRO lapse õiguste konventsiooni järgi on lapsel õigus kaitsele, hoolitsusele ja sõnaõigusele. Konventsiooni kohaselt on perekonnal ja vanematel esmane kohustus laste kaitsel ja nende eest hoolitsemisel.

ÜRO lapse õiguste konventsioonile tuginevad Lastekaitse kontseptsioon ja Lapse õiguste tagamise strateegia. Lastekaitse kontseptsiooni eesmärgiks on luua terviklik süsteem lapse õiguste kaitse korralduseks ning teha ettepanekud vajalike muudatuste tegemiseks lapse õigusi ja kaitset sätestavatesse ja reguleerivatesse seadustesse. Samuti on eesmärgiks ühtlustada üle- eestilist lastekaitsetöö praktikat, et oleks tagatud standarditele vastav ning kvaliteetne abi lapsele ja perele terves Eestis (Lastekaitse kontseptsioon 2004, 4). Lastekaitse kontseptsioonis lähtutakse neljast üldprintsibist, mis läbivad kõiki lastekaitse korralduse meetmeid. Nendeks on **subsidaarsus**, mille kohaselt peavad abi, otsustused ning vastutus olema inimesele võimalikult lähedal; **teenuste astmelisuse** puhul osutatakse indiviidile teenuseid vastavalt tema vajadustele suunaga vähem sekkumist nõudvatelt tegevustelt sügavamalt sekkumist nõudvate tegevusteni, **partnerlus peredega**, kus tuleb haarata pered kaasa oma probleemide lahendamisse, kuna pere ise on oma olukorra kõige parem ekspert; **juhtumikorraldus ning võrgustikutöö** seavad keskmesse kliendi ning tema vajadused ning iga juhtumi eest vastutab kindel spetsialist, kes juhtumi korraldamisel koordineerib kogu võrgustikutööd (ibid).

Lapse õiguste tagamise strateegia eesmärgiks on ÜRO lapse õiguste konventsioonis ja selle lisaprotokollides kajastatud põhimõtete rakendamine viisil, et kõigi Eestis elavate laste põhi – ja erivajadused oleksid perekonna, kogukonna ja keskkonna toetusel tagatud (Lapse õiguste tagamise strateegia 2003, 2). 2009. aasta lõpus valmis „Lapse õiguste tagamise strateegia 2004 – 2008 täitmise aruanne“. Aruande kohaselt ei kujunenud strateegia soovitud määral riigile suunda andvaks dokumendiks, vaid rohkem laste heaks nii või teisiti tehtavate tegevuste koondajaks ja kirjeldajaks. Aruande üks olulisemaid ettepanekuid näeb ette lapse õiguste temaatika edasist

strateegilist käsitlust. Tehakse ettepanek siduda lapse õiguste tagamise strateegia ja perede elukvaliteedi arengukava üheks riiklikuks strateegiadokumendiks „Laste ja perede arengukava“. Laste ja perede arengukava koostamiseks valitsusele ettepaneku esitamine on Sotsiaalministeeriumi 2010. aasta tööplaanis. Arengukavas soovitakse koostöös laste ja perede elukvaliteediga seotud valitsusasutuste ning siht – ja sidusrühmadega sõnastada riigi laste- ja perepoliitika prioriteedid ja tegevusvaldkonnad, kirjeldada üld- ja strateegilised alaeesmärgid, leppida kokku meetmetes ja tegevustes, mis on riigi tasandil ja sidusrühmade üldised ja üheselt mõistetavad (Reinomägi, Tikerpuu 2010, 7-9).

Lastekaitsetöötaja lähtub oma töös ka Perekonnaseadusest (RT 1994, 75, 1326), jõustus 01.01.1995, mis sätestab vanemate õigused ja kohustused, ning Sotsiaalhoolekande seadusest (RT 1995, 21, 323), mis jõustus 01.04.1995. Sotsiaalhoolekande seadus toob välja kohaliku omavalitsuse ülesanded laste hoolekande korraldamisel ja lapse perekonnast eraldamise ja hooldamisele paigutamise toimingud. Mõlemaid seadusi on ka korduvalt täiendatud.

Kokkuvõte: Eesti lastekaitsetöö on reguleeritud mitmete seadustega. Seadusandlus lastekaitsetöös annab lastekaitsetöö tegijatele raamid tööks laste ja peredega.

5. LASTEKAITSETÖÖ SISU

Eestis on lastekaitse reguleeritud mitmete seaduste, aktide ja määrustega, millega pannakse põhivastutus lapse õiguste tagamise eest lapsevanemale, ja see on ka õigustatud ja loomulik (Tamm 2006, 36). Lapsed ei ole vanemate omand, vaid nad on vanemate hoole alla usaldatud. Vanematel on üldtunnustatud õigused, kuid on olemas teatud piir, millest üle astudes need õigused laste huvide paremaks kaitsmiseks enam ei kehti. Selle piiri ületamise korral sekkub lapse – vanema suhtesse kolmas osapool, kelle ülesandeks on pakkuda lapsele kaitset ja toetust. Ühiskonna sekkumist õigustab see, et lapse hooletusse jätmine ja väärkohtlemine avaldab mõju ka ühiskonnale tervikuna; väärtalt koheldud laps võib vajada hooldust ja meditsiiniabi ning seda ühiskonna kulul; on vähe tõenäoline, et sellisest lapsest kasvab enesega toimetulev isiksus. Sekkuda võib mistahes ametkond, kuid eestkostetasutus on vastutav kohtumenetluse algatamise eest (Rubeiz 1997, 19).

Lastekaitse tulemuslikkus oleneb suuresti sotsiaalpoliitikast, mis on otseses sõltuvuses majanduspoliitikast ja sellest tulenevatest võimalustest. Omavahelises seoses on keskkond, haridus ja kultuur ühelt poolt ning teisalt majanduslikud võimalused koos hoolekandega (Tikerpuu, Tulva 1998, 9).

Eesti Vabariigi Lastekaitse seaduse § 4-7 (1992, 28, 370) järgi tagatakse lastekaitse riiklike, omavalitsuslike ja ühiskondlike organite kaudu.

Riiklik lastekaitse on riigieelarveline ja sotsiaalfondi vahenditest finantseeritav õigusloome ning investeerimis – ja järelvalvetegevus laste tervishoiu, hariduse, töö, puhkuse, huvitegevuse ja hoolekande korraldamisel. Riiklikku lastekaitsetööd koordineerib Sotsiaalministeerium.

Maavalitsuse ülesandeks laste hoolekande korraldamisel on Sotsiaalhoolekande seaduse § 7 (1995, 21, 323) järgi maakonna sotsiaalhoolekandepoliitika väljatöötamine (sh lastekaitsepoliitika), sotsiaalhoolekande programmide ja projektide väljatöötamine, nende koordineerimine ja korraldamine maakonnas, maakonna hoolekandetöötajate koolituse korraldamine, maakonnas asuvate riigi sotsiaalhoolekandetasutuste haldamine, maakonnast sotsiaalhoolekandelasete statistiliste aruannete kogumine, koondaruannete koostamine, asenduskoduteenuse ja riigi rahastatava lapsehoiuteenuse rahastamise korraldamine, maakonna eestkostetasutuse töö korraldamine, lapsendamise korraldamine ja vastavasisulise registri pidamine.

Omavalitsuslik lastekaitse on lapse kaitse ja abi korraldamine ning järelvalve kohaliku omavalitsuse sotsiaaltalituses. Sotsiaaltalituses peavad lastekaitsetööd tegema vastava erialase ettevalmistusega ja selleks tööks sobivad inimesed. Sotsiaalhoolekande seaduse § 24 (1995, 21, 323) järgi toetavad kohalikud omavalitsused lapsi ja neid kasvatavaid isikuid, tehes koostööd perekonnaliikmete ja teiste isikutega ning asjaomaste asutustega, töötavad välja ja viivad ellu lapsi arendavaid ja kaitsvaid sihtprogramme ning projekte, vajaduse korral määravad lapsele või last kasvatavale isikule tugiisiku või – perekonna, korraldavad laste eestkostet, aitavad korraldada lapsendamist ning lapse hooldamist perekonnas, kelle liikmete hulka laps ei kuulu.

Kaasabi osutamiseks lastele, lastega perekondadele ja teistele lapsi kasvatavatele isikutele luuakse maakonna sotsiaal – ja tervishoiuosakonnas ning vastavalt vajadusele valla – ja linnavalitsuses lastekaitseametniku ametikohad. Valla – või linnavalitsuse juurde moodustatakse vajadusel nõuandva organina laste hoolekande komisjon. Lastekaitseametnik ei tohi olla isik, keda on karistatud või kellele on kohaldatud sundravi karistusseadustikus sätestatud kuritegude eest.

Ühiskondlik lastekaitse toimub koostöös sotsiaaltalitusega ning on käesoleva seaduse ja sotsiaaltalituse põhimääruse sätteid arvestav.

5.1. Teenused ja toetused lastele ja peredele

Riiklike ja omavalitsuse meetmetega luuakse vanematele võimalused oma laste kasvatamiseks ning nende põhi- ja erivajaduste rahuldamiseks. Riiklikul tasandil võimaldatakse kõigile lastele juurdepääs üldistele avalikele teenustele, millega rahuldatakse laste põhivajadused üldharidusele ja kutseharidusele ning esmatasandi tervishoiuteenustele (Korp, Rääk 2004, 81).

Avalik teenus antud kontekstis tähendab teatud funktsioonide täitmist riigi poolt, mis võivad olla realiseeritud nii teenuste ostu – müügina kui ka teiste korralduslike meetmetega. Üldiste avalike teenuste põhitunnusteks on nende võrdne kättesaadavus kõigile elanikele, nt baasharidus, esmatasandi tervishoiuteenused, korrakaitse jm (E. Medar, M. Medar 2007, 30).

Teiseks teenuste osutamise tasandiks on seostuvad teenused, olles ajaliselt piiritletud ja tulemustele orienteeritud. Teenuse kasutamise tulemusena seostatakse iseseisvalt elav inimene üldiste avalike teenustega nii, et vajadus toetavate teenuste järele kaob või

muutub minimaalseks, nt nõustamine, juhtumikorraldus, õigusabi, adopteerimine, teatud koolitused jm (ibd).

Kolmandaks tasandiks on toetavad teenused, mis on pikaajalise iseloomuga ning nende pidev osutamine on vajalik selleks, et iseseisvalt elav inimene saaks kasutada üldisi avalikke teenuseid, nt päevakeskused, koduhooldus, eestkoste seadmine, kriminaalhooldus jm (ibd).

Neljanda tasandi teenustena pakutakse eriteenuseid, mis on vajalikud juhtudel, kui iseseisvalt elava inimese seostamine üldiste avalike teenustega ei ole mingil põhjusel võimalik, nt kasvatuslike erivajadustega laste õpetamine erikoolides, institutsionaalne hooldamine jm (ibd).

Järjestatud teenuste süsteemi puhul osutatakse iga järgmist teenust ainult juhul, kui eelmise teenusega isiku vajadusi rahuldada ei ole võimalik või kui isik ei ole suuteline seda teenust kasutama. Teenuste kasutajate, sealhulgas laste hulk väheneb vastavalt teenuse spetsiifilisuse astmele (ibd).

5.2. Riiklikud peretoetused

Riiklike peretoetuste seaduse § 1 lõike 1 kohaselt on peretoetuste eesmärgiks tagada lastega peredele laste hooldamise, kasvatamise ja õppimisega seotud kulutuste osaline hüvitamine.

Peretoetusi makstakse Eesti alalistele elanikele, Eestis elavatele välismaalastele, kellel on tähtajaline elamisluba või kes viibib Eestis välismaalaste seaduse § 5¹ lõikes 2 sätestatud alusel, ja tähtajalise elamisõiguse alusel Eestis elavale välismaalasele.

Riiklikud peretoetused jagunevad igakuiselt makstavateks ja ühekordselt makstavateks peretoetusteks.

Igakuiselt makstavad peretoetused on: lapsetoetus, lapsehooldustasu, üksikvanema lapse toetus, ajateenija lapse toetus, eestkostel või perekonnas hooldamisel oleva lapse toetus, seitsme – ja enamalapselise pere vanema toetus.

Ühekordselt makstavad peretoetused on: sünnitoetus, lapsendamistoetus ja elluastumistoetus.

Vanemahüvitis

Vanemahüvitise seadus jõustus 2004. aasta 1. jaanuaril ja selle eesmärk on hüvitada väikelapse kasvatamise tõttu saamata jäänud tulu. Isikule, kes tulu ei ole saanud, tagatakse hüvitise määra (2010. aastal 4350 krooni) suurune sissetulek. Õigus vanemahüvitisele on last kasvataval vanemal, lapsendajal, võõrasvanemal, eestkostjal või hooldajal, kes on Eesti alaline elanik või Eestis tähtajalise elamisloa või tähtajalise elamisõiguse alusel elav välismaalane. Juhul, kui eespool nimetatud isikul on elukoht mitmes riigis, omab ta õigust vanemahüvitisele, kui ta on resident tulumaksuseaduse § 6 lõike 1 tähenduses või kui ta elab Eestis püsivalt välismaalaste seaduse või Euroopa Liidu kodaniku seaduse tähenduses. Nimetatud seaduste kohaselt on tingimuseks Eestis viibimine vähemalt 183 päeva aastas. Üldjuhul on kuni lapse 70 päeva vanuseks saamiseni õigus hüvitisele last kasvataval emal. Alates lapse 70 päeva vanuseks saamisest võivad vanemad kasutada õigust hüvitisele kordamööda.

5.3. Kohaliku omavalitsuse teenused ja toetused

Kohaliku omavalitsuse üheks peamiseks ülesandeks hoolekande valdkonnas on kindlustada oma elanikkond vajalike sotsiaaltoetuste ja teenustega. Selle ülesande täitmisel on oluline, lähtudes piirkonna elanike vajadustest otsustada, kas kindlustada elanikkond vajalike teenustega, pakkudes neid omavalitsuses enda ja/või omavalitsuse hallatava asutuse poolt või kindlustada elanikkonnale vajalikud teenused lepingute alusel mittetulundus – ja erasektori poolt (E. Medar, M. Medar, 2007, 225).

Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse § 22 lõike 1 punkt 5 annab õiguse omavalitsuse volikogul kehtestada omavalitsuse piires toetuste andmise ja valla või linna eelarvest finantseeritavate teenuste osutamise kord. Kohaliku omavalitsuse tasandil võib teenuseid osutada ja toetusi maksta kõikidele valla või linna elanikele, kelle Rahvastikuregistri järgne elukoht on registreeritud vastavas vallas või linnas.

Peamised teenused lastele ja lastega peredele, mida kohalikud omavalitsused pakuvad on järgmised:

- sotsiaalnõustamine
- psühholoogiline nõustamine
- eestkoste seadmine
- tugiisiku teenus
- isikliku abistaja teenus
- transporditeenus

- asenduskodu teenus
- lastepäevahoiu teenus
- perekonnas hooldamine
- eluasemeteenus
- lapsendamine
- varjupaigateenus

Peamised toetused, mida kohalikud omavalitsused pakuvad lastele ja lastega peredele on: sünnitoetus, kooliminekuetoetus, lapsehoiutoetus, ravimitoetus, rehabilitatsiooniteenus.

Kokkuvõte: Eesti lastekaitse tagatakse riiklike, omavalitsuslike ja ühiskondlike organite kaudu. Lastekaitse tulemuslikkus erinevaid teenuseid ja toetusi osutada, oleneb suuresti sotsiaalpoliitikast, mis omakorda sõltub majanduspoliitikast ja sellest tulenevatest võimalustest.

6. LASTEKAITSETÖÖTAJA ROLL

Laste heaolu oleneb lapse ja teda ümbritseva keskkonna vahelisest interaktsioonist. Perekonnal on kõige tähtsam roll lapse keskkonnas (Costin, Rapp 1984, 2). Lapse kaitsmine peab algama kodus, emast ja isast. Vanemate väärtushinnangud, suhtumine, käitumine määrab suurel määral selle, milliseks kujuneb lapse elukäik. Sellest sõltub ka see, milliseks lapsevanemaks laps ise kunagi saab (Tammar, 2010, 4). Perekond on olulisim vahend, tagamaks lapsele kaitset. Perekond on esmane sotsiaalteenuste pakkuja, rahuldades lapse sotsiaalseid, hariduse ja terviseiga seotud vajadusi (Costin, Rapp 1984, 2). Kahjuks ei suuda kõik vanemad kindlustada oma lastele turvalist kasvu – ja arengukeskkonda. Siis tulevad appi lastekaitsetöötajad.

Lastekaitsetöö võtmeisikuks on lastekaitsetöötaja, kellelt oodatakse sotsiaaltöötaja pädevust (Tikerpuu, Tulva 1998, 9). Lastekaitsetöötaja peamiseks tööülesanneteks on laste ja perede nõustamine, informeerimine, probleemide lahendamise koordineerimine, toetuste, teenuste ja muu abi seostamine lapse õiguste ja heaolu tagamiseks. Lastekaitsetöötaja esindab ja kaitseb laste huve, täidab eestkostetasutuse rollist tulenevaid ülesandeid, korraldab asendushooldust ja järelevalvet selle üle, tagab abi ja järeelhoolduse asendushoolduselt tulevatele noortele, edendab piirkonna lastekaitsetööd koostöös lastega töötavate asutuste ja organisatsioonidega (Sotsiaaltöötaja kutsestandard 2006).

Sotsiaaltöös laste ja peredega on tähtsal kohal neli olulist komponenti (Pecora, Whittaker, Maluccio, Barth, Plotnick 1992, 35-36):

- ökoloogiline perspektiiv (*a ecological perspective*) - mille kohaselt analüüsitakse perekonna käitumist ja sotsiaalset funktsioneerimist avaras kontseptuaalses keskkonnakontekstis;
- pädevuskeskne perspektiiv (*a competence-centered perspective*) – laste, vanemate ja perekonna efektiivset funktsioneerimist edendavad sotsiaaltöö meetodid ja strateegiad;
- arenguperspektiiv (*a developmental perspective*) – mille kohaselt inimese kasvamist ja funktsioneerimist nähakse perekonna kontekstis ning perekond on transaktsioonis oma keskkonnaga;
- orientatsioon püsivale lapse heaolu planeerimisele (*a permanency planning orientation*) – põhiülesanne on võimaldada lapse kasvamine oma perekonnas või vajadusel leida lapsele alaline uus kodu ja perekond.

Last puudutavate otsuste tegemisel lähtutakse ennekõike lapse huvidest (Korp, Rääk 2004, 23). Raskete otsuste tegemine nõuab lastekaitsetöötajalt kõrget pingetaluvust tulemaks toime nii pere reageeringute kui enda emotsioonidega. Lastekaitsetöötajad kohtavad oma töös hüperaktiivseid, agressiivseid ja psüühikahäiretega lapsi, kes võivad töötajas esile kutsuda abitust ja hirmu. Lapskliendiga tehtav töö esitab suuri väljakutseid nii töötajale kui lapsele (Tulva, Viiralt 2006, 19). Lastekaitsetöötaja peab olema ühelt poolt hea suhtleja, osavõtlik kuulaja, kannatlik ja optimistlik sõber, teisalt aga nõudja ja kontrollija, analüütiline, järjekindlalt ja korrektselt tegutsev ametnik (Nõlve 2009, 45). Heaks lastekaitsetöötajaks on võimalik õppida, kuid teeviidaks peavad olema südameheadus ja – haridus, koostöövalmidus ning empaatia. Kasuks tuleb kindlasti lastekasvatamise kogemus, mis lisaks teoreetiliste teadmiste pagasile annab isiklikud praktilised kogemused lastega suhtlemisel ja nende probleemide tunnetamisel (Tikerpuu – Kattel 2001, 18).

6.1. Lastekaitsetöötaja pädevus

Sotsiaaltöötaja amet eeldab akadeemilist ametialast koolitust, mille aluseks on teoreetilised teadmised ja nende abil omandatud praktilised oskused (Tamm 2008, 38). Töötaja pädevus sisaldab teatud erialaseid teadmisi ja oskusi, millele lisanduvad veel erinevad oskusvaldkonnad, milleta ei ole võimalik oma erialaseid teadmisi efektiivselt rakendada. Neid oskusvaldkondi kui üldisi töövalmidusi ja kompetentsusi on kirjeldanud Evers, Rush ja Berdrow 1998. aastal baaskompetentsustena, mille pidev edendamine ja arendamine on vajalik ametikasvu protsessis (ibid).

Need baaskompetentsused on:

- **kontroll elu üle ehk enesejuhtimine** (*self- management*) tähendab pidevat käitumismustrite ja sisemiste rutiinide arendamist, mis aitavad hallata ja kontrollida ebakindlust muutuvus tööelus;
- **kommunikatsioonioskused** (*communication skills*) näitavad oskust toimida tulemuslikult erinevate indiviidide ja rühmadega, ollakse võimeline koguma, integreerima ja jagama informatsiooni mitmel viisil;
- **inimeste juhtimine ja tööülesannete korraldamine** (*management of people and tasks*) tähendab oskusi nii ressursse kui ka töötajaid organiseerida, koordineerida ja kontrollida tööülesannete edukaks täitmiseks;

- **innovatsiooni ja muutuste kiirendamine** (*mobilisatsioon of innovation and change*) tähendab loovust ja algatusvõimet, mille abil on võimalik kivistunud arusaamade ja rutiinsete toimingute muutmine.

Üldine töövalmiduste, baaskompetentsuste olemasolu ja nende arendamine on kindlasti hädavajalikud sotsiaaltöötaja töös (ibid).

Kokkuvõte: lastekaitsetöö võtmeisikuks on lastekaitsetöötaja. Antud amet eeldab erialaseid teadmisi ning praktilisi oskusi lapsi ja peresid parimal võimalikul viisil aidata.

7. LASTEKAITSETÖÖTAJA TÖÖMEETODID

7.1. Võrgustikutöö

Laste ja perede abistamisel on osutunud tulemuslikuks võrgustikutöö, mida vajatakse kriisiolukordades. Selliseid olukordi võivad põhjustada vanemate madal kasvatusteadlikkus, probleemsed pered ja lastega töötute pered, narkosõltuvuses lastega pered jne. Võrgustikutööd vajatakse ka koolides, kuivõrd õpetajal tuleb oma põhitöö kõrval sageli tegeleda sotsiaalprobleemide lahendamisega. Seikkula on 1994. aastal kirjeldanud võrgustikku (vt Viiralt, Tulva 2001, 30) vastastikuse mõjutamise suhtena, mille kaudu laps säilitab oma sotsiaalse identiteedi. Neist suhetest saab ta vaimset tuge, vajadusel materiaalselt abi ning teenuseid ja loob uusi suhteid (Tulva, Viiralt 2001, 30). 1954. aastal võttis Barnes kasutusele mõiste võrgustikutöö. Võrgustik ja võrgustikutöö pärineb ingliskeelsest sõnast *network*, mis tähendab võrku või võrgustikku ning sõna *networking* võrgustikutööd (Korp, Rääk 2004, 10).

Võrgustikutöö on osapoolte koostöö, kuhu kuuluvad abivajaja ja abistatava sotsiaalvõrgustik ja ametnikevõrgustik. Kui abivajaja ise ei taju oma probleemi, on ta abistatav. Võrgustiku eesmärk on abivajaja argielu probleemide lahendamine. Võrgustiku puhul on tegemist ühendavate ja piiritlevate suhetega teatud inimeste või inimgruppide vahel. Võrgustikutöös nähakse võimalust teha tulemuslikku koostööd, et paremini jagada olemasolevat informatsiooni ning aidata abivajajal valutumalt lahendada oma probleeme (ibid).

Eestis on võrgustikutööd tehtud erinevate projektide kaudu alates aastast 1996. Võrgustikutöö on professionaalse lastekaitsetöötaja töövahend ja võimalus. Võrgustikutöö edukaks juurutamiseks ja arenguks on vaja stabiilset hoolekandesüsteemi, professionaalseid lastekaitsetöötajaid. Väga oluline on ka sotsiaaltöoga haakuvate sektorite – hariduse, tervishoiu, politsei, spordi, kultuuri areng ning tegevusplaanid (ibid).

7.2. Juhtumikorraldus

Juhtum lastekaitstes on olukord, kus lapse või pere toimetulek on häiritud ja olukorra muutmiseks on vaja sekkuda. Tööd juhtumiga alustatakse hetkest, mil lastekaitsetöötajani jõuab esmane informatsioon juhtumi kohta. Reageerida tuleb igasugusele informatsioonile, iga väide vajab kontrollimist (Korp, Rääk 2004, 25).

Sotsiaalhoolekande seaduse § 29¹ (1995, 21, 323) järgi kasutatakse abi osutamisel juhtumikorralduse põhimõtet, kui isik vajab iseseisva toimetuleku parandamiseks pikaajalist ja mitmekülgset abi, mis hõlmab ka sotsiaalteenuste või – toetuste määramise vajadust.

Juhtumikorraldus (*case management*) on terviklik lähenemine lapse vajadustele, tema vajaduste hindamine ja rahuldamine kõige ratsionaalsemal ja mõjuvamal viisil. Eesmärk on parandada lapse ja perekonna toimetulekut ja selle kaudu nende üldist elukvaliteeti (Korp, Rääk 2004, 25).

Juhtumikorraldaja põhirollid tulenevad juhtumikorralduse funktsioonidest.

- Juhtumikorraldaja on **hindaja**, kes uurib klienti kui tervikut tema sotsiaalses kontekstis eesmärgiga selgitada välja kliendi võimalused ja piirangud tema konkreetse elukeskkonnas.
- Juhtumikorraldaja on **planeerija**, kelle ülesanne on leida sobivad võimalused muudatuste tegemiseks nii kliendi kui ka tema keskkonna tasandil.
- Juhtumikorraldaja on **vahendaja**, kes suunab kliendi vajaliku abi juurde õigel ajal ning tagab osutatava abi järjepidevuse.
- Vajaduse korral on juhtumikorraldaja **eestkostja**, kes seisab selle eest, et kliendil oleks juurdepääs õigustatud abile (Kiis 2006, 5).

Juhtumikorraldus dokumenteeritakse juhtumiplaanis. Sotsiaalhoolekande seaduse § 29¹ lõike 3 (1995, 21, 323) järgi on juhtumiplaan kirjalik dokument, mis koosneb hinnangust isiku abivajadusele ja tema probleemide lahendamist käsitlevast tegevuskavast. Juhtumiplaan on informatiivse tähendusega. Juhtumiplaanile kirjutavad alla kohaliku omavalitsuse sotsiaalvaldkonnaga tegelev ametnik ning isik, kellele juhtumiplaan on koostatud. Abivajav isik kinnitab allkirjaga, et ta on tutvunud juhtumiplaani sisuga ning et ta osaleb juhtumiplaanis nimetatud tegevuste elluviimisel. Juhtumiplaani vormi kehtestab sotsiaalminister.

Lastekaitsetöötaja kui juhtumikorraldaja vastutab juhtumi korraldamise eest ja ühtlasi juhib juhtumit, kuid ilma abistava meeskonnata ta toime ei tule. Lastekaitsetöötaja on see, kes moodustab juhtumi võrgustiku isikutest, kes saavad kaasa aidata töös konkreetse juhtumiga (Korp, Rääk 2004, 25).

7.3. Supervisioon

Lastekaitsetöö on valdkond, mis annab sellega tegelevale inimesele väga palju emotsioone, kuid alati ei ole tegemist positiivsete emotsioonidega. Pidev negatiivne pinge mõjub ka kõige tugevamale närvisüsteemile, seetõttu on väga oluline, et kõik lastekaitsetöötajad saaksid tööjuhendamist ehk supervisiooni. Vältimaks lastekaitsetöötajate läbipõlemist, on äärmiselt oluline, et lastekaitsetöö korraldajad näeksid ette summasid oma piirkonna inimeste superviseerimiseks (Korp, Rääk 2004, 110). Browni ja Bourne (1996) järgi on supervisioon aeg avastamiseks, peegeldamiseks, õppimiseks ja probleemilahenduseks (Lishman 2002, 104).

Rahvusvahelise kirjanduse mõistmiseks on kasulik teada, et sotsiaaltöö supervisiooni all mõistetakse sagedasti asutusesiseselt, tööpostil, oma ressursidega korraldatud tööjuhendamist, tegelgu sellega siis keskastme juht, kogenum kolleeg või töökaaslaste rühm. Väljastpoolt tulevat supervisiooni vajatakse peamiselt eriolukordades: tööalased ümberkorraldused ja kriisisituatsioonid, millega toimetulekuks ei piisa tavalistest ressursidest. Arenenud sotsiaaltöösüsteemiga maade kutsekirjeldustesse, eetikakoodeksitesse ja ametijuhenditesse on supervisiooni nõue sisse kirjutatud (Selg 2004, 11-12).

Eestis mõistetakse supervisiooni eelkõige litsentseeritud spetsialistilt sisseostetud kõrgekvaliteedilise ja kalli eriteenusena – super visioonina (keegi “super” tuleb ja vaatab ülevalt meie peale). Sotsiaaltöö supervisioon sisaldab neidsamu protsesse, mis sotsiaaltöögi: superviisor toetab sotsiaaltöötajat, et viimane saaks toetada klienti. Supervisioonile tuleb kasuks, kui seda viib läbi suurte erialaste teadmiste ja kogemustega sama eriala spetsialist. Lastekaitsetöötajat peaks superviseerima lastekaitse spetsialist, koolisotsiaaltöötajat kogenum koolisotsiaaltöötaja jne (ibid).

Erialases superviseerimises on kasulik käsitleda praktikat lähtuvalt terviklikkust silmas pidavatest ja sageli alternatiivsetest perspektiividest. Superviseerimise idee seisneb võimaluses oma kogemustest plaanipäraselt õppida ning uute ideede ja lahendusvõimalustega tutvuda. Superviisorite töö toetub teoreetilisele raamistikule.

Juhendamisel arutletakse sageli, kas praktika kinnitab teooriat või kas teooria peab konkreetse praktikas ette tulnud juhtumi puhul paika. Superviseerimise käigus saab juhendatav tekkinud töömuljeid, mõtteid ja kogemusi jagada, neist lähtudes katsub juhendaja teooriat ning praktikat omavahel seostada. Superviisorid viitavad praktika võimalikele puudustele ning proovivad välja pakkuda uusi lahendusi – ja lähenemisviise, anda uut inspiratsiooni (Klefbeck, Odgen, 2001, 52-53).

Kokkuvõte: lastekaitsetöö teostatakse juhtumikorralduse põhimõttel ja edukaks lastekaitsetööks ei piisa sageli ainult lastekaitsetöötajast, vaid see töö vajab toetavat ning abistavat meeskonda, mis moodustab võrgustikutöö. Töö inimeste probleemide lahendamisel võib osutada kurnavaks ja seetõttu vajavad lastekaitsetöötajad superviseerimist.

8. ÜLEVAADE VARASEMATEST TEEMAKOHASTEST UURINGUTEST

Sotsiaalministeerium (2004) on läbi viinud ühe üle - Eestilise küsitluse lastekaitsetöötajate seas, saamaks tagasisidet lastekaitsetöö korralduse ja seadusandluse kohta reaalselt lastekaitsetöö tegijatelt. Küsitluse tulemustest selgus, et lastekaitsetöötajate arvates on lastekaitseadus vähe rakendatav ning lastekaitset reguleerivad sätted laiali erinevates seadustes. Lastekaitsetöötajad ootavad eestkostetasutuse kohustuste selgemat lahtikirjutamist seaduses. Samuti toodi välja, et kümme päeva on liiga lühike aeg lapse eraldamiseks hagiavalduse esitamiseks kohtule, isikuandmete kaitse seadus takistab tööd ja perekonnas hooldamine võiks olla paremini reguleeritud. Helina Haljasmetsa (2008) magistr töö “Tallinna linna lastekaitsetöötajate nägemus lastekaitsetööd toetavast Lastekaitse seadusest” uurimistulemustest selgus, et lastekaitseadus ei toeta tööd, pigem piirab seda. Tallinna linna lastekaitsetöötajad on nii uue seaduse poolt kui vastu. Uus seadus peaks olema reaalseks töövahendiks ning sisaldama endas laste, vanemate ja lastekaitsetöötajate õigusi ja kohustusi. Uurimistulemuste kohaselt toimub põhiline lastekaitsetöö peretöö põhimõttel ja teenustest on peamine nõudlus pere nõustamise, psühholoogilise nõustamise, tugiisiku teenuse ning rehabilitatsiooniteenuste järele sõltuvushäiretega lastele. Lastekaitse probleemiks on professionaalsete töötajate vähesus.

Kaks uurimust on teostatud lastekaitsetöö kohta kohalikes omavalitsustes. Anu Nõlve (2008) uuris magistr töö raames lastekaitsetööd kohalikus omavalitsuses Harju maakonna ühe valla näitel. Uurimistulemustest selgus, et üle poole lastekaitsetöö toimingutest olid seotud multiprobleemsete peredega, järgnesid õpilastega ja laste õiguste kaitsega seotud toimingud. Sotsiaalteenuste valik omavalitsuses oli väike. Samuti tõi autor välja, et linna ja maakoha lastekaitsetöö on erinev. Linnaelanikele on kättesaadavad mitmesugused tugiteenused, siis maal sõltub palju kohaliku lastekaitsetöötaja oskustest ja vastupidavusest. Maal töötamise plussiks on aga see, et klientuur ja probleemid on kergemini avastatavamad. Keiu Tamme (2004) uuris oma bakalaureusetöös lastekaitsetööd Tallinna linnaosavalitsustes. Uurimistulemuste kohaselt mõjutavad Tallinna linna lastekaitsetööd omavalitsuse sise pinged. Pinged tekivad erinevate üksuste ning ametnike töö vähesest koordineerimisest. Sellest lähtuvalt tunnetavad lastekaitsetöötajad infopuudust, mis omakorda mõjutab negatiivselt nii töö efektiivsust ning ka ennetavat tööd.

Seni puudub põhjalik informatsioon lastekaitsetöötajate töömotivatsiooni ning turvalisuse kohta. Üks pealinna keskne uurimus „Tallinna linna lastekaitsetöötajate töömotivatsiooni ja rahulolu tööga“ on läbi viidud Airi Maasalu (2005) poolt ja uurimistulemustest selgus, et lastekaitsetöötajate töömotivatsiooni ning tööga rahulolu takistavad enam organisatsiooni – ja keskkonnategurid. Autor nägi vajadust suurendada lastekaitsetöötajate arvu, tõsta lastekaitsetöötajate töötasu vastavalt nende tööga kaasneva vastutuse suurusele, väärtustada ühiskonnas rohkem lastekaitsetööd. Elerin Sagar (2008) uuris Harjumaa kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajate heaolu turvalisuse aspektist lähtudes ning uurimistulemustest selgus, et lastekaitsetöötajatel on heaolu puudujääke kõige enam materiaalsete ja impersonaalsete vajaduste ning soovide osas (ebapiisavad turvasüsteemid ja – vahendid, tööruumi planeeringud ja klientide vägivaldne käitumine töötaja suhtes). Vähem oli puudujääke personaalse arenguga seonduvate vajaduste ja soovide osas (töötaja töökohapoolne toetus – koolitused, supervisioonid).

Antud teemad on lastekaitsetöös väga olulised ning vajadus oleks teada saada ka Eesti teiste piirkondade lastekaitsetöötajate töömotivatsioon ning turvalisus töö teostamisel.

Lastekaitsetöötajate töömeetodite kohta on Tartu Ülikooli Pärnu Kolledžis teostatud mitu uurimust. Pille Paugus (2003) kaitses diplomitöö “Võrgustikutöö lastekaitsetöös Rapla maakonna näitel”. Uurimistulemustest selgus, et Rapla maakonnas võrgustikutöö ei toimi, kuna lastekaitse – ja sotsiaaltöötajate hulgas pole selgelt välja kujunenud võrgustikutöö ja koostöö tähendus. Liilia Mänd (2005) uuris lastekaitsetöötaja rolli võrgustikutöös Pärnumaa valitud omavalitsuste näitel. Uurimistulemuste kohaselt on võrgustikutöö jõudnud lastekaitsetöötajate igapäevaellu ning seda kasutatakse vastavalt vajadusele, lähtudes igast konkreetsest juhtumist. Lastekaitsetöötajad näevad ennast võrgustikutööd tehes juhi ja koordinaatori rollis ehk võtmeisikuna, kelle tööülesannete hulka kuulub probleemide selgitamine, eesmärkide ja strateegia valik, nõustamine probleemide lahendamisel ning tehtud otsuste elluviimisele kaasaitamine, unustamata lapsekeskset lähenemist. Juhtumikorralduse osas aga valitses üldine mõistmatus täpsemalt määratleda selle sisu ja arusaama juhtumikorralduse tähendusest. Kadi Preegel (2007) on uurinud kodukülastust kui töömeetodit Pärnu linna lastekaitse spetsialistide töös. Uurimuses osalesid lastekaitse spetsialistid ja pered, kelle suhtes teostati lastekaitse spetsialistide poolt kodukülastusi. Lastekaitsetöötajad leidsid, et kodukülastus on nende jaoks vajalik töömeetod, aidates saada parema ettekujutuse

pere funktsioneerimisest oma koduses keskkonnas ning nähes lapse elamistingimusi. Pered leidsid, et kodukülastus on kasulik distsiplineeriva funktsiooni pärast, sest teatakse, et keegi võib tulla ja kontrollida.

Kadri Soo, Kadi Ilves, Judit Strömpl (2009) on uurinud „Laste väärkohtlemise juhtumitest teavitamist ja võrgustikutööd“ ning uurimistulemustest selgus, et lastega töötavate ametnike teadlikkus oma kohustustest teatada väärkoheldud või abivajavast lapsest on kesine; lastekaitse seadus on üldsõnaline, jättes täpsustamata, kuidas peaks hädasolevat last aitama ja kes selle eest vastutab. Käesolev uuring näitas, et tänapäeva Eesti lastekaitse praktikas puudub ühtne lastekaitse erialakäsitlus. Iga omavalitsus ja lastekaitsetöötaja defineerib teatud määral ise, mis on lastekaitsetöö sisu. Pealegi sõltub paljuski konkreetse töötaja teadmistest, oskustest, väljaõppest, väärtushinnangutest ja isikuomadustest.

Uurimist vajab endiselt preventiivne lastekaitsetöö valdkond, samuti on oluline teada, milliseid erinevaid sotsiaalteenuseid lastele ja peredele pakuvad erinevad kohalikud omavalitsused. Eraldi teemana tasub uurida võrdlevalt Eesti lastekaitsetööd teiste Euroopa Liidu riikide lastekaitsetööga.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et lastekaitsetööd on eelnevalt uuritud peamiselt võrgustikutöö, lastekaitsetöötajate turvalisuse, töömotivatsiooni ning seadusandluse tasandil ja uurimused on jäänud enamasti Tallinna, Harjumaa, Pärnumaa ja Raplamaa kesksseteks. Laiapõhjalist uurimust lastekaitsetöö sisust pärast 2001. aastat läbi viidud ei ole.

9. UURIMUSE TEOSTAMINE

9.1. Uurimisülesande täpsustamine

Uurimus vaatleb lastekaitsetööd Eestis 2010. aastal kohalike omavalitsuste ja maavalitsuste lastekaitsetöötajate ning Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna töötajate arvamustele ning igapäevatöö kogemustele toetudes.

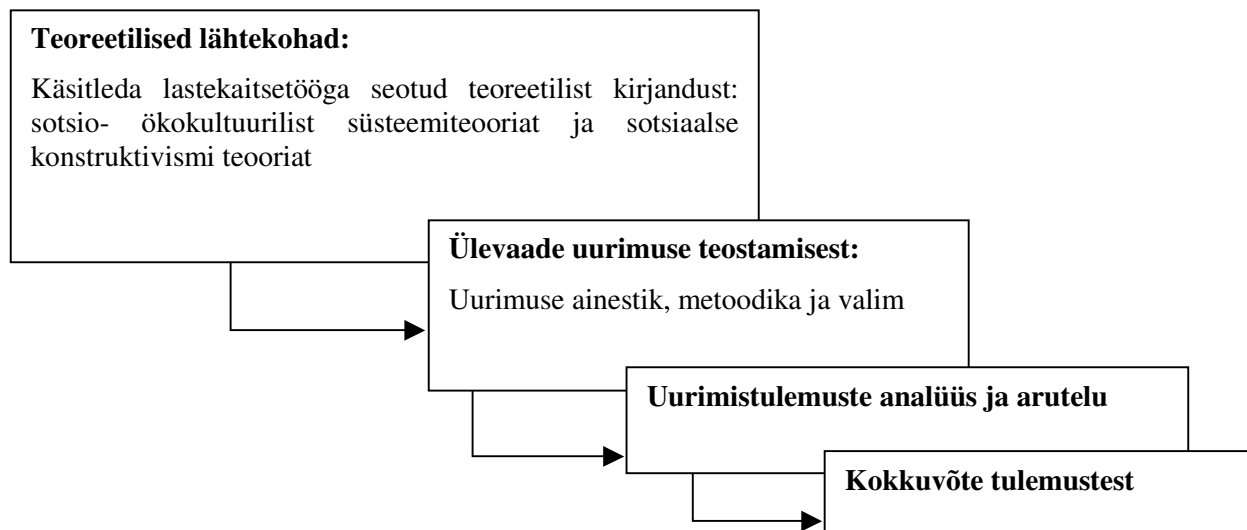
Käesolev uurimus on tinglik jätk Annely Tikerpuu – Kattel'i magistritööle (2001) "Eesti lastekaitsetöö 1997 – 2001".

Uurimuse eesmärgiks on kaardistada Eesti lastekaitsetöö, kirjeldada ja analüüsida Eesti lastekaitsetöö sisu ja dünaamikat ajavahemikul 2001 – 2010.

Eesmärgist lähtuvalt püstitati järgmised uurimisülesanded:

- kirjeldada lastekaitsetöötaja staatust tänases Eestis;
- uurida lastekaitsetöö sisu 2010. aastal ja analüüsida toimunud muutusi ajavahemikul 2001 – 2010;
- selgitada lastekaitsetöötajate töömeetodeid ja uurida, kas need on viimase üheksa aasta jooksul muutunud;
- selgitada laste olukorda 2010. aastal ja kirjeldada toimunud muutusi viimase üheksa aasta jooksul lastekaitsetöötajate nägemuse põhjal;
- uurida riikliku lastekaitse olemasolevaid ressursse ja arendamist vajavaid valdkondi Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna töötajate arvamuste põhjal.

Uurimistöö ülesehitust on kirjeldatud joonisega

Joonis 1. Uurimistöö ülesehitus

9.2. Uurimismeetodite valik

Igasugune sotsiaalteaduslik uurimus põhineb kindlal teoreetilisel alusel, mis määrab ära ja mõjutab uurimuse käiku, sh meetodite valikut (Strömpl 2001, 10).

Uurimuse teoreetilisteks raamideks on sotsio-ökokultuuriline süsteemiteooria ja sotsiaalse konstruktivismi teooria. Mõlemad teooriad annavad laiapõhjalise ülevaate, kuidas mõista ja tegeleda lastekaitseprobleemidega. Sotsio – ökokultuuriline süsteemiteooria lähtub eelkõige pere transaktsioonist teda ümbritseva keskkonna suhtes. Sotsiaalse konstruktivismi kohaselt vajavad pereprobleemid rekonstrueerimist uuteks ning rahuldust pakkuvamateks lahendusteks.

Käesolevale uurimusele püstitatud eesmärkide täitmiseks kasutati nii kvantitatiivset kui kvalitatiivset uurimismeetodit. Kohalike omavalitsuste ja maavalitsuste lastekaitsetöötajate hulgas viidi läbi e- posti teel ankeetküsitlus. Aineistiku kogumisel võeti aluseks A. Tikerpuu – Kattel'i (2001) magistr töö ankeet, mis sisaldas suures osas samu küsimusi, mida A. Tikerpuu – Kattel (2001) oma töös kasutas, kuid adekvaatse lastekaitsetöö ametipildi saamiseks kitsendati, muudeti ja lisati töö autori poolt mõningaid küsimusi. 2010. aasta jaanuarikuus toimus katseküsitlus 3 lastekaitsetöötaja seas, testimaks küsimustiku töökindlust. Kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajatele mõeldud ankeet (vt Lisa 1) sisaldas 33 kuude blokki jaotatud (üldandmed, töö sisu,

võrgustikutöö, juhtumikorraldus, supervisioon ja ettepanekud lastekaitsetöö tõhustamiseks) avatud ja suletud küsimust, millest 20 küsimust võeti Tikerpuu – Kattel'i (2001) ankeedist ja mis läksid võrdluse alla. Maavalitsuse lastekaitsetöötajatele mõeldud ankeet (vt Lisa 2) sisaldas 25 kuude blokki jaotatud (üldandmed, töö sisu, võrgustikutöö, juhtumikorraldus, supervisioon ja ettepanekud lastekaitsetöö tõhustamiseks) avatud ja suletud küsimust, millest 15 küsimust võeti Tikerpuu – Kattel'i (2001) ankeedist ja mis läksid võrdluse alla. 161 lastekaitsetöötajatest tagastasid ankeedi 86 ehk 53%. 2001. aastal tagastasid ankeedi 56 lastekaitsetöötajat ning tagastusprotsendiks oli 57.

Küsitlusuuringuste eeliseks peetakse tavaliselt seda, et nende abil saab koguda suure andmestiku: uurimusega võib haarata palju inimesi ja esitada neile rohkelt küsimusi (Hirsjärvi, Reeves, Sajavaara 2005, 182). Ankeetküsitluste kasutamisel ei saa uurija manipuleerida situatsiooni ega seisundiga, kuid ankeedi miinuspooleks on täidetud ankeetide vähene tagastamine uurijale (Neuman 2003, 289).

Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna töötajatelt koguti andmeid kvalitatiivsel meetodil ja nendega viidi läbi rühmaintervjuu (vt Lisa 3). Rühmaintervjusid ja -arutlusi on nimetatud ka fookusrühma(intervjuu)deks. Fookusrühmaintervjuu viiakse läbi väikese rühma inimestega mingil konkreetsel teemal (Laherand 2008, 219). Rühmaintervjuu on tõhus andmekogumise vorm, sest siin saab korruga teavet mitmelt inimeselt (Hirsjärvi, Reeves, Sajavaara 2005, 197). Intervjuu suur eelis teiste andmekogumismeetodite ees on paindlikkus, võimalus andmekogumist vastavalt olukorrale ja vastajale reguleerida (Laherand 2008, 177).

9.3. Üldkogum ja valim

Populatsiooni ehk üldkogumi moodustab konkreetses ülesandes kontseptuaalselt, uurimisülesande sisuga piiritletud kõigi uurimisobjektide kogum. Valim on kindlal viisil eraldatud osa üldkogumist, mida analüüsis kasutatakse üldkogumi asemel (Tooding 2007, 123). Antud uurimuse valim koosnes kõigist kohalikes omavalitsustes ja maavalitsustes töötavatest lastekaitsetöötajatest, keda 01.12.2009 andmetel oli 161 (vt Lisa 5). Lastekaitsetöötajate kontaktandmed koguti maavalitsuste lastekaitse – või sotsiaaltöötajate abiga. Aineistik koguti ajavahemikul veebruar – märts 2010. aastal.

Sotsiaalministeeriumi töötajate puhul oli esialgselt planeeritud valimiks laste ja perede osakonna kõik töötajad, keda oli 11.10.2010 seisuga 6 inimest. Tööülesannete tõttu ei saanud rühmaintervjuus osaleda 2 töötajat. Rühmaintervjuu viidi läbi 4 laste ja perede osakonna töötajaga 02.11.2010 Sotsiaalministeeriumis. Intervjuu kestvuseks oli poolteist tundi. Intervjuu salvestati diktofoniga. Intervjuu juures viibis töö autori kursusekaaslane Krista Tammsaar, kes aitas andmeid dokumenteerida, et need uurimistulemuste esitamisel korrektselt kajastatud saaksid, kuna intervjuus osalejad olid enamusest naised, siis oleks olnud hiljem ainult diktofoni abiga keeruline eristada, milline respondent mida vastas.

9.4. Andmeanalüüs

Kokku analüüsiti 86 ankeeti. Tagastatud ankeedid nummerdati ja uurimistulemuste ilmestamisel kasutatud kommentaarid viidati vastaja ankeedi numbri kaudu. Andmeanalüüsi põhiülesandeks on andmetes sisalduva varieeruvuse iseloomustamine ja varieeruvuse põhjuste seletamine (Tooding 2001, 11). Ankeedid kodeeriti ning analüüsiti Microsoft Exceli andmetöötlusprogrammi ja SPSS andmetöötlusprogrammiga, uurimistulemused on välja toodud protsentuaalselt ja numbriliselt. Uurimustulemuste esitlemisel kasutati jooniseid. Rühmaintervjuu tulemused transkribeeriti. Transkribeerimiseks e liteerimiseks nimetatakse salvestatud intervjuu muutumist tekstiks, sellele kirjaliku kuju andmist (Laherand 2008, 279). Magistritöö ilmestamiseks kasutati uurimuses osalenute tsitaate. Anonüümsuse tagamiseks nimetati uurimuses osalenud inimesed respondentideks ning iga respondent sai numbri.

9.5. Eetiline aspekt

Iga inimaspektiga uurimust võib võtta kui sissetungi kellegi privaatsusesse. Privaatsuse tagamisel on abiks kolm printsiipi: anonüümsus, konfidentsiaalsus ja informeeritud nõusolek (Baker 1988, 71-75). Uuriija jälgis ja arvestas neid aspekte uurimuse läbiviimisel.

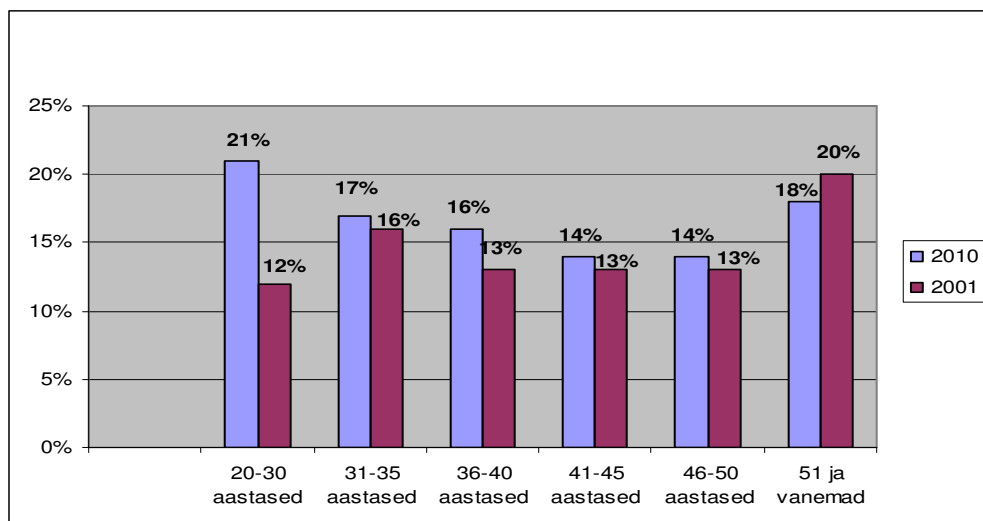
10. UURIMISTULEMUSTE ANALÜÜS JA ARUTELU

10.1. Ankeetide analüüs

Ankeetküsitluse andmeid analüüsiti koos 2001. aasta uurimuse tulemustega, kuid ankeedid polnud 2010 ja 2001. aastatel identsed (KOV lastekaitsetöötajate ankeedis kattusid 20 küsimust 2001. aasta uurimuse ankeediga, MV lastekaitsetöötajate ankeedis 15 küsimust).

10.1.1. Lastekaitsetöötajate üldiseloolumustus

Uurimuses osalenud lastekaitsetöötajate keskmine vanus oli 40 eluaastat (noorim lastekaitsetöötaja oli 22-aastane ja vanim 64-aastane). Kõige enam oli lastekaitsetöötajaid vanusegrupis 26-30 aastat (19%), seejärel 31-35 aastaseid 17% ja 36-40- aastaseid 16%. Võrdselt moodustasid 14% 41-45- aastased ja 46-50- aastased töötajad. Järgnesid 51-55- aastased 10%, 56-64- aastased 8% ning 22-25- aastased 2%. Võrreldes tulemusi 2001. aasta uurimusega, tegid 2010. aastal lastekaitsetööd nooremad inimesed kui 2001. aastal. 2001. aastal oli kõige rohkem 46-50 ja 51 ning vanemasse vanusegruppi kuuluvaid lastekaitsetöötajaid (20%), seejärel 31-35- aastaseid (16%) ning võrdselt (13%) 36-40- aastaseid ja 41-45- aastaseid. 2010. aastal moodustasid uuritavatest naised 94% (n=81) ja mehed 6% (n=5). 2001. aasta uurimusega võrreldes on lastekaitsetöötajate sooline jaotuvus jäänud peaaegu samaks, 2001. aastal moodustasid naised uuritavatest 93% (n=52) ja mehed 7% (n=4). Vt joonis 2.

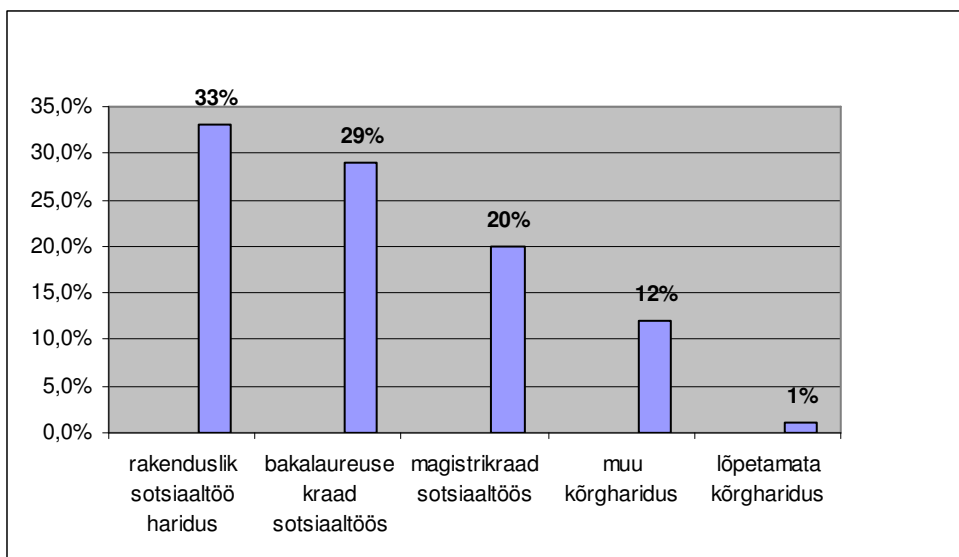

Joonis 2. Lastekaitsetöötajate vanuseline jaotuvus

Perekonnaseisu puudutavale küsimusele vastas 99% (n=85) lastekaitsetöötajatest, abielus olid nendest 51% (n=44) 2001. aastal samuti 51%, vabaabielus 24% (n=21) (2001. aastal 16%), lahutatud 13% (n=11) (2001. aastal 15%), lehestunud oli 1% (n=1) (2001. aastal 5%) ja vallalisi 9% (n=8) (2001. aastal 13%). Enamikul lastekaitsetöötajatest olid ka omal lapsed. Üks laps oli perekonnas kasvanud või kasvamas 28% (n=24) (2001. aastal 25%) vastanutest, kaks last 31% (n=27) (2001. aastal 22%), kolm last 16% (n=14) (2001. aastal 29%) ning neli ja enam last 7% (n=6) (2001. aastal samuti 7%); lapsi ei olnud 15% (n=13) vastanutest ning kaks inimest jätsid sellele küsimusele vastamata.

Sotsiaalhoolekande seaduse (RT 1995, 21, 323) § 2 lg 11 kohaselt on sotsiaaltöötaja vastava erialase ettevalmistusega kõrgharidusega isik. Antud seadusepunkt ei kohusta sotsiaaltöötajat, sh lastekaitsetöötajat omama erialast kõrgharidust, piisab erialasest täiendkoolitusest ja mis tahes kõrgharidusest. Uurimuses osalenud lastekaitsetöötajatest olid 82% (n=70) sotsiaaltöö alase haridusega, nendest magistrikraad oli 20% (n=17), bakalaureuse kraad 29% (n=25) ja rakenduslik kõrgharidus 33% (n=28). Muud kõrgharidust omas 12% (n=10) vastanutest. Lõpetamata kõrgharidus oli ühel lastekaitsetöötajal (1%, n=1) ning keskharidusega ei olnud mitte ühtegi lastekaitsetöötajat (joonis 3). 2001. a oli keskmiseks kooli lõpetamise aastaks. 2001. aastal olid 78% uurimuses osalenud lastekaitsetöötajatest kõrgharidusega ja 11% vastanutest jätkas õpinguid magistriõppes.

Tuleb tõdeda, et lastekaitsetöötajad suhtuvad oma töösse tõsidusega ning peavad erialast haridust iseenesestmõistetavaks, töötamaks lastekaitse valdkonnas. Autor leiab, et lastekaitsetöö on spetsiifiline ja põhjalikke erialaseid teadmisi nõudev valdkond, kus ei piisa ainult mistahes kõrgharidusest ja sotsiaaltöö alasest täiendkoolitusest, vaid eelkõige erialasest kõrgharidusest ning sotsiaaltööle kui aitamistööle vajalikest isikuomadustest.

Joonis 3. Lastekaitsetöötajate hariduslik jaotuvus 2010. aastal

Uurimuses osalenud töötajate tööstaaž lastekaitse valdkonnas oli erinev. Kõige lühem tööstaaž oli 4 kuud ja kõige pikem 17 aastat. 1-3- aastase töökogemusega lastekaitsetöötajaid oli 24% (n=21), 3-6- aastase töökogemusega 28% (n=23), 6–9- aastase töökogemusega 22% (n=19) ning 9 ja enam aastaga 26% (n=22). Keskmine tööstaaž oli 7 aastat. Varasemat töökogemust mujal sotsiaaltöös omas 53% (n=37) vastanutest. Keskmine tööstaaž mujal sotsiaaltöös oli 3 aastat.

2001. aasta uurimuses olid 1-2- aastase töökogemusega 15% vastanutest, 3-5- aastase töökogemusega 35% ja 60% uurimuses osalenutest enam kui viie aastase töökogemusega.

Kokkuvõtteks: nii nagu 2001. aastal, oli ka 2010. aastal Eesti lastekaitsetöötaja enamasti erialase kõrgharidusega naine, kes omas piisavat töö – ja elukogemuste pagasit, et igapäevaselt keerulisi väljakutseid esitavas töös toime tulla. Uurimuses osalenud lastekaitsetöötajate keskmine vanus oli küll jäänud 2001. aastaga samaks (40. eluaastat), kuid 2010. aastal oli lastekaitsetöö tegijaid kõige enam vanusegruppides 26-30 ja 31-35, siis 2001. aastal oli kõige rohkem 46-50 ja 51 ning vanemasse vanuserühma kuulujaid.

10.1.2. Lastekaitsetöö sisu

Lastekaitsetöö on spetsiifiline sotsiaaltöö valdkond. Lastekaitsetöötajad lähtuvad oma töös erinevatest teoreetilistest lähtekohtadest (sotsio-ökokultuurilisest süsteemiteooriast ja sotsiaalsest konstruktivismist), lastekaitsetöö meetoditest (võrgustikutöö, juhtumikorraldus) ning lastekaitsetööle raami andvast seadusandlusest.

Kuna kohalike omavalitsuste ja maavalitsuste lastekaitsetöötajate tööülesanded laste hoolekande korraldamisel on erinevad, siis erinesid ka mõningad töö sisu puudutavad küsimused. Seetõttu käsitleti osasid töö sisu ja meetodeid puudutavate küsimuste vastuseid eraldi, nagu ka A. Tikerpuu – Kattel 2001. aasta uurimuses selguse mõttes tegi.

Kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajatel paluti välja tuua oma tööpiirkonna laste arv ühe lastekaitsetöötaja kohta. Küsimusele vastas 92% (n=71) lastekaitsetöötajatest. Kõige vähem oli 220 last ja kõige rohkem 3600 last ühe lastekaitsetöötaja kohta. Keskmiselt oli ühe lastekaitsetöötaja kohta tööpiirkonnas 1285 last. Uurides, kui palju lapsi peaks elama ühe lastekaitsetöötaja kohta teeninduspiirkonnas, et ta jõuaks oma tööd efektiivselt teha, arvas 5% (n=4), et see arv peaks olema 1500-2000, 42% (n=32), et 1000, 500 last ja alla selle pakkus 17% (n=13). Lastekaitsetöötajatel oli võimalus vabas vormis oma vastust ka põhjendada ning seda kasutas enamik lastekaitsetöötajaid. Maapiirkondade lastekaitsetöötajad olid seisukohal, et nende tööpiirkonnas võiks laste arv olla maksimaalselt 500 ühe töötaja kohta, kuna maapiirkondades on perede sotsiaalprobleemid tõsisemad: kohapeal puuduvad toetavad teenused ning lastekaitsetöötaja üksi peab väga palju perede heaks ära tegema. Samuti on lastekaitsetöötajal maapiirkonnas ka teisi töökohustusi (alaealiste komisjoni sekretäri töö, noorsootöö korraldamine jne). Linnades töötavad lastekaitsetöötajad olid seisukohal, et laste arv ühe lastekaitsetöötaja kohta võiks olla 1000 ning paljud viitasid põhjendusega lastekaitse kontseptsioonile.

Sotsiaalministeeriumi poolt (2004) läbiviidud uuringust „Lastekaitsetöö tegijad ning nende hinnangud valdkonna korralduse ja seadusandluse kohta“ tulemustest nähtub, et 83,5% vastanutest leidis, et laste arv peaks teeninduspiirkonnas olema kuni 1000 last ja 13,5%, et laste arv võiks olla 1500. Selles uurimuses osales 27,8% täiskohaga lastekaitsetöötajat, ülejäänud vastajad olid sotsiaalnõunikud (54,4%), kes muuhulgas

tegid lastekaitsetööd, ja isikud, kes ei olnud otseselt lastekaitsetöötajad (9,4%), ning need, kes lisaks lastekaitsetööle tegid ka muud tööd (8,3%).

Uurimuses paluti kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajatel hinnata, kui mitu juhtumit neil hetkel töös on. Sellele küsimusele vastas 96% (n=74) lastekaitsetöötajatest. Kõige vähem juhtumeid oli 5 ja kõige rohkem 60. Keskmise juhtumite arv oli 20 juhtumit ühe töötaja kohta.

Maavalitsuste lastekaitsetöötajate peamised tööülesanded. Küsitluses osales seitse maavalitsuse lastekaitsetöötajat ja kaks Tallinna Sotsiaal – ja Tervishoiuameti laste hoolekandega tegelevat spetsialisti. Tallinna Sotsiaal – ja Tervishoiuameti töötajad on küll kohaliku omavalitsuse palgal, kuid kuna Tallinna linn on suur kohaliku omavalitsuse üksus, siis Tallinna Sotsiaal – ja Tervishoiuamet koordineerib Tallinna linna sotsiaalhoolekande tööd ning laste hoolekande spetsialistide tööülesanded on analoogsed maavalitsuste lastekaitsetöötajate tööülesannetega (laste hoolekande koordineerimine, laste ja perede informeerimine abi saamise võimalustest, teenuste ja toetuste planeerimine, Tallinna linnaosavalitsuste lastekaitsetöötajatele koolituse korraldamine, linnas asuvate sotsiaalhoolekandeesutuste haldamine, statistika kogumine, lapsendamise korraldamine, rahvusvahelised vaidlused jne).

Maavalitsuste ning Tallinna Sotsiaal - ja Tervishoiuameti lastekaitsetöötajate peamiseks tööülesanneteks olid erinevate komisjonide töös osalemine (nõustamiskomisjon, alaealiste komisjon) 9 korral, statistiliste aruannete kogumine, koondaruannete koostamine ja esitamine 8 korral, kodanike nõustamine lastekaitse küsimustes 7 korral, omavalitsuste nõustamine 6 korral. Lapsendamise korraldamine 7 korral, asenduskodu teenuse koordineerimine ja laste teenusele suunamine 5 korral, projektide algatamine ja lastekaitsetöötajatele koolituse korraldamine 3 korral.

2001. aasta uurimuses osales kümme maavalitsuse lastekaitsetöötajat, kes peamiseks tööülesanneteks märkisid 8 korral lapsendamise korraldamise ja vastava registri pidamise ning lastekaitse koordineerimise maakonnas. 6 lastekaitsetöötajat pidas lastega peresid ja vanemliku hoolitsuseta lapsi puudutava info kogumist ja edastamist oma peamiseks tööülesandeks. Võrreldes tulemusi 2001. aastaga, on maavalitsuste lastekaitsetöötajate peamiste tööülesannete hulka lisandunud erinevate komisjonide töös osalemine, mis viitab võrgustikupartnerite rohkusele ning valmisolekule koostööd teha.

Raskemate tööülesannetena toodi välja erinevaid vastuseid. Kolm lastekaitsetöötajat nimetasid üheks raskuseks sotsiaalteenuste üle järelevalve teostamise, mis on ajamahukas töö ja samuti puuduvad järelevalve meetodika ning põhimõtted. Raskustena nimetati veel kohtuistungitel osalemist, arengukavade väljatöötamist, rahvusvahelisi vaidlusi, nõustamiskomisjoni töös osalemist, kuus lastekaitsetöötajat mainisid, et tegelikult ei valmista neile ühegi tööülesande täitmine suuri raskusi, raske on pigem suur töökoormus, mille tõttu ei jõua asjadesse põhjalikult süveneda.

2001. aasta uurimuses märkisid lastekaitsetöötajad raskemateks tööülesanneteks kooliprobleemidega tegelemist, kasuperedega tehtava töö korraldamist, koostööd lastekaitse erinevate tasanditega ning sotsiaal – ja lastekaitse spetsialistide nõustamist.

Kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajate peamised tööülesanded jagunesid järgmiselt: laste ja perede nõustamine 97% (n=75); kodukülastuste teostamine 91% (n=70); võrgustikutöö 88% (n=68); laste ja perede teenustele suunamine 77% (n=59); töö koolikohustuse mittetäitjatega, käitumishäiretega lastega 67% (n=52); abivajavate laste ja perede kohta info kogumine; statistika 62% (n=48); eestkostetasutuse arvamuse, nõude või taotluse koostamine teistele institutsioonidele (nt maavalitsusele, alaealiste komisjonile) 51% (n=39); eestkostetasutuse arvamuse esitamine kohtule 49% (n=38); eestkostetasutuse esindamine kohtus 40% (n=31). Mõnikord ja pigem harva tegelesid lastekaitsetöötajad toetuste määramisega, puuetega lastega ja nende peredega, alaealiste varaliste õiguste kaitsega, alaealiste hoolekandetasutustesse paigutamise, lastekaitsealase projektitööga. Tööülesannetena nimetati veel alaealiste komisjoni sekretäri ja noorsootööd, teenuste osutamist (transport, tugiisik, võlanõustamine, lepimine jne).

Võrreldes tulemusi 2001. aasta uurimisega on kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajate peamised tööülesanded samaks jäänud. 2001. aasta uurimuses olid kolm peamist tööülesannet kodukülastuste teostamine, alaealiste ja nende pereliikmete nõustamine ning koolikohustuse täitmisega seotud probleemide lahendamine.

Küsimusele, mis puudutas raskusi töös, vastas 68% (n=53) lastekaitsetöötajatest. 22%le (n=17) lastekaitsetöötajatest valmistas raskusi eestkostetasutuse arvamuse esitamine kohtule ja eestkostetasutuse esindamine kohtus, kuna see on ajamahukas töö, nõuab põhjalikke juriidilisi teadmisi, mida sotsiaaltöö õpe ei võimalda. 20%le (n=16) lastekaitsetöötajatest on raske töö koolikohustuse mittetäitjatega, kuna

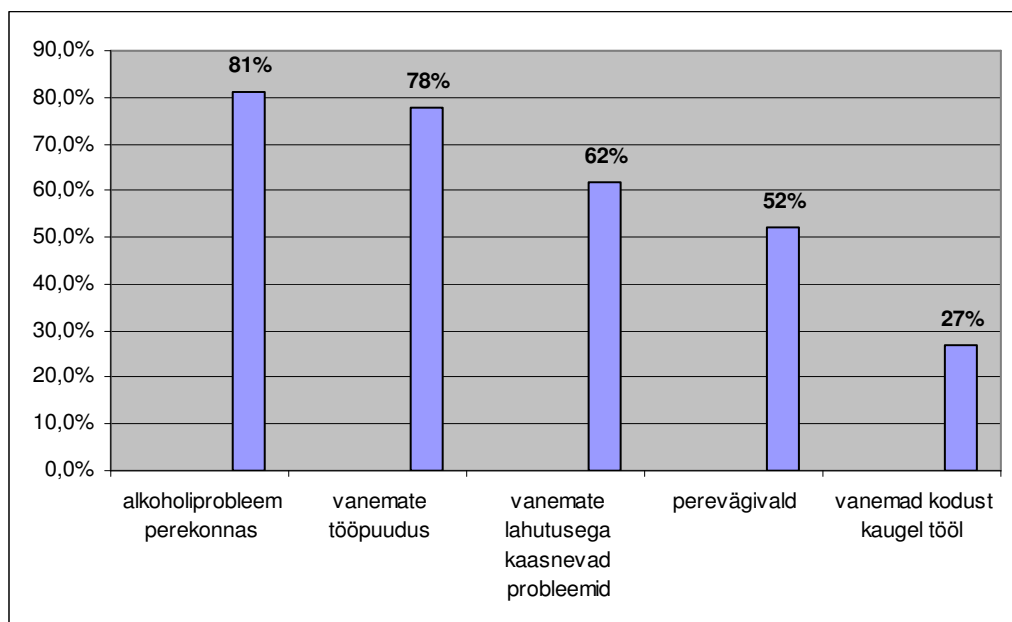
mõjutusvahendeid lapse koolikohustuse täitmise tagamiseks on väga vähe. 01.09.2010 jõustus uus Põhikooli – ja gümnaasiumiseadus (RT I 2010, 41, 240), mis sätestab varasemaga võrreldes põhjalikumalt vanema kohustused ja vastutuse lapse koolikohustuse täitmisel. Antud seaduse kohaselt on suurenenud ka kohaliku omavalitsuse, sh lastekaitsetöötaja töömaht. Kui varem said ka koolid esitada taotlusi alaealiste komisjonile laste koolikohustuse mittetäitmise pärast, siis nüüd on taotluse esitamise volitus vaid kohalikul omavalitsusel. Positiivne on see, et koolid peavad edastama kohe põhjusega puudujate andmed kohalikule omavalitsusele ning informatsioon abi vajavast lapsest jõuab senisest kiiremini lastekaitsetöötajani. 17% (n=13) lastekaitsetöötajate meelest on keeruline vanematevaheliste vaidluste lahendamine, kuna lahku läinud vanemad kipuvad üksteist laimama, püüavad lapsi asjadega ära osta, süüdistavad ametnikku mittemõistmises. 14%le (n=11) on raske käitumishäiretega laste aitamine, kuna puuduvad toetavad teenused ning teadmised ja oskused ei ole selles valdkonnas kiita. 11% (n=9) lastekaitsetöötajatest pidasid raskeks töövaldkonnaks puuetega lapsi, kuna puuduvad teadmised ja oskused nende laste ja peredega töötamisel ning lisaks ei ole kohalikul omavalitsusel vajalikke teenuseid selliste perede toetamiseks. 10% (n=8) ei tunne end kindlalt sõltuvusprobleemidega laste ja noorte aitamisel, kuna info abivajavast lapsest laekub hilja ning samuti on puudulik teenuste kättesaadavus ning kvaliteet. 9% (n=7) nimetas, et seadusandlus toetab tööd vähe ning projektitöö läbiviimine ei ole lihtne, kuna projekti kirjutamine nõuab aega, tingimused projekti läbiviimiseks on karmid, sageli puudub info, kuhu projekte kirjutada. 8% (n=6) lastekaitsetöötajate jaoks on kõige keerulisem töö juures see, kui pere keeldub koostööst, 8% (n=6) jaoks on emotsionaalselt raske laste paigutamine hoolekandeesutusse.

2001. aastal valmistasid raskusi töös koolikohustuse täitmisega seotud küsimused, vanema õiguste äravõtmise protsessi algatamine, alaealiste ja nende pereliikmete nõustamine, erinevate kooliprobleemidega tegelemine ning probleemid erinevate ametkondade vahelisel koostöölal.

Peamisteks lastekaitseprobleemideks 2010. aastal olid puudulikud vanemlikud oskused laste kasvatamisel, mida märkis 59% (n=51) vastanutest, sõltuvushäiretega lapsed ja lapsevanemad 48% (n=41); koolikohustuse mittetäitmine 48% (n=41); majanduslikud probleemid peres, sh vaesus 38% (n=33); vanematevahelised kohtuvaidlused lapse elukoha ja suhtlemiskorra osas 34% (n=29); psüühikahäiretega

lapsevanemad 29% (n=25); laste vähene osalemine huvitegevustes ja sellega kaasnevad õigusrikkumised 22% (n=19); perevägivald 21% (n=18). 2001. aastal olid peamisteks lastekaitseprobleemideks toimetulekuraskustega pered ja nendega seotud problemaatika, vanemliku hoolitsuseta lapsed, koolikohustuse mittetäitmine, vanemate alkoholi kuritarvitamine ning laste erinevad kooliprobleemid. Siin nähtub, et lastekaitsetöö alane problemaatika on üheksa aastaga laienenud, lisandunud on rohkem sõltuvushäiretega lapsi ja nendega tegelemine, pere majanduslikud probleemid on teravnenud, sagenenud on vanematevahelised kohtuvaidlused lapse elukoha ja suhtlemiskorra osas, laste vähene osalemine huvitegevuses ning sellega kaasnevad õigusrikkumised.

Lastekaitseprobleemide põhjuste esiviisik 2010. aastal Eestis oli alkoholiprobleem perekonnas 81% (n=62), vanemate tööpuudus 78% (n=60), vanemate lahutusega kaasnevad probleemid 62% (n=48), perevägivald 52% (n=40) ja vanemad kodust kaugel tööl 27% (n=21), vt joonis 4. 2001. aastal olid probleemide põhjusteks vanemate tööpuudus, alkoholiprobleem peres ja puudulik hoolitsus laste eest, vaesus ning vähene riigipoolne toetus. Võrreldes tulemusi 2001. aastaga, on 2010. aastal lisandunud vanemate lahutusega kaasnev problemaatika, perevägivald ning laste hooletusse jätmine, mis on tingitud sellest, et vanemate töökohad asuvad väljaspool kodukanti. Samas ei nimetatud 2010. aastal vähest riigipoolset toetust peredele, mis oli oluline 2001. aasta vastanute seas.

Joonis 4. Lastekaitseprobleemide esiviisik 2010. aastal

Küsimusele, millistest teenustest ja toetustest tunnete oma tööpiirkonnas puudust, vastas 91% (n=78) uurimuses osalenud lastekaitsetöötajatest. Kokku esitati 12 erinevat teenust, mille järgi tuntakse oma tööpiirkonnas puudust. Kõige enam nimetati tugiisikuteenust (73%, n=63), teisel kohal oli vajadus psühholoogilise nõustamise järele (57%, n=49). 21% (n=18) vastanutest nägi vajadust logopeedi järele, 20% (n=17) perelepitusteenu järele, 17% (n=15) leidis, et puudus on teenustest puuetega lastele. 15% (n=13) lastekaitsetöötajatest tõi välja vajaduse peretöötajate järele ja vanemahariduse koolituse järele, 13% (n=11) tundsid oma töös puudust ravi – ja rehabilitatsiooniteenusest sõltuvusprobleemidega lastele, 9% (n=8) võlanõustamisteenu järele, 7% (n=6) psühhiaatrist, 3% (n=3) kõikvõimalikest teenustest venekeelsele elanikkonnale, 2% (n=2) juriidilise nõustamise teenusest. Tallinna ja Tartu lastekaitsetöötajad leidsid, et nende tööpiirkonnas on teenuseid lastele ja peredele piisavalt, kuid mõnikord valmistab probleeme teenuste kvaliteet ja pikad järjekorrad teenusele saamisel.

Lastekaitsetöötajad ja seadusandlus. Lastekaitsetöötajatel oli võimalus vabas vormis välja tuua muudatusettepanekud laste ja perede kaitset puudutavates seadustes, mis tagaks laste ja lastega perede heaolu. Oma arvamust avaldas 80% (n=69) uurimuses osalenud lastekaitsetöötajatest. 55% (n=47) lastekaitsetöötajatest leidsid, et deklaratiivsele lastekaitse seadusele tuleb lisada sanktsioonid ja lastekaitsetöötajatele konkreetsed tegutsemisjuhised. 16% (n=14) märkisid, et seadusega on vaja suurendada lapsevanema vastutusala oma lapse kasvatamise ja hoolitsemise eest ning selle mittetäitmisel trahvida lapsevanemat või saata ta kohustuslikus korras vanemlike oskuste teemalisele koolitusele. 3,5% (n=3) vastanutest pidasid vajalikuks laste vastu suunatud vägivald keelustada ning seaduse rikkujatele määrata karmid karistused. 7% (n=6) vastanutest leidsid, et seaduses tuleks veel selgemalt sõnastada kohustus teatada abivajavast lapsest ja see viia ka erinevate institutsioonide tööd reguleerivatesse õigusaktidesse (haridusasutused, politsei, meditsiinasutused, psühhiaatria), et tõsta laste huvide ja õiguste kaitse esikohale. 4,5% (n=4) lastekaitsetöötajatest pidasid vajalikuks määrata kohustuslikuks vanemate lahtuse korral lapsega suhtlemiskorra määramisel perenõustamine ja perelepitus. 13% (n=11) vastanutest märkisid, et seadusega tuleb reguleerida see, mis vanusest tohib lapsi üksi koju jätta, lasteaeda saata ning seadustada sellised juhtumid, et kui vanem läheb teise linna või välismaale tööle, kuidas ta tagab lapse turvalise elu.

42% (n=36) vastanutest nägid vajadust luua mõjutusvahendid koolikohustuse täitmiseks. R 49 *“Hiljuti anti lapsevanematele suured võimalused puudumistõendite andmisel. Sellega seonduvalt kasvab nüüd laste koolikohustuse mittetäitmine, kuna ei nõuta arstitõendit, vaid piisab vanema tõendist. See tuleks tagasi muuta.”* Üks lastekaitsetöötaja (R 83) tõstatab probleemi Sotsiaalhoolekande seaduse muutmisega 2006. aastal, kuna sellega kadus võimalus suunata laps asenduskoduteenusele enne kohtulahendi jõustumist vanema õiguste äravõtmise või lapse äravõtmise kohta ilma vanema õiguste äravõtmiseta. Võimatu on ka lapse suunamine perekonnas hooldamise teenusele. Praegu paigutatakse perekonnast eraldatud laps tavaliselt varjupaigasteenusele, seniks kuni tekib õigus tema asenduskodu või -perekonnas hooldamise teenusele suunamiseks. Kuna kohtulahend jõustub mitmeid kuid hiljem, peab laps elama vaidluste ajal ajutises elupaigas ning eelnimetatud teenustele saamise õiguse jõustumisel taas elukohta muutma, kohanema uute oludega ja inimestega.

Mitmed muudatusettepanekud olid seotud toetuste ja teenustega. 10% (n=9) vastanutest leidsid, et tuleb suurendada toimetulekupiiri; 16% (n=14) arvas, et igale lapsele peaks olema tagatud tegelemine huvipakkuva hobiga; 9% (n=8) oli seisukohal, et on vaja luua riiklikult rahastatud tugiisikuteenus, mis oleks kättesaadav kõigile abivajajatele; 2% (n=2) märkis vajadust pikendada vanemapalga saamist lapse kolmanda eluaastani.

Ettepanekud, mida esitati 2001. aasta uurimuses, olid erinevad ettepanekutest, mida esitati 2010. aastal. 2001. aastal uurimuses osalenud märkisid 13% vastanutest vajadust likvideerida seadustes esinevad vastuolud, esitamata sealjuures konkreetseid näiteid vastukäivuste kohta. 9% lastekaitsetöötajatest pidas vajalikuks laste parema heaolu tagamiseks suurendada lastetoetusi. Tehti ettepanekuid lastekaitsetöötajate ametikoha kohustuslikuks muutmiseks. Nimetatud oli noortekohtu kui institutsiooni loomise vajadust ja mittetäieliku põhiharidusega noortele kutsekoolituse võimaldamist.

Sotsiaalministeeriumi (2004) uuringust „Lastekaitsetöö tegijad ning nende hinnangud valdkonna korralduse ja seadusandluse kohta“ selgus, et senisest enam vajab seadusandlikku reguleerimist eestkostesüsteemi kohustuste selgem lahtikirjutamine. Kehtivate seaduste alusel puudub koolikohustuse mittetäitmisel vastutus nii lapsel kui lapsevanemal, kriteeriumite puudumine otsustamiseks, millal on situatsioon nii kriitiline, et vajab kohest sekkumist, nõuete vähesus eestkostjaks või hoolduspereks pürgijatele, lastekaitsetöötaja õigus peret külastades eluruumi siseneda ning lapse elukoha registreerimine.

Rõõmud ja mured lastekaitsetöös. Kõige enam, 83% (n=65), tegi lastekaitsetöötajatele töös rõõmu positiivne probleemilahendus. R 30 *”Kui suudad kedagi hädast välja aidata, abistada peret igapäevase eluga toimetulemisel. Anda head nõu, suunata teenusele ja sa näed, et pere elus on toimunud muudatusi paremuse poole. Eriti rõõmustab hetk, kui minu juurde on tulnud laps, kelle silmad säravad ja nägu naerul ning sõnab, et mul läheb juba kodus või koolis hästi. On ka vanemaid, kes on lapse koolilõpupeol toonud lastekaitsetöötajate lilli ja tänanud, et teie abist oli kasu. Kui mõni erikoolis õppinud laps tuleb tagasi tavakooli- taas on rõõmu oi kui palju. Suurim heameel on kooli lõpetamiste aegu, kui näed, et need poisid ja tüdrukud seisavad lõpetajate rivis, kellega oli kooliajal küllaltki palju muresid. Hea meel on ka siis, kui vanemad ise pöörduvad minu poole ja küsivad nõu”*.

R 54 *“Eriti veel see, kui aastaid hiljem, täiskasvanuna, astub juurde ja soovib suhelda, rääkida, kuidas elab, küsib, kuidas minul läheb – tööl”*. Toetavad ja mõistvad kolleegid tegid meele rõõmsaks 11,5% (n=9) uurimuses osalenul, positiivne tagasiside klientidelt 8% (n=6) vastanutest, hea koostöö võrgustikuliikmetega 6%l (n=5), lapse ja pere usaldus lastekaitsetöötaja vastu ning soov ise abi otsida 5%l (n=4).

2001. aasta uurimuses valmistas lastekaitsetöötajatele samuti kõige enam (36%) rõõmu positiivne probleemilahendus, 20% positiivne tagasiside, 23% märkis rõõmuallikaks võimalust inimesi aidata, 13% oli meeldiv koostöö erinevate lastekaitse tasanditega, 9%le valmistas töös rõõmu lapsele uue kodu leidmine normaalset arengut tagava keskkonnana.

Lastekaitsetöötajaid tegi murelikuks eelkõige vanemate ükskõikne suhtumine oma lastesse, mida oli märgitud 31% vastanute (n=24) poolt. R 42 *“ Vanemate külmus oma laste murede suhtes. Vanem pigem loodab lastekaitsetöötaja peale, olles ise tagaplaanil, siiski saab kõik alguse ju perekonnast...”*. Negatiivseid tundeid tekitasid ka vähesed võimalused aidata abivajajaid (nõrk seadusandlus, majanduslangus), millele viitasid 11% (n=9) vastajatest. R 54 *“Raske majandusliku olukorra tõttu oleme kahjuks sunnitud lähtuma kliendi teenusele saatmisel kõigepealt teenuse hinnast ja raha olemasolust ning alles siis vajadusest”*. 10% (n=8) vastajaid häiris erinevate piirkondade lastekaitsetöötajate üksteisele vastutötamine, nimelt erinevad seisukohad ühe ja sama kliendi puhul. Raskusi valmistas suur töökoormus ja probleemide süvenemine, mida märkis 10% (n=8) vastanuist. Pahameelt valmistas 9% (n=7) vastajatele negatiivne sotsiaalsfääri kajastamine meedia poolt ja lastekaitsetöötajate

negatiivne maine ühiskonnas. R3“*Ajakirjanduses ebakompetentne sotsiaalsfääri juhtumite kajastamine. Murelikuks teeb ka asjaolu, et ühiskonna silmis ei vastuta vanem enam lapse eest, vaid ikka lasteaed, kool, lastekaitse spetsialist. On lubatud, et vanem tohib olla selline, nagu talle meeldib ja ta tohib kohelda oma lapsi nii, nagu talle meeldib – vanem ei vastuta oma tegude eest, küll aga peab lastekaitse spetsialist aru andma oma tegudest ja otsustest antud pere suhtes. Niisiis algab mitte vanema hukkamõistmine, vaid lastekaitse spetsialisti. Sotsiaaltöö on ühiskonna silmis väheväärtustatud ja üks tänamatu töö*”. 4% (n=4) vastanuile valmistas töö tegemisel raskusi juhtkonna mõistmatu suhtumine ja kohaliku omavalitsuse vähene toetus sotsiaalvaldkonnale.

2001. aasta uurimuses tegi lastekaitsetöötajaid samuti kõige enam murelikuks vanemate hoolimatu suhtumine oma lastesse (29%). Muredena toodi välja veel perede vähesed materiaalsed võimalused (23%), professionaalide vähesus (17%), ükskõiksus ühiskonna, ametnike ja perede poolt (13%), võimetus klienti aidata (10%), sotsiaalsüsteemi vähesed materiaalsed võimalused (8%), ennetustöö tegemise vähesed võimalused, lastekaitse võrgustiku nõrkus, vanemate õpitud abitus.

Kuna antud magistritöö näol on tegemist jätkuurimusega ja töö üheks eesmärgiks oli välja selgitada lastekaitsetöös toimunud muutused, siis paluti lastekaitsetöötajatel välja tuua vähemalt kolm olulist muutust, mis on toimunud lastekaitsetöös viimase üheksa aasta jooksul. Kuna üheksa ja enam aastat lastekaitsetöö tegijaid uurimuses osalenute seas oli 31% (n=27), siis arvestati nende vastused eraldi. Lastekaitsetöötajad tõid välja kümme erinevat muutust, mis on toimunud viimase üheksa aasta jooksul. 16 korral nimetati, et riigipoolne toetus lastega peredele on vähenenud. Omavalitsused täidavad ja rahastavad mitmeid tööülesandeid, mida varasemast ajast on täitnud riik (puudega laste hooldamine, logopeediline abi haigekassa rahastamisel, asenduskoduteenuse rahastamine alates kohtuotsuse jõustumisest). 14 korral vastati, et võrgustikutöö on paranenud, kuna erinevaid spetsialiste on juurde tulnud, 13 korral vastati, et on loodud teenuseid, kuhu lapsi ja peresid suunata, 11 korral vastati, et rohkem on töö dokumenteerimist, 7 korral nimetati töötust ja laste hooletusse jätmist, kuna vanemad on välismaal tööl, 6 korral vastati, et kasvanud on rahvusvaheliste juhtumite arv, sagenenud on eestkostetasutuse arvamuse esitamine kohtule lapsesse puutuvate vaidluste lahendamisel ja et kliendid on muutunud oma õigustest teadlikumaks ja

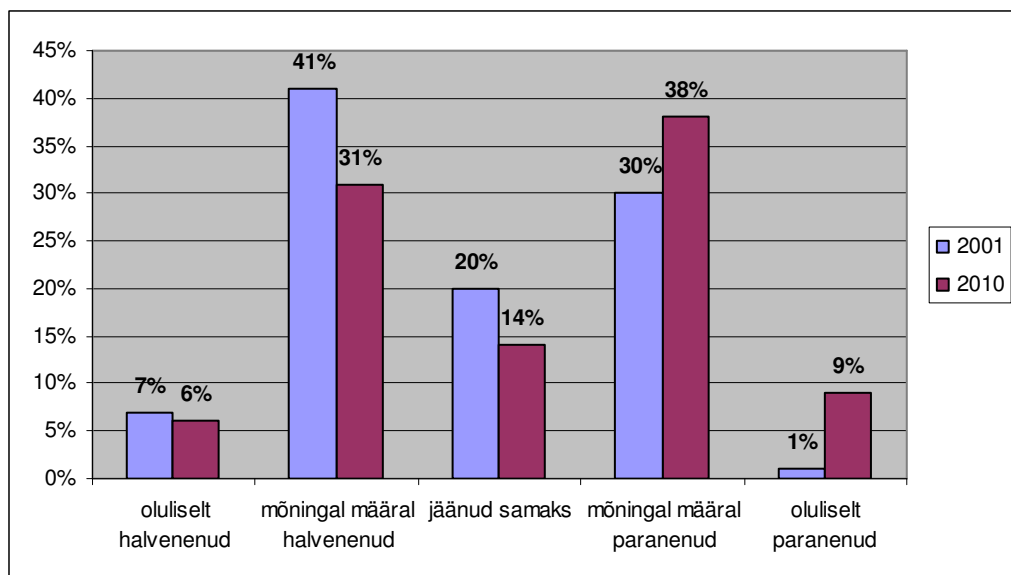
nõudlikumaks ning 3 korral vastati, et tegeleda tuleb narkosõltlastest sünnitajate juhtumitega.

Samuti oli vähem kui üheksa aastat töötanud lastekaitsetöötajatel võimalus välja tuua nende tööajal toimunud muutused lastekaitsetöös. Kolm kuni kuus aastat töötanud lastekaitsetöötajaid oli 28% (n=23) ning paljud nende vastused antud küsimuses kattusid üheksa ja enam aastat töötanud lastekaitsetöötajate vastustega. Kolm kuni kuus aastat töötanud lastekaitsetöötajad vastasid 13 korral, et kohaliku omavalitsuse roll lapse ja pere abistamisel on oluliselt suurenenud (puuetega laste hoolekanne, toetavad teenused, toetused), 11 korral, et lastele ja peredele on vajalikke teenuseid loodud, 9 korral, et võrgustikutöö on paranenud ja 6 korral, et inimeste teadlikkus on suurenenud, pöörduakse ise abi saamiseks lastekaitsetöötajate poole. Lisandusid veel järgmised vastused, mida üheksa ja rohkem aastat töötanud lastekaitsetöötajad ei vastanud: 6 korral nimetati, et lapsed hakkavad suitsetama, alkoholi ja narkootikume tarvitama üha nooremas eas, 5 korral, et lastekaitsetöö kvaliteet on paranenud, 4 korral, et on lisandunud alaealiste komisjoni töö, 3 korral vastati, et vanemad on passiivsed ja loodavad väga palju kooli ning sotsiaalhoolekande peale.

Vähem kui kolm aastat töötanud lastekaitsetöötajad nimetasid oma tööajal toimunud muutusteks klientide arvu järsku tõusu, mis on tingitud majanduslangusest ja lastele mõeldud tugiteenuste hulga suurenemist. Mainiti veel, et oma töötatud tööaastate jooksul on õnnestunud leida koostööpartnerid ning luua last ja tema perekonda toetav võrgustik.

Uurimuses paluti hinnata lastekaitsetöötajatel laste olukorda oma tööpiirkonnas viimaste aastate jooksul. Küsimusele vastasid 99% (n=85) uurimuses osalenut. 48% (n=41) leidsid, et laste olukord on võrreldes varasemate aastatega paranenud, muutusi ei märganud 14% (n=12) ja 37% (n=32) hindasid laste olukorda halvemaks kui varasematel aastatel. 2001. aasta uurimuses hindas laste olukorda paremaks kui varasematel aastatel 31% lastekaitsetöötajatest, muutusi ei täheldanud 20%, veidi halvenenuks leidis olukorra olevat 41% ja oluliselt halvemaks 7%.

Võrreldes 2001. aasta ja 2010. aasta uurimuse tulemusi antud küsimuse osas, võis täheldada ühte olulist muutust. Nimelt 2010. aastal hindas laste olukorra paremaks kui varasematel aastatel 48% vastanutest, 2001. aastal oli see protsent 31 (vt joonis 5).

Joonis 5. Hinnang laste olukorrale 2001 ja 2010. aastatel

Kokkuvõtteks: Eestis on lastekaitsetöö korraldamise eest põhivastutajateks kohalikud omavalitsused. Kõik omavalitsused on omanäolised ja erinevad nii rahvastiku arvu, soo ning vanuse lõikes. Uurimistulemustest selgus, et lastekaitsetöötajate töökoormus on lähtuvalt laste ja juhtumite arvust piirkonniti erinev. Lastekaitsetöötajad tegelevad endiselt väga paljude erinevate tööülesannetega. Võrreldes tulemusi 2001. aasta uurimusega, on maavalitsuste lastekaitsetöötajate peamiste tööülesannete hulka lisandunud erinevate komisjonide töös osalemine, mis viitab võrgustikupartnerite rohkusele ning valmisolekule koostööd teha. Raskemate tööülesannetena toodi välja sotsiaalteenuste üle järelevalve teostamist, kohtuistungitel osalemist, arengukavade väljatöötamist, rahvusvahelisi vaidlusi, nõustamiskomisjoni töös osalemist. 2001. aasta uurimuses märkisid lastekaitsetöötajad raskemateks tööülesanneteks kooliprobleemidega tegelemise, kasuperedega tehtava töö korraldamise, koostöö lastekaitse erinevate tasanditega ning sotsiaal – ja lastekaitse spetsialistide nõustamise. Kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajate peamised tööülesanded on jäänud 2001. aastaga samaks (laste ja perede nõustamine, kodukülastuste teostamine, töö koolikohustuse mittetäitjatega), kuid 2010. aastaks on suurenenud sõltuvushäiretega laste osakaal ja nendega tegelemine, vaesuses elavate perede hulk on kasvanud riigi raske majandusliku olukorra tõttu. Probleemiks on laste vähene osalemine huvitegevuses ning sellega kaasnevad õigusrikkumised, sagenenud on vanematevahelised kohtuvaidlused lapse elukoha ja suhtlemiskorra osas ning laste hooletusse jätmine, mis on tingitud vanemate töökohtadest väljaspool kodukanti.

Kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajatele valmistas raskusi töös eestkosteasutuse arvamuse esitamine kohtule ja eestkosteasutuse esindamine kohtus, töö koolikohustuse mittetäitjatega, vanematevaheliste vaidluste lahendamine, töö käitumishäirete, sõltuvusprobleemide, puuetega laste ning nende peredega. 2001. aastal valmistasid raskusi töös koolikohustuse täitmisega seotud küsimused, vanema õiguste äravõtmise protsessi algatamine, alaealiste ja nende pereliikmete nõustamine, erinevate kooliprobleemidega tegelemine ning probleemid erinevate ametkondade vahelisel koostööalal.

Lastekaitsetöötajad tunnevad kõige enam oma tööpiirkonnas puudust tugiisikuteenusest, psühholoogilisest nõustamisest, logopeedilisest abist, perelepitusest ja erinevatest teenustest puuetega lastele.

Lastekaitsetöötajate arvates parandaks laste ja perede heaolu ning aitaks neid töös konkreetsem lastekaitseseadus, kus oleks rohkem regulatsioone ja tegutsemisjuhiseid erinevate juhtumite lahendamiseks.

Sarnaselt 2001. aasta uurimusega valmistas lastekaitsetöötajatele töös kõige enam rõõmu positiivne probleemilahendus ja murelikuks tegi vanemate ükskõikne suhtumine oma lastesse.

Peamiste muutustena lastekaitsetöös nimetati, et riigipoolne toetus lastega peredele on vähenenud, võrgustikutöö on paranenud, juurde on tekkinud teenuseid, kuhu lapsi ja peresid suunata, rohkem on töö dokumenteerimist, kasvanud on rahvusvaheliste juhtumite arv, sagenenud on eestkosteasutuse arvamuse esitamine kohtule lapsesse puutuvate vaidluste lahendamisel ja et kliendid on muutunud oma õigustest teadlikumaks ja nõudlikumaks. Oluliseks muutuseks võib pidada ka seda, et lastekaitsetöötajate arv on üheksa aasta jooksul kasvanud. 01.01.2001. aasta seisuga oli lastekaitsetöötajaid 98, 01.12.2009. aasta seisuga oli neid 161. Paljud omavalitsused on mõistnud lastekaitsetöötaja vajalikkust piirkonna sotsiaaltoetuste tõhustamisel. Suuremad omavalitsused on võtnud oma arengueesmärgiks iga tuhande lapse kohta ühe lastekaitsetöötaja ametikoha olemasolu, kuid kahjuks praeguses majanduslikult raskes olukorras on lastekaitsetöötajate ametikohtade juurdeloomine peatunud. Samuti on maavalitsused koondanud lastekaitsetöötajaid või vähendanud nende töökoormust lastekaitse valdkonnas ning määranud neile teiste töövaldkonnade ülesandeid.

10.1.3. Võrgustikutöö

Koos hoolekande – ja lastekaitsetöö arenguga on välja kujunenud nii õiguslikud kui ka teaduslikud alused, kuidas ikkagi lapsi kõige paremal moel aidata. Oluline on last näha tema elukeskkonnas, kus on tema vanemad, vanavanemad, sugulased. Nende puudumisel jääb vastutus lapse edasise elukorralduse osas lastekaitsetöötaja kanda. Olukorra lahendamiseks ei piisa ükskõik kui heast lastekaitsetöötajast, vaja on süsteemi, kus erinevad osapooled teevad koostööd ning me võiksime rääkida, et lapse probleemid lahendatakse läbi võrgustikutöö (Korp 2002, 45).

Küsimusele, kuidas on teie tööpiirkonnas lastega seotud spetsialistide võrgustik arenenud, vastasid kõik uurimuses osalenud lastekaitsetöötajad (n=86). 11% (n=10) leidsid, et võrgustik on väga hästi arenenud, 55% (n=47) vastasid, et võrgustik on hästi arenenud, rahuldavalt 28% (n=24) ja halvasti 6% (n=5). Väga halvasti arenenuks ei hinnanud lastega seotud võrgustikku mitte üksi lastekaitsetöötaja.

Võrreldes tulemusi 2001. aasta uurimusega, võis märgata piirkondliku võrgustikutöö paranemise tendentse. 2001. aastal leidsid 43% lastekaitsetöötajatest, et nende tööpiirkonnas on võrgustik piisavalt arenenud ja on võimalik tulemuslikult koostööd teha, kuid mitmel korral mainiti järjepideva partnerluse puudumist. 45% lastekaitsetöötajatest pidas võrgustikutööd ebapiisavaks, nimetades probleeme organisatoorsel tasandil kui ka spetsialistide vähesust.

Kohalike omavalitsuste peamised koostööpartnerid. Kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajad teevad väga sageli koostööd teiste kohalike omavalitsuste sotsiaal – ja lastekaitsetöötajatega, koolide ning lasteaedadega, politseiga, alaealiste komisjoniga, noortekeskusega. Sagedaseks hinnati koostööd ka maavalitsusega, tervishoiuasutustega, asenduskodudega, kohtuga, kriminaalhooldusametnikega ning sotsiaalkeskusega. Tagasihoidlikum oli koostöö Sotsiaalministeeriumiga.

Maavalitsuste lastekaitsetöötajate peamised koostööpartnerid. Kõik vastajad (n=9) nimetasid oma peamisteks koostööpartneriteks kohalike omavalitsuste sotsiaal – ja lastekaitsetöötajad, teenuse osutajaid 9 korral, asenduskodusid 7 korral, koole 5 korral, Sotsiaalministeeriumit 5 korral, pere 4 korral, politseid 4 korral.

2001. aastal olid lastekaitsetöötajate peamisteks koostööpartneriteks kool, kodu, politsei, psühholoogid ja nõuandlad.

Küsimusele, kes on lapse probleemi lahendavas võrgustikus võtmeisikuks, vastas 77% (n=59) lastekaitsetöötajatest. Nendest 57% (n=44) leidsid, et selleks on lastekaitse spetsialist; 17% (n=13), et selleks on perekond ja 3% (n=4), et see on isik, keda laps usaldab. 2001. aastal vastasid 12% lastekaitsetöötajatest, et võtmeisikuks on sotsiaaltöötaja; 1/3, et selleks on lastekaitsetöötaja; 57%, et selleks on keegi teine (lapse usaldusisik, perekond, laps ise). Küsimuse eesmärgiks oli teada saada, kes lastekaitsetöötajate arvates koordineerib ja juhib võrgustikutööd. Võrreldes 2001. aasta uurimuse tulemustega on olukord mõnevõrra paranenud ning üle poolte lastekaitsetöötajatest näeb lapse võtmeisiku rollis ennast, kuid kahjuks tuleb tõdeda, et paljud lastekaitsetöötajad ei ole endale seda vastutust võtnud.

Kokkuvõtteks: Võrgustikutöö eesmärgiks on kliendi probleemide lahendamisel kõikide olemasolevate võimaluste kasutamine. Võrgustikutöö eeldab head koostööd kliendi ja abi andjate vahel. Võrreldes tulemusi 2001. aasta uurimusega, on lastekaitsetöötajate hinnangul paranenud nende tööpiirkonna võrgustik, nimelt üle poolte lastekaitsetöötajatest hindas võrgustikku hästi toimivaks. 2001. aastal arvasid nii alla poole uurimuses osalenud lastekaitsetöötajatest. Kohalike omavalitsuste peamised koostööpartnerid on teiste kohalike omavalitsuste sotsiaal – ja lastekaitsetöötajad, koolid, lasteaiad, politsei, alaealiste komisjon, noortekeskused. Maavalitsuste lastekaitsetöötajate peamiseks koostööpartneriteks on maakonna kohalike omavalitsuste sotsiaal – ja lastekaitsetöötajad, teenuse osutajad, asenduskodud, koolid, Sotsiaalministeerium, pere, politsei. 2001. aastal olid lastekaitsetöötajate peamiseks koostööpartneriteks kool, kodu, politsei, psühholoogid ja nõuandlad. Kõik lastekaitsetöötajad ei näe ennast võrgustikutöö koordinaatoritena, ehk ei pea end lapse probleemi lahendavas võrgustikus võtmeisikuks.

10.1.4. Juhtumikorraldus

Lastekaitsetöötajad töötavad juhtumikorralduse meetodil. Juhtumikorralduse eesmärk on parandada abivajaja toimetulekut. Lastekaitsetöötaja kui juhtumikorraldaja hindab, planeerib ja vahendab juhtumit ning on vajadusel kliendi eestkostja. Juhtumikorralduse teemaliste küsimuste eesmärgiks oli teada saada, milliseid teoreetilisi teadmisi omavad lastekaitsetöötajad juhtumikorraldusest ning kuidas nad neid teadmisi oma praktilises töös rakendavad (kuidas nad dokumenteerivad juhtumit ning kas Sotsiaalministeeriumi

poolt väljatöötatud juhtumiplaani vorm pigem toetab või takistab neid oma igapäevatoos).

Küsimusele, millised on lastekaitsetöötaja kui juhtumikorraldaja peamised rollid, vastas 40% (n=34) lastekaitsetöötajatest. Kõik vastajad tõid välja, et lastekaitsetöötaja kui juhtumikorraldaja juhib juhtumit ja vastutab juhtumitöö eest. Juhtumitöö käigus tuleb planeerida ja hinnata tegevusi, kaasata võrgustikuliikmeid ning vahendada teenuseid.

Lastekaitsetöötajatel oli võimalik välja tuua raskused juhtumikorralduses. Sellele küsimusele vastas 16% (n=14) lastekaitsetöötajatest. Raskustena juhtumikorralduses nimetati klientide passiivsust, usaldussuhte loomist kui keerulist ja pikka protsessi, ajapuudust, kliendi ebaausust lastekaitsetöötaja vastu, teenuste puudulikkust, eelarvevahendite puudust, nõrka võrgustikutööd.

Juhtumikorraldus dokumenteeritakse juhtumiplaanis. Sotsiaalhoolekande seaduse § 29¹ lõike 3 (1995, 21, 323) järgi on juhtumiplaan kirjalik dokument, mis koosneb hinnangust isiku abivajadusele ja tema probleemide lahendamist käsitlevast tegevuskavast. Lastekaitsetöötajatelt küsiti, kui palju nad kasutavad Sotsiaalministeeriumi poolt välja töötatud juhtumiplaani oma igapäevases töös. Sellele küsimusele vastas 99% (n=85) lastekaitsetöötajatest. 55% (n=47) kasutavad oma töös Sotsiaalministeeriumi poolt välja töötatud juhtumiplaani ja 44% (n=38) seda ei tee. Lastekaitsetöötajad said ka põhjendada, miks nad juhtumiplaani vormi ei kasuta, seda võimalust kasutas 24% (n=21) lastekaitsetöötajatest ning peamise põhjusena toodi välja, et plaan on liiga üldsõnaline ja selle täitmine aeganõudev, kuid enamik lastekaitsetöötajaid on selle enda järgi kohandanud ja dokumenteerib nii juhtumeid. R 20 „Kasutan Sotsiaalministeeriumi väljatöötatud juhtumiplaani asenduskodu laste puhul (igapäev on individuaalne plaan), mida olen ise kohandanud oma käe järgi (kõik oluline on seal kirjas). Plaanist on abi, kuna siis on laste käekäigust parem ülevaade. Perede jaoks on Sotsiaalministeeriumi plaan kummaline. Selle järgi oleks kliendiks nagu üksikisik (ilmselt laps siis), mitte perekond, kuigi kogu aeg räägitakse sellest, et lastekaitse kliendiks on laps ja tema perekond. Tegelikult ma polegi sellist perekonda veel näinud, kus probleem on ainult lapsel. Perede puhul saab seda plaani kasutada küll, kuid siis peab seda jällegi oma käe järgi ümber tegema ja kliendiks panema ikka kõik pereliikmed, et kogu plaan oleks tervik. Miks ma seda teinud ei ole? Esiteks on vaja plaanis märkida teenused ja asutused ehk isikud, kes seda teenust osutama hakkavad. Plaan järgi on vaja nende teenuste mõju ka hinnata. Kui lastekaitsetöötaja

teeb perega plaani, planeerib perega tegevused ja viib need isiklikult läbi (kuna teenuseid muidu lihtsalt pole) ja lõpuks veel hindab ka. KAS SEE EI TUNDUKS IMELIK? Pealegi, kui lastekaitsetöötaja osutab ise sotsiaalteenuseid, siis pole aega peredele plaane koostada ja neid pidevalt hinnata. Kuigi ma mõnan, et juhtumikorraldus on oma ideelt väga hea ja püüame seda järgida ja selle loogika alusel tegutseda nii palju kui võimalik“.

Kokkuvõtteks: alla poolte uurimuses osalenud lastekaitsetöötajatest kasutas võimalust kirjeldada lastekaitsetöötaja rolli juhtumikorralduses. Seda tulemust võib tõlgendada mitmeti. Üks võimalus on, et need, kes jätsid küsimusele vastamata, ei oma tegelikku ettekujutust juhtumikorraldusest. Võimalik, et osa lastekaitsetöötajaid ei soovinud või ei jaksanud vastata, kuna antud ankeetküsitlusele heideti mõnel juhul ette liigset mahukust. Kõikide vastajate meelest on lastekaitsetöötaja vastutav juhtumikorraldamise eest ning lastekaitsetöötaja ülesanne on planeerida ja hinnata tegevusi, vahendada teenuseid ning kaasata võrgustikupartnereid. Raskusi juhtumikorralduses valmistas lastekaitsetöötajatele klientide passiivsus, usaldussuhte loomiseks kuluv aeg, klientide ebaausus, teenuste ja eelarvevahendite puudus, nõrk võrgustikutöö ning ajapuudus. Sotsiaalministeerium on välja töötanud juhtumiplaani vormi, mille eesmärgiks on mõista lahendamist vajavat probleemi ning siduda abivajaja sobivate teenustega. Üle poolte (55%) uurimuses osalenud lastekaitsetöötajatest kasutas oma töös juhtumiplaani. Need lastekaitsetöötajad, kes ei kasuta oma töös juhtumiplaani, põhjendasid seda sellega, et plaan on liiga üldsõnaline ning selle täitmine aeganõudev, kuid enamik lastekaitsetöötajaid on Sotsiaalministeeriumi juhtumiplaani enda järgi kohandanud ning dokumenteerivad nii juhtumeid.

10.1.5. Supervisioon

Igapäevane töö inimestega ning nende probleemide lahendamisele kaasaaitamine on emotsionaalselt kurnav. Seetõttu on oluline, et lastekaitsetöötajatel oleks töönõustamine ehk supervisioon vajadusel kättesaadav.

Lastekaitsetöötajatel paluti kirjeldada, mis on nende nägemusel supervisioon. 78% (n=66) lastekaitsetöötajatest kasutas võimalust vastata. 74% (n=64) lastekaitsetöötajatest vastasid, et supervisioon on tööjuhendamine või töönõustamine,

vältimaks läbipõlemist. R3 „Supervisioon on nagu patareide laadimine, kui saad oma murekoormat, kõhklusi, küsitavusi jagada. Mina saan superviseeritud oma lastekaitse talituse kolleegide toel jooksvalt ja kohe, kui vajadus tekib.“ R 27 „Supervisioon on nn “hingepuhastus”. Teiste inimeste/perede mured jäävad painama nii puhkeajaks, nädalavahetusteks jne. Muudkui mõlgutad mõtteid, varieerid erinevaid võimalusi, tunned vastutust (ja ka süüid kui ei õnnestu). Supervisioon aitab olukordi ja juhtumeid näha distantsilt, aitab teemast välja tulla.“ 5% (n=4) vastanutest lisasid ka, et supervisioon on lastekaitsetöös väga vajalik. 2%l vastanutest puudus supervisioonist täpne ettekujutus, see oli nende jaoks võõras asi ja nad ei olnud kunagi osalenud ühelgi supervisioonis.

Küsimusele, kui tihti kasutate asutusesisest superviseerimist, vastas 83% (n=71) lastekaitsetöötajatest. Nendest 53% (n=38) vastasid, et nende töökohas ei kasutata mitte kunagi asutusesisest supervisiooni. See tähendab, et kolleegid ei jaga omavahel keerulisi kliendijuhtumeid või lastekaitsetöötajad ei tea päris täpselt, mida asutusesisene supervisioon endast kujutab. 15% (n=11) vastasid, et kasutavad supervisiooni osakonna siseselt igapäevaselt. Kord aastas toimub superviseerimine 10% (n=7) lastekaitsetöötaja töökohas, kaks kuni kolm korda aastas 8% (n=6). 3% (n=2) lastekaitsetöötajatest ei osanud sellele küsimusele vastata, kuna nende jaoks oli supervisiooni mõiste võõras.

Küsimusele, kui tihti on teil võimalik saada supervisiooni teenust väljaspool oma asutust, vastas 77% (n=66) lastekaitsetöötajatest. Nendest 67% (n=44) vastasid, et neil ei ole võimalik saada supervisiooni teenust väljaspool asutust, kuna finantse selleks ei ole. 13% (n=9) vastasid, et vajadusel on neil võimalik supervisiooni teenust väljaspool oma asutust saada, 8% (n=6) vastasid, et kord aastas on see võimalik, 3% (n=2) vastasid, et kord kuus, 1% (n=1), et viie aasta tagant ühel korral, 4% (n=3) ei teadnud ja 1% (n=1) pole vajanud supervisiooni teenust väljaspool asutust.

Küsimusele, kas teid superviseeritakse piisavalt, vastas 96% (n=83) lastekaitsetöötajatest. 24% (n=21) vastasid, et neid superviseeritakse piisavalt, 60% (n=52) vastasid, et neid ei superviseerita piisavalt ning 12% (n=10) ei osanud selle kohta seisukohta võtta.

2001. aastal uurimuses osalenutest 80% (n=45) tundsid, et probleemid kuhjuvad ning nad vajavad töönõustamist. Kõige sagedamini (75%) pöörduti abi saamiseks töökaaslaste poole, seejärel psühholoogi juurde (45%), superviisori poole oli pöördunud 13% lastekaitsetöötajatest. 61% vastasid, et proovivad niipalju kui võimalik ise hakkama saada. 49 uurimuses osalenud lastekaitsetöötajatest ei olnud kunagi supervisioonil osalenud.

Kokkuvõtteks: enamikule uurimuses osalenud lastekaitsetöötajatele on supervisiooni sisu selge. 60% lastekaitsetöötajatest leidsid, et neid ei superviseerita piisavalt. Üle poolte lastekaitsetöötajatest vastasid, et nad ei kasuta mitte kunagi asutusesisest superviseerimist. See tähendab, et kolleegid ei aruta omavahel keerulisi juhtumeid ning püütakse omal jõul hakkama saada, mis ei ole lastekaitsetöötaja jaoks pikemas perspektiivis tervislik. Pea kolmandikule (67%) lastekaitsetöötajatest on supervisiooni teenuse sisseostmine väljaspool asutust tööandja kulul võimatu, kuna finantse selleks ei ole.

Autor leiab, et lastekaitsetöötajatele peab võimalusel olema kvaliteetne supervisioon väljaspool töökohta kättesaadav. Riik peab tagama institutsiooni, kus superviseeritakse sotsiaaltöötajaid ning tööandjad peavad mõistma lastekaitsetöötajate regulaarse superviseerimise vajalikkust, kuna lastekaitsetöötajad ise on oma peamiseks töövahendiks ja kui töövahend on korras, siis saavad lapsed ning pered kvaliteetsemat abi.

10.1.6. Riigilt oodatavad sammud lastekaitsetöö tõhustamisel

Küsimusele, mis puudutas riigilt oodatavaid samme lastekaitsetöö paremaks muutmisel, vastas 61% (n=52) lastekaitsetöötajatest. 54% (n=46) lastekaitsetöötajatest leidsid, et seadused tuleb üle vaadata ja uuendada. 7% (n=6) lastekaitsetöötajatest lisasid, et vaja oleks konkreetseid juhendeid ja eeskirju, mille alusel töötada, näiteks väärkohtlemise juhtumite puhul. 45% (n=39) lastekaitsetöötajatest arvasid, et riigil tuleb juurde luua ja arendada teenuseid lastega peredele. R3 „*Hetkel on halb, et teenuste jaotumine ja kvaliteet on väga-väga erinev ning väga palju pere heaolust sõltub sellest, kus piirkonnas pere elab.*“ R 20 „*Riik annab üha rohkem kohustusi kohalikele omavalitsustele, rahalist tuge aga ei anna. Kohalikud omavalitsused ei tule nende kohustustega praegusel majanduslikul ajal toime.*“ 15% (n=13) vastanutest tõid välja,

et lastekaitsetöötaja ametikoht peaks olema igas omavalitsuses kohustuslik. 13% (n=11) leidsid, et lastekaitsetöö vajab enam riigipoolset väärtustamist ja tunnustamist. *RI „Väärtustada lastekaitsetööd – võtta tööle rohkem lastekaitsetöötajaid, et koormus ei oleks liiga suur, suurendada võimalusel palka, püüda kujundada (jõudumööda) ühiskonna arvamust lastekaitsetöötajast, kes on enamasti sooja südamega ja vajaliku pädevusega spetsialist, mitte näiteks Võsareporterist tuttav kreenis käsitluse saanud suhteliselt küündimatu ja primitiivse olemisega ametnik.*, 5% (n=4) tõid välja, et vaja oleks riigipoolset korraldust lastekaitsetöötajate superviseerimiseks ning 3% (n=3) leidsid, et lastetoetuste määra peaks tõstma.

2001. aasta uurimuses nähti samuti kõige enam vajadust vaadata läbi seadused ja suurendada lastetoetusi. Erinevalt 2010. aasta uurimusest nimetati 2001. aastal internaatkoolide loomise vajadust sotsiaalsete näidustustega lastele ja lastekaitse strateegia väljatöötamise olulisust. „Lapse õiguste tagamise strateegia“ on Sotsiaalministeeriumi poolt teostatud.

10.2. Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna töötajate intervjuu analüüs

Intervjuu (vt Lisa 3) põhieesmärgiks oli teada saada riigi tegevuskava lastekaitse valdkonna tõhustamise osas. Intervjuu küsimused eeldasid Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna töötajatelt lastekaitse valdkonna mõtestamist nii riigi, maavalitsuste kui kohalike omavalitsuste tasandilt.

Laste ja perede osakond loodi 03.03.2010. Osakonna põhiülesanneteks on kavandada ja ellu viia laste õiguste ja lastekaitse poliitikat ning juhtida tervikliku perepoliitika kujundamist. Põhiülesandeid täidetakse eesmärgiga tagada iga lapse väärtustamine ja hästi korraldatud lastekaitse süsteem ning perede heaolu tõus. Laste ja perede osakonnas töötab kuus inimest: osakonna juhataja; laste õiguste juht; nõunik lapse õiguste teemal; perepoliitika nõunik; peaspetsialist lapsendamise ja perekonnaõiguste ning eraõiguste küsimustes; nõunik, kes tegeleb vanemluse temadega ning kooseisuväline projektijuht, kes juhib laste ja perede arengukava koostamist.

Eesti riiklik lastekaitsepoliitika. Eestis on lastekaitse jäetud eelkõige pere kanda. See tuleneb põhiseadusest, mis ütleb, et vanemad ja perekond on esmased vastutajad oma laste eest ning seda põhimõtet kordab ka perekonnaseadus, mis räägib vanemate

vastutusest laste ees. Eesti lastekaitsepoliitika on pigem perekeskne ja riik ei sekku liiga palju, vaid ainult hädaolukorras. Lastekaitse korraldajaks on suures osas kohalik omavalitsus, kes teostab lastekaitsepoliitikat. R4 „*Tänases Eestis me ei räägi lastekaitsepoliitikast, vaid riik keskendub perepoliitikale, lastekaitsepoliitika realiseeritakse läbi laste ja perepoliitika.*” Ehk riigi ülesandeks on pakkuda tuge ja sekkuda siis, kui see on vajalik, aga esmaseks vastutajaks on pere.

Sotsiaalministeeriumi arendusplaaniid lastekaitse valdkonna korraldamise osas.

R2 „*Siinkohal saame me rääkida ideaalist, kuhu suunda soovime jõuda, kuid ametnikud ei ole otsustajad. Meie tajume praegu, et pere vajab oluliselt rohkem tuge, kui ta seni on saanud. Oleme liikumas lastekaitseüsteemi tsentraliseerimise suunas.*”

Plaanis on muuta fookust, lastekaitsetöö saab olema probleeme ennetav ja pere toetav.

R3 “*Me ei taha pere vastutust vähendada, vaid mõistame, et laste sünniga kaasnevad teatud vajadused, milleks on vaja teatud tingimusi ja need nõuavad ressursi ning tähelepanu. See ei tähenda, et me proovime suhtuda sellesse kui erivajadusse.*”

Eesmärgiks on anda peredele vahendeid ja oskusi selleks, et nad saaksid oma vanema kohustustega paremini toime tulla. Sotsiaalministeerium alustas septembris 2010 laste ja pere arengukava väljatöötamist, eesmärgiga käsitleda laste – ja perepoliitika küsimusi senisest terviklikumalt. Laste ja pere arengukavas on ära toodud kolm suurt vaala ennetusmeetodeid. Esimeseks on vanemluse toetamine, mis sisaldab lapsevanematele erinevate programmide, teabe ja toetuse pakkumist. Teiseks on töö -, pere – ja eraelu ühildamine ja selleks peavad olema tagatud kvaliteetsed avalikud teenused. Kolmas vaal on laste õigused ja lastekaitse. Lastekaitse juures on prioriteediks lastega tegelevate professionaalide jõustamine läbi erinevate nõuandekeskuste. Teenuste rõhutamine on samuti üks konkreetne suund, eriti kohalikul tasandil. Riigi soov on, et omavalitsused suudaksid ja oskaksid pakkuda teenuseid, sest alati on lihtsam välja maksta toetusi, selle eesmärgi täitmiseks on vaja aga rohkem inimressursi ja teadmisi, et õigeid teenuseid osutada. R4 „*Üks dimensioon, mis Euroopas on hästi populaarne, on laste kaasatus tegevusse, mis on nende endiga seotud. Tänases Eestis on laste arvamuse kuulamine ja laste kuulamine üldse lapsekingades.* R2 „*See traditsioon tuleks välja töötada ja muuta järjepidevaks.*”

Respondentidelt uuriti, kas riigil on plaanis kehtestada töötavatele lastekaitsetöötajatele sotsiaaltöö alase kõrghariduse või rakendusliku

kõrghariduse nõue. Respondentide sõnul on see teema olnud pikemat aega arutlusel ja mingil ajal kirjutatakse kvalifikatsiooninõuded kindlasti täpsemaks ja konkreetsemaks. Tänapäevaks on Sotsiaalministeeriumi töötajad arvamisel, et töötavale lastekaitsetöötajale peaksid kehtima lisaks sotsiaaltöötaja nõuetele veel teatud nõuded just lapsega suhtlemise osas ja lapse arvamuse ärakuulamise osas. Lastekaitsetöötaja peab olema võimeline suhtlema lapsega nii, et saavutada lapsega kontakt. Inimene, kes lastega töötab, peab olema vastava ettevalmistusega ning lisaks isikuomadustelt sobiv. Eesti probleem on see, et elanikkonda on vähe, professionaale on vähe ja standardid ning teenuste nõuded on liiga kõrged. Nendele ei suudeta vastata ja siis on lihtsam asi üldse tegemata jätta, mis ei täida aga eesmärki. Suuremates linnades (Tallinn, Tartu, Pärnu) tegeleb lastekaitsetöötaja lapse juhtumiga ja koordineerib juhtumit, teeb otsused, viib asju kohtusse ning osaleb kohtumenetluses. Teenuseid osutavad teised inimesed, organisatsioonid ja asutused. R2 „*Väikese kohaliku omavalitsuse puhul on selleks üks sotsiaaltöötaja, kes on poole kohaga sotsiaaltöötaja ja teise poolega noorsootöötaja, kultuuritöötaja või veel midagi muud ning teeb kõike seda, kaasa arvatud teenuste osutamine, sest seal ei ole teenuseid. Need ootused ühele inimesele on erinevates kohalikes omavalitsustes täiesti erinevad. Lisaks sellele on kohaliku omavalitsuse ülesanne teenuseid välja töötada ja ellu viia. Kui me räägime inimese oskustest, kes on väga hea lastekaitsetöötaja, väga hea lastega suhtleja, hästi empaatiline, kes suudab hästi peresid nõustada, siis seesama inimene väga suure tõenäosusega ei ole meeletult hea organisaator, projektikirjutaja, juht, finantsist või jurist. Aga et ühte kohta on koondunud liiga palju ülesandeid, mis võib öelda, on seaduse probleem, kuid mis tegelikult on situatsiooniprobleem. Kõik ülesanded on pandud kohalikule omavalitsusüksusele, mitte lastekaitsetöötajale. Kohalik omavalitsusüksus omakorda on teinud selle otsuse, et kõik, mis puudutab sotsiaalvaldkonda teeb ära sotsiaaltöötaja. Juhtumisi, kui on suurem omavalitsus, siis lastekaitsetöötaja on eraldatud ja lastekaitset teeb lastekaitsetöötaja. Ometi võiks kohalik omavalitsus öelda, et vallasekretär valmistab ette kõik korraldused, mis on õiguslikud asjad. Teine inimene võiks teenuseid välja töötada, vajadust kaardistada, planeerida ja siis on see inimene, kes tegelikult laste ja peredega töötab“.* Suuremates omavalitsustes on selline tööjaotus, kuid on palju valdu ja linnu, kus see kõik on koondunud ühele inimesele. Riigi tasandil on keeruline seda korraldada, kuna suurem hulk elanikkonda on ikkagi nendes kohtades, kus on sotsiaaltöötajad ja erinevate funktsioonide jaoks erinevad

inimesed olemas. R2 „*Väiksem hulk elanikkonda on halvemas situatsioonis. Väike vald on meie jaoks jube keeruline süsteemi ülesehitamise seisukohalt.*“

Riigi plaanid lastekaitsetöö praktikute peamiste töömeetodite – võrgustikutöö ja juhtumikorralduse täiustamiseks. Sotsiaalministeerium on koostöös Tervise Arengu Instituudiga pakkunud koolitusi kõigile Eesti sotsiaaltöötajatele juhtumikorralduse ja võrgustikutöö teemal. Võrgustikutöö ja juhtumikorraldus kuuluvad sotsiaaltöö haridusega sotsiaaltöö tegija elementaarsete oskuste hulka. Juhtumikorraldus sai hiljuti ka kohustuslikuks. Enam ei ole võimalik last asendushooldusele paigutada, kui juhtumiplaani kaasa anda ei ole. Seadus survestab lastekaitsetöötajaid, kuigi juhtumit dokumenteeritakse lastekaitsetöötajate poolt hetkel väga erineval tasemel ja erinevat moodi. Sotsiaalministeerium mõtleb jätkuvalt erinevaid lahendusi, kuidas panna kohalik omavalitsus kasutama neid meetodeid. Üks võimalus, mis 2011. aasta algusest saab võimalikuks, on see, et sotsiaalinfosüsteemi STAR tuleb lastele kohandatud juhtumi elektroonilise fikseerimise süsteem. Elektrooniline kasutamine ei saa olema kohustuslik, see on võimalus. Aga kui kohalik omavalitsus seda võimalust kasutab, siis ta pääseb kohustusest anda statistilisi aruandeid aasta alguses eelmise aasta kohta. Ehk kui ta võtab kasutusele elektroonilise süsteemi, siis ta pääseb mingist hulgast kohustustest, see on boonus. R2 „*Võrgustikutöö sõltub aga isikutest ja tänases Eestis ei ole koolitust vaja.*“ Sotsiaalministeeriumil on plaanis luua institutsioon, ministeeriumi ja omavalitsuste vahel, mille üks ülesanne on koondada lastekaitsetöötajaid ja aidata neil omavahel suhelda ja pakkuda võrgustiku sellisel moel. Seda eelkõige just väiksemate piirkondade töötajatele mõeldes, et nad ei oleks nii üksik. Võrgustikutöö probleemiks on see, et inimesi, kes laste ja peredega töötavad, on rohkem kui lastekaitsetöötaja ja tekib küsimus, kui kasutatav see meetod üldse on, kui lastekaitsetöötajatel on võrgustikutööks ettevalmistus, kuid teistel võrgustikuliikmetel ei ole. R4 „*Me ei saa öelda, et see on võluvits ja kõik lastekaitsetöötajad on läbinud koolituse ja see meetod on kasutusel.*“ R2 „*Teiste eluvaldkondade inimesi ei ole lastekaitsetöötajal kohalikus omavalitsuses mitte mingisugust voli ega pädevust kohustada. Seni, kuni teistel ei ole kohustust võrgustikutöös osaleda ja sellist kohustust ei ole võimalik ette kirjutada ei perearstile ega õpetajale, sõltub see peaasjalikult omavahelistest suhetest ja lastekaitsetöötaja oskusest veenda ning motiveerida teisi inimesi võrgustikus osalema. Isiksuse võlu ja sära on see, millega ta saab nad koostööle.*“

Respondentidelt uuriti, kas riigi tasandil on kavas korraldada ja reguleerida lastekaitsetöötajate supervisiooni saamise võimalus. Supervisiooni teemat käsitletakse kindlasti uues lastekaitse seaduses. Probleemiks saab aga see, et lastekaitsetöötajad on kohaliku omavalitsuse palgalehel ja antud ajahetkel on see tööandja kohustus võimaldada töötajale supervisiooni ja see ka jääb tööandja kohustuseks. Riigil on võimalus selle ülesande katmiseks kohaliku omavalitsuse eelarvesse rohkem raha anda. Kui uue lastekaitse seaduse juurde tuleb erinevaid ülesandeid ja ülesannetele standardeid ning kvaliteedinõudeid, siis on rahastamise suurendamine seaduse rakendamise juures võimalik. R4 *„Teades seda, mida supervisioon tähendab, et sellest ka kasu oleks, siis ma ei usu, et me suudaksime seda ressursi niimoodi leida, et kõik kaetud saaksid.“* R3 *„Põhjus, miks ollakse läbipõlenud, on see, et juhtumid on rasked ja kui sul on krooniline ülekoormus ning liiga vähe töötajaid, siis seda ei lahenda ka supervisioon.“* *Supervisioon peab olema vajadusepõhine. Meeskonnale pakutav supervisioon võib osadele liikmetele olla vajalik, osadele mitte. Paindlikkust on vaja samuti sisse tuua, mis teeb selle veel kallimaks.,* R2 *„Supervisioon on vajalik. Soomes ja Rootsis on supervisioon näiteks meeskonnaga kokkuistumine ja juhtumite arutamine ning seal ei ole mitte ühtegi täiendavat professionaali, kes supervisiooni läbi viiks. See ei ole kallis ettevõtmine sellisel kujul. Asja võti on selles, et peab olema meeskond, keda kokku võtta ja kellega koos need rasked juhtumid läbi arutada. Sa jagad seda vastutust ja ei otsusta üksinda, sul on emotsionaalselt palju kergem. Aga Eestis on lastekaitsetöötaja üksinda, kui ta üldse olemas on.“*

Sotsiaalministeerium toetab maavalitsusi ja kohalike omavalitsusi lastekaitse küsimustes erinevatel viisidel. Vajadusel antakse nõu erinevatel kohtumistel, samuti telefoni ja e-maili teel. Praktikuid kaasatakse arengukavade väljatöötamisprotsessi, pakutakse koolitusi, töötatakse välja erinevaid juhiseid, meetodikaid ja käsiraamatuid, et anda praktikutele paremad võimalused oma tööga edukalt toime tulemisel, jõudumööda parandatakse seadusandlust, et see vastaks tegelikele vajadustele.

Laste õiguste alane koostöö Euroopa Liidu ja Euroopa Nõukogu institutsioonidega. Euroopa Liiduga on laste õiguste teemaline koostöö vähene. On moodustatud valitsuste vaheline koostöögrupp, mille eesmärgiks on tõsta laste teemade

olulisust ja nähtavust. R2, „See on viimaste aastate trend, et Euroopa Liit on laste õiguste ja hoolekande valdkonnas midagi ette võtma hakanud. Erinevad ÜRO organisatsioonid on selles osas siiaaani palju tugevamad ja jõulisemad olnud. Euroopa Liidu institutsioonid alles õpivad sellel maastikul liikuma. Mõned dokumendid on tekkinud, kuhu on riike kaasatud ja oleme saanud sõna sekka öelda. Väga palju siduvaid dokumente laste õiguste valdkonnas Euroopa Liidu liikmesriikidega aga ei ole. Euroopa Liidu riikidega on kogemuste vahetamine kogu aeg toimunud. Kui mingit uuendust ja muudatust planeerida, siis vaatame eelnevalt läbi teiste riikide seadused. Meil on lastekaitse valdkonnas teada, milliseid riike tasub vaadata, nendeks on Island ja Norra, kuid need riigid pole Euroopa Liidus. Euroopa Nõukogus on rohkem olnud laste juhtumeid. Aga võrreldes Eestit mis tahes Euroopa riigiga, ei saa öelda, et meie olukord oleks drastiliselt halb. Asenduskodud, mis meil täna on, ei ole halvemad mitte ühestki teisest Euroopa riigi asenduskodust. Positiivne märk on see, et Eestit on kutsutud juba teatud teemadel ekspertidena rääkima oma laste hoolekande süsteemist ja teaduspraktikatest.

Uue lastekaitse seaduse väljatöötamise protsess käib aktiivselt, plaan on 2010. aasta lõpuks seaduse lähteülesanne paika saada ja 2011. aasta jooksul dokument kokku kirjutada. Sotsiaalministeeriumil on visioon olemas, kuhu suunda liikuda. Keskendutakse nagu muu Euroopagi praktilistele tegevustele, mitte enam konventsioonist tulenevate õiguste deklareerimisele. R3 „Meil endal puudus varem ettekujutus, mida peab lastekaitse seadus sisaldama, et tal üldse mingi mõte oleks. Eelnevalt on lubatud mitmel korral lastekaitse seadus ümber kirjutada, aga uuest, milleks on õiguste deklareerimine, ei ole mittemingisugust kasu.” R2 „Tänaseks on aeg küps nii meie enda teadmiste ja oskuste suhtes ja on võimalused midagi ära teha ning muuta. Ma loodan, et meil lastakse teha, mida plaanime, kuna see maksab raha, ühtegi uut süsteemi ilma rahata ei ole võimalik üles ehitada.”

Riiklikud tulevikuplaanid uuringuteks lastekaitse valdkonnas. Sotsiaalministeerium tahab senisest enam tähelepanu pöörata tõenduspõhisusele ja tegevuste hindamisele. Üks suur teemavaldkond, mida uuringutes nii läbivalt kui eraldi teemana tahetakse käsitleda, on laste endi kaasamine. Samuti tasuvusanalüüsid.

10.3. Arutelu

Uurimistöö eesmärgiks oli kaardistada Eesti lastekaitsetöö, kirjeldada ja analüüsida Eesti lastekaitsetöö sisu ja dünaamikat ajavahemikul 2001 – 2010.

Lastekaitsetöötaja staatus: ankeetküsitluse põhjal selgus, et nii nagu 2001. aastal, oli ka 2010. aastal lastekaitsetöötaja enamasti sotsiaaltöö haridusega naisterahvas, kes omas ise perekonda ja laste kasvatamise kogemust. Antud tulemust võib pidada üsna heaks näitajaks, kuna nii mitmekülgne ja vastutusrikas töö eeldab põhjalikke erialaseid teadmisi ning kindlasti tulevad oma isiklikud kogemused laste kasvatamisel selles töös kasuks. Uurimuses osalenud lastekaitsetöötajate keskmiseks vanuseks oli 40. eluaastat, mis on jäänud 2001. aastaga võrreldes samaks, kuid 2010. aastal oli lastekaitsetöötajate hulgas rohkem nooremisse vanusegruppi kuulujaid kui 2001. aastal.

Lastekaitsetöö sisu: kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajate töökoormus oli lähtuvalt laste ja juhtumite arvust piirkonniti erinev. Lastekaitsetöötajad tegelesid endiselt väga paljude erinevate tööülesannetega, kuid kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajate peamised tööülesanded olid jäänud 2001. aastaga samaks (laste ja perede nõustamine, kodukülastuste teostamine, töö koolikohustuse mittetäitjatega). 2010. aastaks oli suurenenud sõltuvushäiretega laste osakaal ja nendega tegelemine. Sõltuvusainete tarbimist kinnitab ka 2007. aastal Tallinna Ülikooli ja Tervise Arengu Instituudi poolt läbi viidud uuring „Koolinoored ja uimastid“, millest selgus, et vaid 6% uurimuses osalenud noortest ei olnud kordagi alkoholi tarvitanud. Elus oli vähemalt korra suitsu proovinud 75% noortest. Poistest oli regulaarselt suitsetajaid 22% ja tüdrukutest 14%. Illegaalset uimastit on oma elu jooksul proovinud ligi kolmandik õpilastest (30%). 2010. aastaks oli vaesuses elavate perede hulk kasvanud riigi raske majandusliku olukorra tõttu, probleemiks oli laste vähene osalemine huvitegevuses ning sellega kaasnevad õigusrikkumised, sagenenud olid vanematevahelised kohtuvaidlused lapse elukoha ja suhtlemiskorra osas ning laste hooletusse jätmine, viimane oli tingitud vanemate töökohtadest väljaspool kodukanti. Kohalike omavalitsuse lastekaitsetöötajate raskemate tööülesannete hulgas domineerisid nii koolitust eeldavad kui emotsionaalselt pingelised tööülesanded. Ametkondade vaheline koostöö ei valmistanud olulisi raskusi.

Maavalitsuste ja Tallinna Sotsiaal – ja Tervishoiuameti lastekaitsetöötajate peamiste tööülesannete juurde oli võrreldes 2001. aasta uurimusega lisandunud erinevate komisjonide töös osalemine, mis näitab, et võrgustikupartnereid laste ja perede abistamiseks on juurde tulnud ning väärtustatakse võrgustikutööd. Raskemad tööülesanded erinesid mõneti 2001. aasta raskematest tööülesannetest. 2010. aastal olid esiplaanil nii sotsiaalteenuste üle järelevalve teostamine ja arengukava väljatöötamine kui ka reaalne klienditöö (kohtuistungitel osalemine, rahvusvahelised vaidlused), 2001. aastal märgiti raskemateks tööülesanneteks klienditööga seonduv ja koostöö lastekaitse erinevate tasanditega.

Lastekaitsetöötajad tundsid kõige enam oma tööpiirkonnas puudust tugiisikuteenusest, psühholoogilisest nõustamisest, logopeedilisest abist, perelepitusest ja erinevatest teenustest puuetega lastele. Vajadus samade teenuste järele ilmnis ka Haljasmets´a (2008) magistritöö tulemustes.

Lastekaitsetöötajate arvates parandaks laste ja perede heaolu ning aitaks neid töös konkreetses lastekaitse seaduses, kus oleks rohkem regulatsioone ja tegutsemisjuhiseid erinevate juhtumite lahendamiseks. Sama kinnitasid ka Haljasmets´a (2008) ja Soo, Ilves´e, Strömpl (2009) uurimused. Intervjuust Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna töötajatega selgus, et riik tegeleb uue lastekaitse seaduse väljatöötamisega ning soov on seaduses keskenduda praktilistele tegevustele, mitte enam konventsioonist tulenevate õiguste deklareerimisele.

Peamised muutused viimase üheksa aasta jooksul lastekaitsetöös: kohalikes omavalitsustes oli 2010. aastal rohkem lastekaitsetöötajaid tööl kui 2001. aastal, samas maavalitsuste lastekaitsetöötajate arv oli 2010. aastaks vähenenud. Lastekaitsetöö on muutunud rohkem kohaliku omavalitsuse keskseks, riik on andnud oma kohustusi kohaliku omavalitsuse kui inimese kõige lähemal asuva instantsi kanda ja korraldada. Kahjuks ei ole kõik kohalikud omavalitsused täidetud lastekaitsetöötajatega. Laste hoolekande korraldamisel peab kohalik omavalitsus tagama vastava töötaja olemasolu, kuid selleks töötajaks võib olla ka sotsiaaltöötaja, kes täidab lastekaitse valdkonna ülesandeid. Sellisel juhul ei pruugi aga õigeaegne abi, toetus ja teenused laste ning peredeni jõuda. Viimastel aastatel on jõudumööda juurde loodud erinevaid teenuseid, kuhu lapsi ja peresid suunata, rohkem on töö dokumenteerimist, kasvanud on rahvusvaheliste juhtumite arv, sagenenud on eestkosteasutuse arvamuse esitamine

kohtule lapsesse puutuvate vaidluste lahendamisel, kliendid on teadlikumad lastekaitse valdkonnast ja pöörduvad ise abi saamiseks lastekaitsetöötajate poole.

Töömeetoditest on võrreldes 2001. aastaga paranenud võrgustikutöö. Üle poolte uurimuses osalenutest (66%) hindas võrgustikutöö arengut positiivses suunas. Lisandunud oli koostööpartnereid ning võimalik oli tulemuslikult koostööd teha. Muret tuleb tunda sellepärast, et ainult üle poolte lastekaitsetöötajatest nägid end lapse probleemi lahendavas võrgustikus võtmeisiku rollis, ülejäänud polnud endale veel seda vastutust võtnud.

Juhtumikorraldus kui töömeetod on muutunud seadusega kohustuslikuks, kuid mõiste „juhtumikorraldus” tekitab endiselt praktikute seas segadust. Alla poolte uurimuses osalenutest oskasid lahti mõtestada juhtumikorralduse olemuse nende töös. Sarnane tulemus ilmnes ka Mänd Liilia (2005) diplomitöös, mil ta uuris Pärnumaa lastekaitsetöötajatelt juhtumikorralduse kohta ning uurimuses osalenud lastekaitsetöötajate seas valitses üldine mõistmatus täpselt määratleda juhtumikorralduse sisu ja arusaama juhtumikorralduse tähendusest. Sotsiaalministeerium mõtleb jätkuvalt erinevaid lahendusi, kuidas praktikud panna kasutama võrgustikutöö ja juhtumikorralduse meetodeid. Alates 2011. aastast on võimalik sotsiaalinfosüsteemis STAR fikseerida laste juhtumid elektrooniliselt. See ei saa olema kohustuslik, see on võimalus. Aga kui kohalik omavalitsus seda võimalust kasutab, siis ta pääseb kohustusest anda statistilisi aruandeid aasta alguses eelmise aasta kohta. Võrgustikutöös sõltub koostöö efektiivsus lastekaitsetöötaja isiksusest. Sotsiaalministeeriumil on plaanis luua institutsioon ministeeriumi ja omavalitsuste vahel, mille üheks ülesandeks on koondada lastekaitsetöötajad ning aidata neil omavahel suhelda.

Supervisiooni vajavate lastekaitsetöötajate hulk on küll võrreldes 2001. aastaga pisut vähenenud, kuid üle poolte (60%) lastekaitsetöötajatest tundsid endiselt vajadust supervisiooni ehk töönoustamise järele.

Sotsiaalministeerium keskendub praegusel ajajärgul eelkõige perepoliitikale, lastekaitsepoliitika realiseeritakse laste ja perepoliitika kaudu. Soov on muuta lastekaitse fookus probleeme ennetavaks ja peresid toetavaks. Sotsiaalministeerium alustas 2010. aasta septembrikuus laste ja perede arengukava väljatöötamist eesmärgiga käsitleda laste – ja perepoliitika küsimusi senisest terviklikumalt. Sellest saab kindlasti

arvestatav töödokument, kuna arengukava väljatöötamisprotsessi on kaasatud erineva kogemusega praktikud, sh ka lastekaitsetöötajad.

Uurimistulemuste põhjal võib järeldada, et lastekaitsetöö on ajavahemikul 2001-2010 edasi arenenud. Kohalikes omavalitsustes on loodud lastekaitsetöötaja ametikohti, Sotsiaalministeerium on loonud eraldi laste ja perede osakonna, mille eesmärgiks on kavandada ning ellu viia laste õiguste ja lastekaitse poliitikat ja juhtida terviklikku perepoliitika kujunemist eesmärgiga tagada iga lapse väärtustamine ning hästi korraldatud lastekaitseüsteem. Käsil on uue lastekaitseaduse kirjutamine. Arendatud on teenuseid lastele ning peredele. Lastekaitsetöötaja töömeetoditest on paranenud võrgustikutöö; juhtumikorraldus on muutunud kohustuslikuks, kuid lastekaitsetöötajate seas vajab see veel juurutamist. Positiivseks muutuseks võib pidada asjaolu, et kliendid on teadlikud lastekaitsetöö võimalustest ning pöörduvad ise abi saamiseks vastavate instantside poole. Kuid teha on veel endiselt palju. 2010. aastal oli lastekaitse valdkonna põhiprobleem puudulikus inim- kui raharessurssis. Vajadus on erinevates maavalitsustes ja kohalikes omavalitsustes lastekaitsetöötajate järele. Puudus on erinevatest teenustest lastele ja peredele. Lastekaitsetöötajad vajavad tuge juriidiliste küsimustega tegelemisel, koolitust käitumis- ja sõltuvusprobleemidega ning puuetega laste ja nende peredega tegelemisel. Tööpingete leevendamiseks ning läbipõlemise vältimiseks on vajalik pakkuda lastekaitsetöötajatele kvaliteetset supervisiooniteenust. Samuti vajab seadusandlus kaasajastamist ning suured lootused on uuele lastekaitseadusele. Sotsiaalministeerium on mõistnud, et uus seadus peab olema lastekaitsetöötajate jaoks praktiline töövahend, mitte õigusi ja kohustusi deklareeriv dokument. Hetkel on Eesti lastekaitsetöö siiski pigem tagajärgedega tegelev, mis tuleneb jällegi vähesest lastekaitsetöötajate arvust. Kindlasti tasub mõelda riigi tasandil lastekaitsetöö ühtlustamisele, kuna hetkel saab iga kohalik omavalitsus ise tõlgendada lastekaitsetöö sisu ja selle korraldamist.

11. KOKKUVÕTE JA JÄRELDUSED

Magistritöö eesmärgiks oli kaardistada Eesti lastekaitsetöö, kirjeldada ja analüüsida Eesti lastekaitsetöö sisu ja dünaamikat ajavahemikul 2001 – 2010.

Eesmärgist lähtuvalt püstitati järgmised uurimisülesanded:

- kirjeldada lastekaitsetöötaja staatust tänases Eestis;
- uurida lastekaitsetöö sisu 2010. aastal ja analüüsida toimunud muutusi ajavahemikul 2001 – 2010;
- selgitada lastekaitsetöötajate töömeetodeid ja uurida, kas need on viimase üheksa aasta jooksul muutunud;
- selgitada laste olukorda 2010. aastal ja kirjeldada toimunud muutusi viimase üheksa aasta jooksul lastekaitsetöötajate nägemuse põhjal;
- uurida riikliku lastekaitse olemasolevaid ressursse ja arendamist vajavaid valdkondi Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna töötajate arvamuste põhjal.

Teaduskirjandusele toetudes anti uurimuse teoreetilises osas ülevaade lastekaitsetöö kujunemisest Eestis, tutvustati lastekaitsetööd reguleerivat seadusandlust ja lastekaitsetöö sisu ning erinevaid töömeetodeid (võrgustikutöö, juhtumikorraldus), käsitleti supervisioonitemaatikat lastekaitsetöös.

Lastekaitsetöö teoreetiliste lähtekohtadena käsitleti sotsio- ökokultuurilist süsteemiteooriat ja sotsiaalse konstruktivismi teooriat. Mõlemad teooriad annavad laiapõhjalise ülevaate, kuidas mõista ja tegeleda lastekaitseprobleemidega. Sotsio – ökokultuuriline süsteemiteooria lähtub eelkõige pere transaktsioonist teda ümbritseva keskkonna suhtes. Sotsiaalse konstruktivismi kohaselt on lastekaitse sotsiaalselt konstrueeritud tegevus ja pereprobleemid vajavad rekonstrueerimist uuteks ning rahuldustpakkuvamateks lahendusteks.

Uurimuse empiiriline aine koguti ankeetküsitluse ja rühmaintervjuu ehk fookusgrupi intervjuu käigus. Valimi moodustasid kõik kohalike omavalitsuste ja maavalitsuste lastekaitsetöötajad ning Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna töötajad.

Uurimuse tulemused reastuvad järgnevalt:

Lastekaitsetöötajate staatus. Nii nagu 2001. aastal, oli 2010. aastal uurimuses osalenud lastekaitsetöötaja ca 40-aastane naine. Enamikul (91%) lastekaitsetöötajatest oli perekond (2001. aastal 87%) ning 82% (2001. aastal 83%) omas oma perekonnas lapse või laste kasvatamise kogemust.

Uurimuses osalenud lastekaitsetöötajatest olid 82% sotsiaaltöö alase haridusega, nendest magistrikraad oli 20%, bakalaureuse kraad 29% ja rakenduslik kõrgharidus 33%. Muud kõrgharidust omas 12% vastanutest. Lõpetamata kõrgharidus oli ühel lastekaitsetöötajal ning keskharidusega ei olnud mitte ühtegi lastekaitsetöötajat. 2001. aasta uurimuses olid 78% lastekaitsetöötajatest kõrgharidusega ja 11% vastanutest jätkas õpinguid magistriõppes. Uurimuses osalenud töötajate tööstaaž lastekaitse valdkonnas oli erinev. Kõige lühem tööstaaž oli 4 kuud ja kõige pikem 17 aastat. 1-3-aastase töökogemusega lastekaitsetöötajaid oli 24%, 3-6-aastase töökogemusega 28%, 6-9-aastase töökogemusega 22% ning 9 ja enam aastaga 26%. Varasemat töökogemust mujal sotsiaaltöös omas 53% vastanutest.

Lastekaitsetöö sisu 2010. aastal ja toimunud muutused ajavahemikul 2001 – 2010.

Uurimistulemustest selgus, et kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajate töökoormus lähtuvalt laste ja juhtumite arvust on piirkonniti väga erinev. Peaaegu pooled lastekaitsetöötajad (42%) arvasid, et laste arv tööpiirkonnas peaks olema tuhat last ühe töötaja kohta, et oleks võimalik efektiivselt lastekaitsetööd teha. Maapiirkondade lastekaitsetöötajad olid seisukohal, et nende tööpiirkonnas võiks laste arv olla maksimaalselt 500 ühe töötaja kohta, kuna maapiirkondades on perede sotsiaalprobleemid tõsisemad, kohapeal puuduvad toetavad teenused ning lastekaitsetöötaja üksi peab väga palju perede heaks ära tegema.

Maavalitsuste lastekaitsetöötajate peamised tööülesanded. Nii nagu 2001. aastal, tegelesid maavalitsuse lastekaitsetöötajad peamiselt statistiliste aruannete kogumise ja koondaruannete koostamisega, nõustasid kodanikke ja omavalitsusi, korraldasid lapsendamistoiminguid, koordineerisid asenduskodu teenust, algatasid projekte. 2010. aastal tuli rohkem osaleda erinevate komisjonide töös, mis näitab võrgustikupartnerite rohkust ning valmisolekut koostööd teha. Kui 2001. aastal olid raskemad tööülesanded

seotud klienditöö ja kohalike omavalitsuste sotsiaal – ja lastekaitse spetsialistide nõustamisega, siis 2010. aastal nimetati raskemateks tööülesanneteks sotsiaalteenuste üle järelevalve teostamist, arengukavade koostamist. Klienditööst olid rasked rahvusvaheliste vaidlustega tegelemine ja kohtuistungitel osalemine.

Kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajate peamised tööülesanded olid jäänud 2001. aastaga samaks (kodukülastuste teostamine, laste ja perede nõustamine, koolikohustuse täitmisega seotud probleemide lahendamine). **Raskusi valmistasid** erinevad kohtutoimingud lapse huvide kaitseks, töö koolikohustuse mittetäitjatega, vanematevaheliste vaidluste lahendamine, töö käitumishäiretega, sõltuvusprobleemidega, puuetega laste ning nende peredega. 2001. aastal valmistas raskusi töös koolikohustuse täitmisega seotud küsimused, vanema õiguste äravõtmise protsessi algatamine, alaealiste ja nende pereliikmete nõustamine, erinevate kooliprobleemidega tegelemine ning probleemid erinevate ametkondade vahelisel koostööalal.

Peamised lastekaitseprobleemid ei ole üheksa aasta jooksul muutunud, nendeks on puudulikud vanemlikud oskused laste kasvatamisel, sõltuvushäiretega lapsed ja lapsevanemad, koolikohustuse mittetäitmine, majanduslikud probleemid peres, vanematevahelised kohtuvaidlused lapse elukoha ja suhtlemiskorra osas, psüühikahäiretega lapsevanemad, laste vähene osalemine huvitegevustes ja sellega kaasnevad õigusrikkumised, perevägivald. 2010. aastaks on lisandunud rohkem sõltuvushäiretega lapsi ja nendega tegelemist, perede majanduslikud probleemid on riigi majanduskriisis teravnenud, sagenenud on vanematevahelised kohtuvaidlused lapse elukoha ja suhtlemiskorra osas ning laste hooletusse jätmise, mis on tingitud vanemate töökohtadest väljaspool kodukanti.

Lastekaitsetöötajad tunnevad kõige enam oma tööpiirkonnas puudust tugiisikuteenusest, psühholoogilisest nõustamisest, logopeedilisest abist, perelepitusest ja erinevatest teenustest puuetega lastele.

Lastekaitsetöötajad ootavad deklaratiivse lastekaitse seaduse juurde sanktsioone ja konkreetseid tegutsemisjuhiseid (seadustada juhtumid, kus vanem töötab teises linnas või välismaal - kuidas ta tagab lapse turvalise elu. Reguleerida seadusega, mis vanusest tohib lapsi üksi koju jätta, lasteaeda saata. Suurendada lapsevanema vastutusala lapse

kasvatamise ja hoolitsemise eest ning selle mittetäitmisel trahvida lapsevanemat või saata ta kohustuslikus korras vanemlike oskuste temalisele koolitusele).

Rõõmud ja mured lastekaitsetöös. Sarnaselt 2001. aasta uurimusega valmistas lastekaitsetöötajatele töös kõige enam rõõmu positiivne probleemilahendus ja murelikuks tegi vanemate ükskõikne suhtumine oma lastesse.

Lastekaitsetöötajate peamised töömeetodid (võrgustikutöö ja juhtumikorraldus).

Võrreldes tulemusi 2001. aasta uurimusega, on 2010. aastal lastekaitsetöötajate hinnangul viimaste aastatega paranenud nende tööpiirkonna võrgustikutöö, nimelt üle poolte lastekaitsetöötajatest hindasid võrgustikku hästi toimivaks. Samas tuleb tõdeda, et kõik lastekaitsetöötajad ei näe ennast siiski veel võrgustikutöö koordinaatorina, ehk ei pea end lapse probleemi lahendavas võrgustikus võtmeisikuks.

Uurimistulemustest selgus, et alla poolte uurimuses osalenud lastekaitsetöötajatest (40%) omasid selget nägemust juhtumikorraldusest kui nende töömeetodist. Raskusi juhtumikorralduses valmistas lastekaitsetöötajatele klientide passiivsus, usaldussuhte loomiseks kuluv aeg, klientide ebaausus, teenuste ja eelarvevahendite puudus, nõrk võrgustikutöö ning üldine ajapuudus. Üle poolte (55%) uurimuses osalenud lastekaitsetöötajatest kasutasid oma töös juhtumiplaani, mis on kohustuslik töödokument. Need lastekaitsetöötajad, kes ei kasuta oma töös juhtumiplaani, põhjendasid seda sellega, et plaan on liiga üldsõnaline ning selle täitmine aeganõudev, kuid enamik lastekaitsetöötajaid on Sotsiaalministeeriumi poolt väljatöötatud ning kehtestatud juhtumiplaani enda järgi kohandanud ja dokumenteerivad nii juhtumeid. Sotsiaalministeerium mõtleb jätkuvalt erinevaid lahendusi, kuidas praktikud panna kasutama võrgustikutöö ja juhtumikorralduse meetodeid. Alates 2011. aastast on võimalik sotsiaalinfosüsteemis STAR fikseerida laste juhtumid elektrooniliselt. See ei saa olema kohustuslik, see on võimalus. Kuid kui kohalik omavalitsus seda võimalust kasutab, siis ta pääseb kohustusest anda statistilisi aruandeid aasta alguses eelmise aasta kohta. Võrgustikutöös sõltub koostöö efektiivsus lastekaitsetöötaja isiksusest. Sotsiaalministeeriumil on plaanis luua institutsioon ministeeriumi ja omavalitsuste vahel, mille üheks ülesandeks on koondada lastekaitsetöötajad ning aidata neil omavahel kommunikeeruda.

Võrreldes tulemusi 2001. aastaga, on 2010. aastal pisut vähenenud supervisiooni vajavate lastekaitsetöötajate arv, kuid üle poolte (60%) lastekaitsetöötajatest tunneb teenuse järele vajadust. Sotsiaalministeeriumil on plaanis supervisiooni temaatikat uues lastekaitseeaduses käsitleda. Kuna lastekaitsetöötajad on kohaliku omavalitsuse palgal, siis on ja jääb lastekaitsetöötajate superviseerimine tööandja kohustuseks. Riik saab omalt poolt kohaliku omavalitsuse eelarvesse vahendeid anda, et tagada lastekaitsetöötajate superviseerimine.

Laste olukord 2010. aastal. Toimunud muutused viimase üheksa aasta jooksul lastekaitsetöötajate nägemuse põhjal. Pea pooled (48%) lastekaitsetöötajatest hindasid laste olukorda oma tööpiirkonnas paremaks kui varasematel aastatel. Samas 37% lastekaitsetöötajatest hindasid laste olukorra halvemaks kui varasematel aastatel ning muutusi ei märganud 14% lastekaitsetöötajatest. 2001. aasta uurimuses hindas laste olukorda paremaks kui varasematel aastatel 31% lastekaitsetöötajatest, muutusi ei täheldanud 20%, veidi halvenenuks leidis olukorra olevat 41% ja oluliselt halvemaks 7%. Võrreldes 2001. aasta ja 2010. aasta uurimuse tulemusi antud küsimuse osas, siis võib täheldada ühte olulist muutust. Nimelt 2010. aastal hindas laste olukorra paremaks kui varasematel aastatel 48% vastanutest, 2001. aastal oli see protsent 31.

Lastekaitsetöötajad nimetasid **peamiste muutustena lastekaitse valdkonnas** kohaliku omavalitsuse rolli suurenemist lapse ja pere abistamisel, arenenud on teenused lastele ning peredele, võrgustikutöö on paranenud, inimeste teadlikkus on sotsiaalhoolekande osas suurenenud ning inimesed ise pöörduvad abi saamiseks lastekaitsetöötajate poole.

Riikliku lastekaitse olemasolevad ressursid ja arendamist vajavad valdkonnad Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna töötajate arvamuste põhjal. Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna töötajate arvates on Eestis lastekaitse eest põhivastutajaks perekond. Riigi ülesanne on pakkuda peredele tuge ja toetust siis, kui see on vajalik. Riik keskendub praegusel ajajärgul eelkõige perepoliitikale, lastekaitsepoliitika realiseeritakse läbi laste ja perepoliitika. Soov on muuta lastekaitse fookust, lastekaitsetöö peab olema probleeme ennetav ja peresid toetav. Sotsiaalministeerium alustas septembris 2010 laste ja perede arengukava väljatöötamist, eesmärgiga käsitleda laste – ja perepoliitika küsimusi senisest terviklikumalt. Laste ja perede arengukavas on kolm suurt ennetusmeetodite blokki. Esimeseks on vanemluse

toetamine, mis sisaldab lapsevanematele erinevate programmide, teabe ja toetuse pakkumist. Teiseks meetmeks on lapsevanemate töö -, pere – ja eraelu ühildamine. Selleks peavad olema tagatud kvaliteetsed avalikud teenused. Kolmandaks on laste õigused ja lastekaitse. Samuti toimub uue lastekaitseaduse väljatöötamise protsess. Eesmärgiks on seaduses keskenduda sarnaselt teistele Euroopa riikidele praktilistele tegevustele, mitte enam konventsioonist tulenevate õiguste deklareerimisele.

Soovitused

Soovitused kohalikele omavalitsustele

- Üheks raskemaks lastekaitsetöötajate tööülesandeks oli eestkostetasutuse arvamuse koostamine ja esitamine kohtule ning eestkostetasutuse esindamine kohtus lapsi puudutavate küsimuste lahendamisel, siis lähtuvalt eeltoodust võimaldada lastekaitsetöötajale kohaliku omavalitsuse juristi abi ja tuge antud toimingute teostamisel.

Soovitused maavalitsustele

- Taastada või luua igasse maakonda täiskohaga laste hoolekande valdkonnaga tegelev ametniku töökoht, kes koordineeriks maakonna lastekaitsetööd, kaardistaks maakonna lastekaitse valdkonna teenuste vajaduse, teeks ettepanekuid vajalike teenuste loomiseks ja arendamiseks ning käivitaks ühiseid projekte.

Soovitused Sotsiaalministeeriumile

- Kuna riigi suund lastekaitse valdkonnas on ennetaval lastekaitsetööl, siis kehtestada seadusega kohalikes omavalitsustes iga tuhande lapse kohta üks täiskohaga lastekaitsetöötaja ametikoht, maapiirkondades iga viiesaja lapse kohta üks lastekaitsetöötaja ametikoht, et tagada efektiivne lastekaitsetöö korraldus.

- Lähtuvalt peamistest lastekaitseprobleemidest ja põhjustest võimaldada koostöös maavalitsustega ja kohalike omavalitsustega vanemahariduse koolitust ka neile lapsevanematele, kelle majanduslik olukord ei võimalda koolitust ise finantseerida, et anda teadmisi vanemlikest oskustest ning seeläbi parandada laste heaolu.

- Pakkuda lastekaitsetöö praktikutele koolitusi, kuidas tulla toime käitumis – ja sõltuvusprobleemidega ning puuetega laste ja nende peredega töötamisel.
- Anda välja käsiraamat, mis sisaldaks detailseid juhiseid, kuidas parimal võimalikul viisil saab lastekaitsetöötaja kaitsta laste huve vanemate lahutusega kaasneva laste jagamise ja lastega suhtlemiskorra kehtestamise osas.
- Reguleerida seadusega, millisest vanusest alates tohib lapsi üksi koju jätta ning seadustada sellised juhtumid, et kui vanem käib teises linnas või välismaal tööl, kuidas siis tagatakse lapse turvaline elukorraldus kodukohas.
- Luua spetsiaalne institutsioon, kus töötaksid eri väljaõppe saanud spetsialistid pakkumaks sotsiaaltöötajatele, sh lastekaitsetöötajatele supervisiooniteenust.

Soovitused ülikoolidele

- Lähtuvalt antud uurimuses ilmnenu lastekaitsetöötajate peamistest ja raskematest tööülesannetest lisada õppekavadesse põhjalikum õpe käitumis – ja sõltuvusprobleemidega ning puuetega laste ja nende peredega töötamisel toimetulekuks.

Magistritöö täitis oma eesmärgi. Kaardistus Eesti lastekaitsetöö, uurimistulemuste põhjal selgus lastekaitsetöö hetkeolukord, arendamist vajavad tegevusvaldkonnad ja dünaamika aastatel 2001-2010. Antud tulemuste abil saab planeerida riiklikku, maa - ja omavalitsuslikku lastekaitsetööd. Kindlasti on lastekaitsetöö praktikute jaoks väärtuslik informatsioon Sotsiaalministeeriumi ülevaade riigi tegevuste kohta lastekaitse valdkonna arendamisel.

Antud teema vajab edasi uurimist, kuna selle magistritöö raamidesse ei mahtunud näiteks see, milline on erinevate omavalitsuste suutlikkus ning võimalused teenuseid ja toetusi osutada. Kas ja milliseid lastekaitse valdkonna alaseid ennetustegevusi suudavad erinevad kohalikud omavalitsused oma elanikkonnale pakkuda. Uurimistulemuste analüüsis ilmnis vajadus edasi uurida käitumis- ja sõltuvushäiretega ning puuetega laste olukorda, neile osutatavate teenuste kvaliteeti. Eraldi teemana tasub uurida võrdlevalt Eesti lastekaitsetööd mõne teise Euroopa Liidu riigi lastekaitsetööga.

Lastekaitsetöö vajab ka riiklikku ühtlustamist, kuna põhiline lastekaitsetöö korraldus on hetkel kohalike omavalitsuste pädevuses. Eesti vajab kvaliteetset ja stabiilset perepoliitikat ning lastekaitsetöö kaasasjastamist.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Allaste, A-A. (2008).** Koolinoored ja uimastid. 15-16-aastaste õpilaste legaalsete ja illegaalsete narkootikumide tarvitamine Eestis. Tallinn: TLÜ Kirjastus. URL http://www.terviseinfo.ee/web/failid/narko_2_.pdf (21.12.2010).
- Baker, T.L. (1988).** *Doing Social Research*. New York: McGraw-Hill Book.
- Burr, V. (2003).** *Social constructionism*. London, New York: Routledge.
- Costin, L.B., Rapp, C.A. (1984).** *Child welfare: policies and practice*. Third Edition. United States of America: McGraw-Hill Book Company.
- Eesti Vabariigi Lastekaitse seadus (1992).** Riigi Teataja 1992, 28, 370.
- Eesti Vabariigi Perekonnaseadus (1994).** Riigi Teataja 1994, 75, 1326.
- Healy, K. (2005).** *Social work theories: Creating Framework for Practice*. Palgave: Macmillan.
- Henberg, A. (2004).** *Eesti lastekaitse regulatsiooni analüüs*. Tallinn: Eesti Lastekaitse Liit.
- Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. (2004).** *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina.
- Holland, T.H., Kilpatrick A.C. (2003).** An Ecological Systems-Social Constructionism Approach to Family Practice. Teoses: Holland, T.H., Kilpatrick A.C. (2003). *Working with families. An Integrative Model by Level of Need*. Boston. Allyn&Bacon, 14-32.
- Iives, K., Soo, K., Strömpl, J. (2009).** Laste väärkohtlemise juhtumitest teavitamine ja võrgustikutöö. Tartu: Tartu Ülikool. URL http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/lapsed/lastekaitse/Lapse_vaarkohtlemisest_teavitamine_uuringu_raport.pdf (15.12.2010).
- Kiis, K. (2006).** Juhtumikorralduse mõiste, eesmärgid, põhiprintsiibid ja – rollid. Teoses: *Juhtumikorralduse käsiraamat*. Tallinn: Sotsiaalministeerium, 3-11.
- Klefbeck, J., Odgen, T. (2001).** *Laps ja võrgustikutöö*. SA Omanäolise Kooli Arenduskeskus, 52-53.
- Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus (1993).** Riigi Teataja 1993, 37, 558.
- Korp, E. (2002).** Võrgustikutöö võimalused lapse aitamisel. Teoses: Korp, E., Leppiman A., Meres, T., Vaher, A. (2002). *Laps elu, probleemid ja lahendused*. Tallinn, 45-61.
- Korp, E., Rääk, R. (2004).** *Lastekaitsetöö kohalikus omavalitsuses*. Tallinn: EV Sotsiaalministeerium, Tervise Arengu Instituut.
- Kreem, R. (1995).** *Sotsiaaltöö teooria ja praktika*. Tartu.
- Kurves, T., Luik, M., Reinomägi, A., Riisalo, S., Sömer, S., Tomberg, M. (2004).** Lastekaitsetöö tegijad ning nende hinnangud valdkonna korralduse ja seadusandluse kohta. Tallinn: Sotsiaalministeerium. URL http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/lapsed/lastekaitse/Lastekaitsetoetajate_kuesituslus.pdf (24.02.2010).
- Laste õiguste tagamine (2010).** Riigikogu URL <http://www.riigikogu.ee/index.php?op=steno&op2=print&stcommand=stenogramm&date=1275548700> (12.11.2010).
- Lapse õiguste tagamise strateegia (2003).** Sotsiaalministeerium. URL http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/lapsed/lastekaitse/Lapse_õiguste_tagamise_strateegia.pdf (24.02.2010).
- Lastekaitse kontseptsioon (2004).** Sotsiaalministeerium. URL http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/lapsed/lastekaitse/Lastekaitse_kontseptsioon.pdf (24.02.2010).
- Leppiman, A. (2002).** Sotsiaalse sugupoole kujunemisest. Teoses: Korp, E., Leppiman, A., Meres, T., Vaher, A. (2002). *Laps elu, probleemid ja lahendused*. Tallinn, 5 - 44.

- Lishman J. (2002).** Personal and professional development. Teoses: Adams, R., Dominelli, L., Payne, M. *Social work themes, issues and critical debates. Second edition.* Palgrave: New York, 95-108.
- Medar, E., Medar M. (2007).** *Riigi ja kohalike omavalitsuste poolt rahastatavad sotsiaaltoetused ja – teenused.* Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Neuman, W. L. (2003).** *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches.* Boston: Allyn and Bacon.
- Nõlve, A. (2009).** Lastekaitsetöö kohalikus omavalitsuses. *Sotsiaaltöö* nr 1, 45.
- Pecora, P.J., Whittaker, K.J., Maluccio, A.N., Barth R.P., Plotnick R.D. *The child welfare challenge. Policy, practice and research.* New York: Aldine de Gruyter.
- Rubeiz, G. (1997).** *Lastekaitsest. Loengutekstide kokkuvõtted ja ettekanded 1992 – 1994.* Tallinn: Lastekaitse liit.
- Rääk, R. (2003).** *Lastekaitse käsiraamat.* Tallinn: Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuamet.
- Santrock, J.W. (2007).** *Child development, eleventh edition.* New York.
- Selg, M. (2006).** Superviseerimine ehk tööjuhendamine Eesti sotsiaaltöös – arutamist vajav teema. *Sotsiaaltöö* nr 4, 10 – 14.
- Sotsiaalhoolekande seadus (1995).** Riigi Teataja 1995, 21, 232.
- Strömpl, I. (2001).** Sotsiaaltöö konstruktsionalistlik lähenemine. *Sotsiaaltöö* nr 1, 10.
- Tamm, A. (2006).** Kuidas aidata kaasa vastutustundliku lapsevanema kujunemisele. Vanema vastutus versus riigi vastutus. Teoses: Tulva, T. (2006). *Lapse heaolu Eestis.* Artiklite kogumik. Tallinn: Lastekaitse liit, Tallinna Ülikool, 36-56.
- Tamm, T. (2008).** *Ametikasv ja professionaalsus.* Tallinn: TLÜ Kirjastus.
- Tammar, A. (2010).** Lastekaitse ja laste õigused – mis need veel on? *Õpetajate leht* 15.01.2010, 4.
- Tooding, L-M. (2001).** *Andmete analüüs ja tõlgendamine sotsiaalteadustes.* Tartu: Tartu Ülikool.
- Tooding, L-M. (2007).** *Andmete analüüs ja tõlgendamine sotsiaalteadustes.* Tartu: Tartu Ülikool.
- Tulva, T. (1996).** Sotsio-ökokultuuriline teooria lastekaitsetöö lähtekohana. Teoses: Suislepp, K. *Lastekaitse muutuv as ühiskonnas.* Teadusartiklite kogumik. Tallinn: TPÜ, 5 - 18.
- Tulva, T., Viiralt I. (2001).** Võrgustikutöö võimalusi laste – ja pereprobleemide lahendamisel. Teoses: Tulva, T. *Laps ja pere tänases Eestis.* Teadusartiklite kogumik. Tallinn: TPÜ.
- Tulva, T. Viiralt I. (2006).** Riskiühiskond ja lapse heaolu. Teoses: Tulva, T. (2006). *Lapse heaolu Eestis.* Artiklite kogumik. Tallinn: Lastekaitse liit, Tallinna Ülikool, 10-23.
- Tulva, T. (2010).** *Ajapeegel. Kõik on seotud kõigega.* Tallinn: MTÜ Lastekaitse Liit.
- Riiklike peretoetuste seadus (2001).** Riigi Teataja 2001, 95, 587.
- Sotsiaaltöötaja kutsestandard (2006).** URL <http://www.kutsekoda.ee> (07.11.2009).
- Payne, M. (1995).** *Tänapäeva sotsiaaltöö teooria: kriitiline sissejuhatus.* Tallinn.
- Payne, M. (2005).** *Modern social work theory.* Chicago: Lyceum Books.
- Tikerpuu, A. Tulva, T. (1998).** *Eesti lastekaitsetööst sotsiaaltöö kontekstis.* Tallinn: TPÜ.

AVALDAMATA ALLIKAD

- Haljasmets, H. (2008).** Tallinna linna lastekaitsetöötajate nägemus lastekaitsetööd toetavast lastekaitse seadusest. Magistritöö. Käsikiri. Tallinn: Tallinna Ülikool.

- Maasalu, A. (2005).** Lastekaitsetöötaja töömotivatsioon ja rahulolu tööga Tallinna linna näitel. Magistritöö. Käsikiri. Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Mänd, L. (2005).** Lastekaitsetöötaja roll võrgustikutöös Pärnumaa valitud omavalitsuste näitel. Diplomitöö. Käsikiri. Pärnu: Tartu Ülikooli Pärnu Kolledž.
- Nõlve, A. (2008).** Lastekaitsetöö omavalitsuses Harju maakonna ühe valla näitel. Magistritöö. Käsikiri. Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Paugus, P. (2003).** Võrgustikuöö lastekaitsetöös Rapla maakonna näitel. Diplomitöö. Käsikiri. Pärnu: Tartu Ülikooli Pärnu Kolledž.
- Preegel, K. (2007).** Kodukülastus kui töömeetod Pärnu linna lastekaitse spetsialistide töös. Diplomitöö. Käsikiri. Pärnu: Tartu Ülikooli Pärnu Kolledž.
- Sagar, E. (2008).** Harjumaa kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajate heaolu turvalisuse aspektist lähtudes. Magistritöö. Käsikiri. Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Tammes, K. (2004).** Lastekaitsetöö kohalikus omavalitsuses Tallinna linnaosavalitsuste näitel. Bakalaureusetöö. Käsikiri. Tartu: Tartu Ülikool.
- Tikerpuu – Kattel, A. (2001).** Eesti lastekaitsetöö 1997 – 2001. Magistritöö. Käsikiri. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool.

Lisa 1. Küsimustik kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajatele

Palun täitke lüngad või kasutage oma vastusevariandi eristamiseks BOLD stiili.

1. ÜLDANDMED

1.1. Vanus:a.

1.2. Sugu: 1. naine
2. mees

1.3. Perekonnaseis: 1. vallaline
2. abielus
3. vabaabielus
4. lahutatud
5. lesk

1.4. Laste arv:

1.5. Haridus: 1. keskharidus
2. kesk-eri haridus
3. lõpetamata kõrgem haridus
4. sotsiaaltöö alane rakenduslik kõrgharidus
5. sotsiaaltöö bakalaureuse kraad
6. sotsiaaltöö magistrakraad
7. muu kõrgharidus

Kui valisite vastuse variandi 2, 3 või 7, täpsustage palun oma diplomijärgset eriala
.....

1.6. Lõpetamise aasta(d):

1.7. Tööstaaž lastekaitsetöötajana:a.
Kus (hoolekandeamet/kohalik omavalitsus/ maavalitsus):

1.8. Tööstaaž mujal sotsiaaltöös:a.
Kus (hoolekandeamet/kohalik omavalitsus/ maavalitsus):

2. TÖÖ SISU

2.1. Kui palju lapsi on praegu Teie teeninduspiirkonnas ühe lastekaitsetöötaja kohta?
Kirjutage palun number.

2.2. Palun hinnake ligikaudselt, kui mitu juhtumit Teil hetkel töös on. Üks juhtum on
üks perekond. Kirjutage palun number.

2.3. Kui palju lapsi peaks elama ühe lastekaitsetöötaja teeninduspiirkonnas, et ta jõukas oma tööd efektiivselt teha? Palun kirjutage number ja põhjendage oma vastust.

2.4. Alljärgnevalt on loetletud tegevused, mis kuuluvad lastekaitsetöötaja töökohustuste hulka. Palun märgistage järgmiste tööülesannete intensiivsus oma igapäevatoos. Seejärel eristage viis kõige peamist tööülesannet BOLD stiiliga.

Jrk nr	Tegevus	Väga sageli	Sageli	Mõnikord	Harva	Ei tegele
1.	Laste ja perede nõustamine					
2.	Laste ja perede teenustele suunamine					
3.	Toetuste määramine					
4.	Kodukülastused					
5.	Töö koolikohustuse mittetäitjatega					
6.	Töö sõltuvusprobleemidega laste ja nende peredega					
7.	Töö käitumishäiretega laste ja nende peredega					
8.	Töö puuetega lastega ja nende peredega					
9.	Alaealiste vara õiguste kaitse					
10.	Eestkostetasutuse arvamuse taotluse esitamine kohtule					
11.	Eestkostetasutuse esindamine kohtus					
12.	Eestkostetasutuse arvamuse, nõude või taotluse koostamine teistele institutsioonidele (maavalitsusele, alaealiste komisjonile)					
13.	Alaealiste hoolekande - asutusse paigutamine					
14.	Koostöö lastekaitse erinevate tasanditega (võrgustikutöö)					
15.	Lastekaitse alane projektitöö					
16.	Abivajavate laste ja perede kohta info kogumine, statistika					
17.	Muu, palun täpsustage					

2.5. Milliste eelpool nimetatud tööülesannete täitmine on Teie jaoks kõige raskem? Kirjutage palun need ülesanded küsimuste numbritega. Millest need raskused tingitud on?

2.6. Millised on Teie piirkonna peamised lastekaitseprobleemid?

1.
2.
3.
4.
5.

2.7. Palun määratlege oma piirkonna lastekaitseprobleemide algallikate intensiivsus? Valige välja 5 Teie piirkonda iseloomustavat probleemide algallikat, rõngastades sobivad vastusevariandid või eristage BOLD stiili. Sobivate variantide puudumisel kasutage lisarida.

Jrk	Probleemi allikas	Väga sageli	Sageli	Mõnikord	Harva	Mitte kunagi
1.	Vanemate asotsiaalsed eluviisid					
2.	Vanemate tööpuudus					
3.	Vanemad kodust kaugel tööl					
4.	Alkoholiprobleem peres					
5.	Narkootikumide probleem perekonnas					
6.	Perevägivald					
7.	Vanemate lahutusega kaasnevad probleemid					
8.	Puudega vanem/laps					
9.	Vähene riigipoolne toetus					
10.	Muu, palun täpsustage					

2.8. Milliseid teenustest ja toetustest tunnete oma tööpiirkonnas puudust?

2.9. Millised muudatused on Teie arvates vajalikud laste- ja perede kaitset puudutavates seadustes, tagamaks laste ja lastega perede heaolu?

1.
2.
3.

2.10. Mis teeb teie töös rõõmu?

.....
.....
.....

2.11. Mis teeb töös murelikuks?

.....
.....
.....

2.12. On Teie meelest lastekaitsetöö sisu viimase üheksa aasta jooksul muutunud? Palun tooge välja vähemalt kolm olulist muutust. (Juhul, kui Te ei ole üheksa aastat lastekaitsetöötajana töötanud, siis palun kirjutage oma töötatud aastad lastekaitsetöötajana ning tooge välja oma tööajal toimunud muutused lastekaitsetöös).

1.
2.
3.

2.13. Palun hinnake laste olukorda üldises plaanis Teie piirkonnas viimase 9 aasta jooksul. (Juhul, kui Te ei ole üheksa aastat lastekaitsetöötajana töötanud, siis palun tooge välja oma tööajal toimunud muutused lastekaitsetöös).

Laste olukord on:

1. Oluliselt paranenud
2. Mõningal määral paranenud
3. Jäänud samaks
4. Mõningal määral halvenenud
5. Oluliselt halvenenud

Põhjendage oma seisukohta.....

3. VÕRGUSTIKUTÖÖ

3.1. Kuidas on Teie tööpiirkonnas lastega seotud spetsialistide võrgustik arenenud?

1. Väga hästi
2. Hästi
3. Rahuldavalt
4. Halvasti
5. Väga halvasti

3.2. Palun tooge järgnevalt tähtsuse järjekorras välja peamised koostööpartnerid oma igapäevatöös ja nende tähtsus Teie tööle, aga ka vastuolud ja raskused, mis nendega suhtlemisel tekivad. Märgistage oma vastusevariant õigesse lahtrisse.

Jrk	Koostööpartneri nimi	Väga sageli	Sageli	Mõnikord	Harva	Mitte kunagi
1.	Sotsiaalministeerium					
2.	Maavalitsus					
3.	Teiste KOVide sotsiaal – ja					

	lastekaitsetöötajad					
4.	Alaealiste komisjon					
5.	Koolid					
6.	Lasteaiad					
7.	Noortekeskus					
8.	Politsei					
9.	Tervishoiuasutused					
10.	Asenduskodud					
11.	Sotsiaalkeskus					
12.	Kohus					
13.	Kriminaalhooldusametnikud					
14.	Muud koostööpartnerid (palun täpsustage)					

Siin on Teil võimalik kommenteerida vastuolusid ja raskusi, mis Teil koostööpartneritega suhtlemisel on ette tulnud:

.....

3.3. Kes on Teie arvates lapse probleemi lahendavas võrgustikus võtmeisikuks?

4. JUHTUMIKORRALDUS

4.1. Millised on Teie nägemusel lastekaitsetöötaja kui juhtumikorraldaja peamised rollid?

1.
2.
3.
4.
5.

4.2. Kasutate Te oma töös Sotsiaalministeeriumi poolt väljatöötatud juhtumiplaani vormi?

1. jah
2. ei (palun põhjendage)

4.3. Millised on peamised raskused juhtumikorralduses?

5. SUPERVISIOON

5.1. Mis on Teie nägemusel supervisioon?

5.2. Kui tihti Teie asutuses kasutatakse asutusesisest superviseerimist?

5.3. Kui tihti on Teil võimalik saada supervisiooni teenust väljastpoolt asutust?

5.4. Kas Teid superviseeritakse piisavalt?

1. jah
2. ei
3. ei oska öelda

6. RIIGILT OODATAVAD SAMMUD LASTEKAITSETÖÖ TÕHUSTAMISEL

6.1. Milliseid samme lastekaitsetöö paremaks muutmisel ootate riigilt?

Kas Te soovite omalt poolt antud teemale midagi lisada?

Tänan Teid vastamise ja sisukate vastuste eest!

Lugupidamisega
Kati Kütt

Lisa 2. Küsimustik maavalitsuste lastekaitsetöö tegijatele

Palun täitke lüngad või kasutage oma vastusevariandi eristamiseks BOLD stiili.

1. ÜLDANDMED

1.1. Vanus:a.

1.2. Sugu: 1. naine
2. mees

1.3. Perekonnaseis: 1. vallaline
2. abielus
3. vabaabielus
4. lahutatud
5. lesk

1.4. Laste arv:

1.5. Haridus: 1. keskharidus
2. kesk-eri haridus
3. lõpetamata kõrgem haridus
4. sotsiaaltöö alane rakenduslik kõrgharidus
5. sotsiaaltöö bakalaureuse kraad
6. sotsiaaltöö magistrikraad
7. muu kõrgharidus

Kui valisite vastuse variandi 2, 3 või 7, täpsustage palun oma diplomijärgset eriala

1.6. Lõpetamise aasta(d):

1.7. Tööstaaž lastekaitsetöötajana:a.
Kus (hoolekandeamet/ kohalik omavalitsus/ maavalitsus):

1.8. Tööstaaž mujal sotsiaaltöös:a.
Kus (hoolekandeamet/ kohalik omavalitsus/ maavalitsus):

2. TÖÖ SISU

2.1. Palun loetlege oma peamised tööülesanded:

1.
2.
3.
4.
5.

2.2. Milliste eelpool nimetatud tööülesannete täitmine on Teie jaoks kõige raskem? Millest need raskused tingitud on?

2.3. Millised on Teie maakonna peamised lastekaitseprobleemid?

1.
2.
3.
4.
5.

2.4. Millistest teenustest ja toetustest on Teie maakonnas puudus?

2.5. Millised muudatused on Teie arvates vajalikud laste - ja perede kaitset puudutavates seadustes, tagamaks laste ja lastega perede heaolu?

1.
2.
3.

2.6. Palun hinnake laste olukorda üldises plaanis Teie maakonnas viimase 9 aasta jooksul. (Juhul, kui Te ei ole üheksa aastat lastekaitsetöötajana töötanud, siis palun tooge välja oma tööajal toimunud muutused lastekaitsetöös).

Laste olukord on:

1. Oluliselt paranenud
2. Mõningal määral paranenud
3. Jäänud samaks
4. Mõningal määral halvenenud
5. Oluliselt halvenenud

Põhjendage oma seisukohta.....

3. VÕRGUSTIKUTÖÖ

3.1. Kuidas on Teie maakonnas lastega seotud spetsialistide võrgustik arenenud?

1. Väga hästi
2. Hästi
3. Rahuldavalt
4. Halvasti
5. Väga halvasti

3.2. Palun tooge järgnevalt tähtsuse järjekorras välja peamised koostööpartnerid oma igapäevatöös ja nende tähtsus Teie tööle, aga ka vastuolud ja raskused, mis nendega suhtlemisel tekivad.

.....
.....
.....
.....

4. JUHTUMIKORRALDUS

4.1. Millised on Teie nägemusel lastekaitsetöötaja kui juhtumikorraldaja peamised rollid?

1.
2.
3.
4.
5.

4.2. Kasutate Te oma töös Sotsiaalministeeriumi poolt väljatöötatud juhtumiplaani vormi?

1. jah
2. ei (palun põhjendage)

4.3. Millised on peamised raskused juhtumikorralduses?

5. SUPERVISIOON

5.1. Mis on Teie nägemusel supervisioon?

5.2. Kui tihti Teie asutuses kasutatakse asutusesisest superviseerimist?

5.3. Kui tihti on Teil võimalik saada supervisiooni teenust väljastpoolt asutust?

5.4. Kas Teid superviseeritakse piisavalt?

1. jah
2. ei
3. ei oska öelda

6. RIIGILT OODATAVAD SAMMUD LASTEKAITSETÖÖ TÕHUSTAMISEL

6.1. Milliseid samme lastekaitsetöö paremaks muutmisel ootate riigilt?

Kas Te soovite omalt poolt antud teemale midagi lisada?

Tänan Teid vastamise ja sisukate vastuste eest!

Lugupidamisega
Kati Kütt

Lisa 3. Intervjuu küsimused Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna töötajatele

1. Palun kirjeldage Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna peamisi tööülesandeid.
2. Milline on Eesti riiklik lastekaitsepoliitika? Millised on Sotsiaalministeeriumi tulevikuplaanid lastekaitsepoliitika arendamise osas?
3. Mida on Sotsiaalministeeriumil kavas lastekaitse valdkonna korraldamise osas arendada?
4. Kas riigil on plaanis kehtestada töötavatele lastekaitsetöötajatele sotsiaaltöö alase kõrghariduse või rakendusliku kõrghariduse nõue?
5. Millised plaanid on riigil lastekaitsetöö praktikute peamiste töömeetodite – võrgustikutöö ja juhtumikorralduse täiustamiseks?
6. Kas riigi tasandil on kavas korraldada ja reguleerida lastekaitsetöötajate supervisiooni saamise võimalus?
7. Kuidas toetab riik KOV-sid ja maavalitsusi lastekaitse küsimustes?
8. Milline on laste õiguste alane koostöö Euroopa Liidu ja Euroopa Nõukogu institutsioonidega? Mida on antud teema kontekstis õppida teistelt EL liikmesriikidelt?
9. Millal valmib ja mida võib oodata uuest lastekaitseseadusest?
10. Riiklikud tulevikuplaanid uuringuteks lastekaitse valdkonnas?
11. Mida soovite omalt poolt lisada?

Lisa 4. Lastekaitsetöötajate maakondlik jaotuvus

